

Projekt stavby Korandova sboru v Plzni 1918-1938

(Československý evangelický východní sbor v Plzni, Karel Machotka, Karel Kindl, Bohumír Kozák, Jan Gillar a Jaroslav Fišer)

Jakub Šlouf

(Publikováno ve sborníku Nardi aristae, Archiv města Plzně, Plzeň 2007, s. 149-218.)

Projekt stavby Korandova sboru v Plzni 1918-1938 (Českobratrský evangelický východní sbor v Plzni, Karel Machotka, Karel Kindl, Bohumír Kozák, Jan Gillar a Jaroslav Fišer)

V letech po první světové válce se v Plzni rozvinula široká misijně-propagační aktivita nově sjednocené Českobratrské církve evangelické. Během dvacátých let nejprve vyrostla z relativně malého počtu českobratrských evangelíků na Plzeňsku několikatisícová církevní organizace a ta pak pochopitelně usilovala o výstavbu dostatečně velkých a reprezentativních sborových prostor. Završením těchto snah byla výstavba komplexu funkcionalistických budov Korandova sboru mezi Anglickým nábřežím a tehdejší Prokopovou třídou v centru města.

Tato práce si klade za cíl popsat vývoj stavebního projektu Korandova sboru realizovaného posléze v letech 1934-1938 Českobratrským evangelickým východním sborem v Plzni. Takový popis nelze v úplnosti provést bez nastínění některých souvislostí s událostmi, které na počátku dvacátých let zapříčinily vznik úvah o stavbě nového sborového domu. Mezi tyto patří zejména fenomén přestupového hnutí a problém kooperace s Českobratrským evangelickým západním sborem v Plzni. Výklad těchto souvislostí, zejména pokud jde o přestupové hnutí, si neklade za cíl formulovat definitivní závěry, chce pouze otevřít čtenáři jistou šíři kontextů. Pramenným základem méj práce byl především materiál uložený ve spisovně Korandova sboru. Dále pak dobové publikace, kterými sbor prezentoval svoji činnost, a vzpomínky faráře sboru Karla Machotky, který ve sledovaném období všestranně aktivity sboru inspiroval a řídil. Některé informace byly čerpány též Kroniky Korandova sboru. Doplnujícím materiálem byly dokumenty okresní a městské provenience uložené v Archivu města Plzně, dokumenty tzv. stavebního archivu Magistrátu města Plzně a dobový tisk.

Tato práce by nemohla vzniknout bez ochotného zpřístupnění veškerých potřebných materiálů ze strany Korandova sboru. Upřímný autorův dík náleží rovněž plzeňskému historikovi Mgr. Jiřímu Jelenovi, který poskytl mnoho cenných rad.

Před vznikem republiky

Ve druhé polovině 19. století se stalo z Plzně významné průmyslové centrum, do města proudilo za prací nové obyvatelstvo. S tímto procesem byl spojen vznik prvních protestantských sborů v jinak tradičně katolické Plzni. V roce 1862 začala působit ve městě pobočka německého evangelického sboru v Praze, která roku 1863 získala úředně status samostatného sboru. Tento sbor v sobě sdružoval protestanty augsburského i helvetského vyznání. V roce 1898 bylo v Plzni zatím celkem jen 408 evangelíků. V rámci převážně německého sboru existovala malá skupinka českých protestantů, která však v průběhu času stále rostla díky přistěhovalcům z tradičních protestantských oblastí českých i slovenských, až v roce 1903 dosáhla počtu 230 duší. Péči o česky mluvící část německého sboru se začal soustavně věnovat až druhý farář Felix Molnár (přišel do Plzně v roce 1879), který uměl česky.¹⁾

V roce 1903 po delší nemoci faráře Felixe Molnára vyvrcholily národnostní a konfesní rozpory uvnitř německého sboru odchodem českých protestantů helvetského vyznání, kteří si vytvořili vlastní kazatelskou stanici pražského Klimentského sboru. Rakouské úřady (Církevní rada) totiž nepovolovaly v jednom městě formální existenci dvou konfesně totožných sborů odlišených pouze na základě národnosti, jen Praha v tom byla výjimkou.

¹⁾ Miloslav Bělohávek, Archiv města Plzně. Průvodce po fondech a sbírkách. Plzeň 1987, s. 185-202; Týž, Církev v Plzni v první polovině 20. století. Výstupové hnutí, Západočeský historický sborník 2, 1996, s. 351-360.

Klimentský sbor zajišťoval své plzeňské kazatelské stanici duchovního a stanice přemístila své bohoslužby do provizorních prostor. V roce 1908 dosáhla tato plzeňská pobočka již počtu 180 duší a vystavěla si v dnešní Schwarzově ulici vlastní sborový dům s Husovou kaplí.²⁾ Pobočka helvetského Klimentského sboru byla úřady uznána za filiální sbor až v říjnu roku 1913. Od roku 1914 se práce ve sboru ujal vikář Ebenezer Otter.³⁾ Ten pak provázal svůj sbor po celé období sledované touto studií až do svého odchodu do důchodu v roce 1956. Ještě do konce první světové války helvetský sbor počerně vzrostl na 455 duší.⁴⁾

Německý evangelický sbor povolal po odchodu českých věřících helvetského vyznání v roce 1903 pro své české členy augsburského vyznání nového českého vikáře Maxmiliána Machotku. Stalo se tak na žádost faráře pražského Salvátorského sboru Ferdinanda Hrejsy. Maxmilián Machotka založil po vídeňském vzoru plzeňský místní spolek Evangelické matice, v jejímž rámci byla organizována veškerá samostatná činnost českých protestantů augsburského vyznání (zejména české biblické hodiny a přednášky). Česká augsburská část německého sboru měla tehdy asi 120 duší. Jednání českých protestantů augsburského a helvetského vyznání o možnosti založení společného českého sboru ztroskotalo v této době na pevném odhodlání reformovaných postupovat nadále samostatně. Po odchodu Maxmiliána Machotky se měl stát vikářem pro české členy německého sboru jeho bratranec Karel Machotka⁵⁾. Německý sbor však odmítl Karla Machotku zvolit, obávaje se vzrůstu českého vlivu uvnitř sboru, a proto byl Karel Machotka v roce 1904 zvolen pražským Salvátorským sborem augsburského vyznání do funkce vikáře se sídlem v Berouně, přičemž s tichým souhlasem městské církevní rady působil v Plzni. Také Machotkova instalace proběhla nejprve v Berouně a až posléze 8. dubna 1906 nelegálně také v Plzni. S Machotkovou činností byl pak spjat osud plzeňského českého protestantismu až do roku 1951, kdy odešel do důchodu. Teprve 1. prosince 1908 byla plzeňská kazatelská stanice pražského Salvátora oficiálně uznána. Také tato kazatelská stanice augsburského vyznání si hledala nouzové prostory pro své působení. Roku 1909 byl zakoupen a roku 1914 přístavbou patra zvětšen dům čp. 206/I v tehdejší Prokopově třídě.⁶⁾ Vzhledem k blížícímu se Husovu výročí dostala nová realita augsburské kazatelské stanice název Husův dům. Kazatelská stanice pražského Salvátora byla vrchní církevní radou povýšena na filiální sbor až 16. prosince 1914. Tehdy sbor čítal 227 duší v Plzni a blízkém okolí a celkem 439 duší s věřícími z širší diaspory. První presbyterstvo filiálního sboru bylo zvoleno 28. února 1915.⁷⁾ Aktivita ve sboru byla již

²⁾ Náklady na stavbu činily 72 000 K.

³⁾ Ebenezer Otter se narodil 8. 2. 1891 v Praze. Studoval bohosloví ve Vídni a v Basileji. Roku 1914 složil kandidátní zkoušku. V roce 1956 odešel do důchodu. Jan Kumpera (ed.), Husův chrám v Plzni, osmdesátiletý jubilat, svědek osudů českobratrské církve evangelické, Plzeň 2005, s. 23.

⁴⁾ Jubilejní spis Českobratrského evang. západního sboru v Plzni k 25. výročí jeho vzniku (1903-1928), Plzeň 1928, s. 3-25.

⁵⁾ Karel Machotka se narodil 17. 1. 1881 do protestantské rodiny v Humpolci. Odtud pocházela pětice protestantských farářů, z nichž někteří byli velmi angažovaní při budování novověkého protestantismu v západních Čechách. Kromě K. Machotky to byli František a Ferdinand Hrejsy, Josef Lukášek a Maxmilián Machotka. Maxmilián byl Karlovým bratrancem a rodiny Hrejsů a Machotků byly příbuzné. K. Machotka studoval na gymnáziu v Novém Bydžově a Pelhřimově. Bohosloví studoval ve Vídni a Halle. V březnu 1903 se stal vikářem dolního sboru ve Vsetíně. Od 12. 9. 1903 nastoupil v Plzni. Dne 1. 6. 1951 byl na vlastní žádost propuštěn ze služby do důchodu krajským národním výborem. Přestěhoval se ze sborového domu do bytu na Lochotíně. Dne 5. 11. 1954 zemřel v plzeňské nemocnici. V roce 1967 Korandův sbor postavil K. Machotkovi pamětní desku. Pavel Fraitingier, Karel Machotka, kapitola z obsáhlejší práce, s. 17 (rukopis uložený ve spisovně Korandova sboru /dále SpKS/).

⁶⁾ Dům byl zakoupen za 34 000 K. Koupí umožnil dar manželů Seidlových ve výši 16 400 K. Přestavba domu stála 25 000 K a byla hrazena za pomoci darů z ciziny. Na přestavbě se již v této době podílel z katolické církve přestoupivší člen sboru Karel Kindl, stavební úředník města Plzně. Výroční jubilejní zpráva českobratrského evangelického filiál. sboru a. v. v Plzni, Prokopova tř. 13, za rok 1914, [Plzeň 1915], s. 1.

⁷⁾ Kurátorem se stal Robert Quido Feurich, náměstkem kurátora a pokladníkem Josef Pospíšil, jednatelem sboru Karel Machotka, správcem domu Karel Kindl. Nový kurátor Robert Feurich byl povoláním účetní rada Městské

v rukou členů přestoupilých z katolické církve, kteří tvořili asi jednu třetinu členstva. Do konce války stoupl počet členů sboru na 450, z toho 225 v Plzni.⁸⁾

Čeští protestanté tak v Plzni ustavili a kazatelsky i materiálně zabezpečili své malé sbory obou konfesí, povolených v 18. století během josefínských reforem.⁹⁾ Členstvo sborů pocházelo v této době z velké části z relativně dobře finančně situovaných, národně uvědomělých a intelektuálních kruhů, často lidí ovlivněných myšlením T. G. Masaryka či slovenským evangelictvím.¹⁰⁾ Sám vikář Karel Machotka byl členem realistické strany.¹¹⁾

Období kooperace

Zcela klíčový pro vývoj plzeňského českého sboru augsburského vyznání, byl v období do roku 1922 vztah k českému sboru helvetského vyznání v Plzni. Oba sbory si byly velmi blízké, měly ostatně společný původ v německém evangelickém sboru v Plzni. První jednání o spojení českých sborů obou konfesí proběhlo, jak bylo zmíněno výše, již v roce 1903 v souvislosti s jejich postupným odchodem z německého protestantského sboru. Důvody k takovému pokusu mohly tehdy vzhledem k nepočetné členské základně obou sborů spočívat i ve zcela prosté rovině existenční.

Do roku 1908 lze vzájemné vztahy obou sborů doložit společným užíváním sokolovny plzeňského Sokola I. V roce 1905 se na celostátní úrovni ustavila Kostnická jednota jako společné ústředí českých protestantů bez rozdílu denominací. V červenci 1913 pak sbor helvetského vyznání podnikl bez vědomí sboru augsburského vyznání samostatnou akci, když požádal Kostnickou jednotu, aby v západních Čechách pomohla připravit kooperaci obou místních českých sborů.¹²⁾ Přes jisté rozpaky ze zahájení jednání sborů prostřednictvím pražské centrální instituce místo vzájemné přímé komunikace došlo 3. října 1913 ke společné schůzi delegací obou sborů. Na této schůzi byla projednána myšlenka kooperace sborů. Byl schválen jednací řád Komise pro společné záležitosti evangelických sborů v Plzni a. v. a h. v. Dále byly projednány možnosti kooperace sborů v oblasti návštěv věřících v nemocnicích a v oblasti výchovy dětí v diaspoře. Souhlas byl vysloven s pořádáním společných večírků a přednášek.¹³⁾ Skutečná hluboká kooperace obou sborů však ještě nenastala.

Hlavním styčným bodem obou českých větví protestantismu byla zcela logicky husitská tradice a tradice české reformace vůbec. Obě církve cítily svoji návaznost na českou reformaci a zdůrazňovaly, že konfese povolené v rámci josefínských reforem pojaly do sebe zbytky potlačených českých protestantů. Ani národní uvědomění, ani touha navazovat na

spořitelny v Plzni. Pracoval ve sboru od roku 1903 jako pokladník, od 1908 byl předsedou kazatelské stanice a pak kurátorem filiálního sboru až do roku 1921. Zemřel v roce 1937 ve věku 84 roků. Výroční jubilejní zpráva... za rok 1914, s. 1; Výroční zpráva Českobratrského evangelického východního sboru Plzeň, Anglické nábřeží 21 – Korandův sbor, za rok 1937, Plzeň 1938, s. 3.

⁸⁾ Jubilejní výroční zpráva Českobratrského evangelického sboru východního v Plzni, Prokopova 27, 1903-1928, Plzeň 1928, s. 7-13. Stěžejní pasáže této publikace jsou napsány K. Machotkou.

⁹⁾ Kromě obou těchto sborů později začleněných do Českobratrské církve evangelické působila v tomto období v Plzni od roku 1889 Svobodná církev evangelická.

¹⁰⁾ Vzpomínky K. Machotky obsahují jmenové seznamy jeho nejbližších spolupracovníků, často osob na Plzeňsku poměrně známých. Jubilejní zpráva podává některé informace o vývoji sociální struktury členstva sboru. Karel Machotka, Ve znamení kalicha. Rozsévání evangelia v Plzni a okolí v letech 1918-1921, Plzeň 1949, s. 170-172; Jubilejní výroční zpráva... sboru východního... 1903-1928, s. 13.

¹¹⁾ V předválečném období do sboru vstupovala inteligence „skoro vesměs z realistické strany Masarykovy, k níž náležel i vikář. V druhém období převážná většina členstva jest ze stran dělnických.“ Jubilejní výroční zpráva... sboru východního... 1903-1928, s. 31.

¹²⁾ SpKS, dopis vikáře sboru helvetského vyznání B. Fleischera K. Machotkovi z 18. 7. 1913. B. Fleischer se omlouvá svému plzeňskému kolegovi za nevhodný postup svého sboru, když byla zaslána žádost Kostnické jednotě, aniž by byla věc nejprve navržena přímo augsburskému sboru. Akce prý proběhla proti jeho vůli a prosadil ji Josef Pohanka, ač byl upozorněn na nevhodnost tohoto jednání.

¹³⁾ Tamtéž, protokol o schůzi Komise pro společné záležitosti sborů a. v. a h. v. v Plzni z 3. 10. 1913.

české náboženské tradice nechyběly v českém protestantském prostředí již před první světovou válkou. Podobně jako na celostátní úrovni však oba sbory na Plzeňsku stále pociťovaly kromě tíhnutí k prohlubování vzájemné spolupráce také jistou míru přirozené oboustranné nedůvěry a konfesních rozdílů. S postupně se otevírajícím výhledem na konec války, který potenciálně nabízel nové národní a náboženské perspektivy, ubývaly plynule na síle konfesní rozdíly a rostlo odhodlání ke sjednocení.¹⁴⁾

Jistým gestem sounáležitosti v měřítku plzeňském i celostátním byla společná oslava výročí upálení Jana Husa v červenci 1915. Konkrétním projevem kooperace obou plzeňských sborů v oblasti každodenní sborové práce byla společná žádost městské radě ze dne 16. dubna 1914, v níž bylo požadováno, aby byla zavedena pravidelná a povinná duchovní péče o příslušníky obou protestantských sborů v městské všeobecné veřejné nemocnici. Duchovní obou sborů by se střídali po roce v obstarávání povinností pro nemocné z řad obou církví.¹⁵⁾ Vlastní impuls k výraznému prohloubení spolupráce obou sborů, v aktivitách pro sbory skutečně zásadních, přišel však pravděpodobně z Prahy. Ve dnech 15. a 16. května 1917 se v Praze totiž konala schůze zástupců obou církví, z níž vzešla rezoluce o zřízení české národní církve evangelické, která měla navazovat na českou reformaci. Byl ustaven Ústřední výbor pro českou evangelickou církev, do nějž zasedli zástupci obou vyznání. Na sjednocovacím procesu se aktivně podíleli také oba vikáři plzeňských sborů. Myšlenka národní církve se pak z Prahy přenesla do Plzně. Dne 24. června 1917 byl po bohoslužbách v Plzni U Zastávky, při kterých kázal a přednášel o zřízení jednotné církve národní Josef Hromádka z Prahy, zvolen společný pracovní komitét, který se stal orgánem kooperace obou plzeňských sborů.¹⁶⁾ Ve výboru zasedali vikáři obou sborů a paritně dalších celkem dvanáct zástupců.¹⁷⁾ V návaznosti na zahájení kooperace se pak od podzimu 1917 konaly společné biblické hodiny. Vlastní spojení obou sborů však bylo zamýšleno spíše jen jako vyhlídka do budoucna. Proto 30. června 1918 odmítlo staršovstvo helvetského sboru návrh sboru augsburského vyznání na spojení obou sborů. Reformovanému sboru prozatím stačily přátelské styky, kterými mělo být co nejlépe pracováno „pro budoucí jednotnou národní církev.“¹⁸⁾ Až s blížícím se koncem války obavy zmizely a mezi plzeňskými protestanty převládlo odhodlání vstoupit do nového národního státu v jednotné církevní národní instituci. Na schůzi staršovstva augsburského sboru bylo 3. října 1918 usneseno, že v nejbližší době může nastat konec války, a proto je nutné, aby na schůzi všeho členstva svolané na 6. října 1918 byl podán návrh na okamžité zahájení příprav na budoucí zřízení jednotného sboru v Plzni. Jen hospodářské věci obou sborů měly dle návrhu zůstat oddělené. Návrh končil slovy: „Jsouce si vědomi tohoto významného a památného kroku pro věc evangelia v tomto městě, prohlašujeme slavnostně, že jakožto společní dědicové náboženství Husova a českých bratří chceme vespolek uskutečňovati duchovní jednotu pravých učedníků Kristových.“¹⁹⁾ Návrh staršovstva augsburského sboru na úplnou kooperaci byl v členské schůzi sboru přijat a posléze schválen i ve společné schůzi obou sborů 12. října 1918. Jednání o spojení plzeňských sborů proběhlo tedy ještě před 28. říjnem 1918, celostátní spojení obou církví bylo završeno až v prosinci 1918. Příčinou tohoto předstihu byla již tehdy na Plzeňsku patrná snaha včas oslovit „národní veřejnost“. Důležitým faktorem pro volbu okamžiku sjednocení obou protestantských sborů v Plzni byla bezesporu

¹⁴⁾ Církev v proměnách času, sborník k 50. výročí spojení Českobratrské církve evangelické, Praha 1969, s. 9-15.

¹⁵⁾ SpKS, žádost městské radě čj. 165/1914 z 16. 4. 1914.

¹⁶⁾ Církev v proměnách času..., s. 9-15.

¹⁷⁾ V komitétu zasedali za augsburský sbor Karel Machotka, Robert Feurich, Karel Kindl, dr. Fridolín Macháček, prof. Karel Moudrý, Otec, Bronský; za reformovaný sbor Ebenezer Otter, ing. Josef Jíra, Josef Pohanka, ing. Antonín Holub, JUDr. Svoboda, prof. Bohdan Dobiáš, František Pecháček. Jubilejní výroční zpráva... sboru východního... 1903-1928, s. 16-17.

¹⁸⁾ SpKS, dopis Českého reformovaného filiálního sboru v Plzni presbyterstvu Evangelického filiálního sboru augsburského vyznání v Plzni k jeho čj. 182/1918 z 3. 7. 1918.

¹⁹⁾ Karel Machotka, Ve znamení kalicha..., s. 13.

myšlenka, že český protestantismus by měl odložit své vývojem dějin vnucené dílčí konfese a jasně a jednotně se přihlásit k tradici české reformace, že totiž jedině takto sjednocený na základě národní minulosti může český protestantismus upřímně vystoupit před „národní veřejnost“ a ujmout se vedení „národní revoluce“ na poli duchovním. Opravdové cítění jednoty v obou sborech v revolučním nadšení i faktická nutnost prezentovat se na veřejnosti jednotně přiměla oba spolupracující sbory k potřebnému rozhodnutí.²⁰⁾ Panovalo přesvědčení, že českému protestantismu nadchází nejen doba zadostiučinění a odčinění „staletých křivd“, ale také doba převzetí odpovědnosti za další duchovní vývoj národa, který se osvobodí z římsko-katolického náboženského „útlaku“.

Na společné schůzi 12. října 1918 bylo pak usneseno uveřejnit prohlášení „Česká národní církev“, které napsal Karel Machotka. Deklaraci otiskl místní tisk 16. října 1918 a kromě toho byla distribuována též formou letáku. Znění prohlášení bylo následující: „V památné chvíli zrození české státní samostatnosti činíme my, čeští evangelíci z Plzně a okolí, toto prohlášení: Katastrofa bělohorská kromě politických a národních ideálů zničila i domácí kvetoucí církev, již založil Mistr Jan Hus a k výši ojedinělé přivedl Chelčický a Jan Amos Komenský, a k níž hlásil se téměř celý národ československý. Za hrozného pronásledování českého kacířství přece jen v lidu selském ‚skryté semeno‘ se uchovalo, jak o něm vypráví Jirásek v Temnu. Radostně uvítali naši otcové za Josefa II. roku 1781 náboženskou svobodu. Byli však nuceni přijmouti vyznání, jež nepovstala na půdě domácí, augsburské nebo helvetské. Tak proti vlastní vůli byli jsme rozděleni ve dva směry a dána nám pečeť náboženství cizího. A přece vědomí přímé souvislosti s českou reformací bylo mezi námi vždy živé, jak o tom svědčí rodinné tradice, naše Bible [kralická] a spisy českobratrské, jež před Koniáši jsme zachránili, a nad jiné jména jako Fr. Palacký, Kollár a Šafařík, kteří vyšli z naší výchovy a stali se buditeli českého národa. – Nuže v této chvíli, kdy po 300 letech vláda tvých věcí se k tobě navrací, ó lide český, přihlašujeme se i my ke svému náboženskému dědictví, abychom napravili křivdy, jež historie na nás napáchala. Obě vnucené formy cizích konfesí odkládáme, spojujeme se v jeden sbor a přihlašujeme tento sbor do svazku české církve národní, jež v těchto dnech se tvoří po vlastech československých. – Žádáme rozluky církve a státu. Stojíme rozhodně proti Římu. Jsme církví lidovou se zřízením demokratickým, podle něhož lid sám rozhoduje o správě církve a jejím duchu. Písně husitské a bratrské, jakož i Bible kralická zůstanou i nadále pramenem našeho náboženského vzdělání, stejně jako poznatky moderní náboženské vědy a filosofie. Osvícení a vzdělání rozumové chceme tak doplňovati o ušlechtilou kulturu srdce opravdově cítícího. – Voláme ke spolupráci všechny, kdož jsou stejného smýšlení s námi. Česká otázka náboženská musí býti rozřešena, aby utajené síly náboženského cítění, jež v našem lidu jsou mocné, mohly se rozvinouti a přinést požehnání národnímu celku. Neváhejme již budovati českou národní církev. Pracovní výbor ke zřízení české národní církve v Plzni a okolí. – Pozn.: Společná shromáždění konají se každou neděli o 9. hodině v ‚Husově kapli‘, Schwarzova tř. 3 (U Zastávky).“²¹⁾ Text prohlášení jasně odráží skutečnost, že při nabízení nové protestantské církve národu hrály důležitou roli jednak označení protestantismu za tradičně národní náboženský postoj, jednak myšlenka protestantského demokratismu. Obé vycházelo i souznělo s dobově rozšířeným pojetím národních dějin.

Na stejné schůzi, 12. října 1918, bylo také usneseno konat od 20. října pravidelné společné bohoslužby, kterými by byla teprve zpečetěna vzájemná křesťanská jednota ve své úplnosti. Od 20. října 1918 tak konaly oba sbory nadále společné bohoslužby v dřívější helvetské modlitebně (v Husově kapli) a v prostorách augsburského Husova domu se odehrávala ostatní

²⁰⁾ K. Machotka píše o nutnosti sjednotit sbory ještě před převratem, aby mohla být oslovena národní veřejnost. Bylo nutno kooperaci „rozšířit na celou církevní činnost tak, abychom rázem před veřejností vystoupili jako jeden sbor církve“. Tamtéž, s. 13.

²¹⁾ Tamtéž, s. 14.

sborová práce. Vikáři obou sborů se střídali ve svých kázáních. Těsně po 28. říjnu, 3. listopadu 1918, byl společný pracovní komitét nahrazen společným výborem obou staršovstev,²²⁾ který pak působil do 31. ledna 1921. Koncem roku 1918 sjednocovací aktivity vyvrcholily i na celostátní úrovni, když došlo na církevním sněmu 18. a 19. prosince 1918 k ustavení společné Českobratrské církve evangelické (dále jen ČCE),²³⁾ která v sobě zahrnovala jak dřívější českou augsburskou, tak i českou helvetskou církev. Celá západočeská oblast se stala díky usnesením církevního sněmu společným územím obou plzeňských sborů.

Bohoslužby, biblické hodiny, výuka dětí na školách i další aktivity obou sborů probíhaly v tomto období společně. Tato kooperace se ukázala velmi podstatnou při přestupovém hnutí. Zatímco jeden vikář kázal v Plzni, druhý se mohl věnovat přednáškové činnosti a kázáním v jiných místech. Sbory nevlastnily své motorizované dopravní prostředky a dlouhé misijně-propagační cesty do vzdálených míst by byly pro jednoho faráře časově neslučitelné s důkladnou péčí o jeho sbor. Podobně tomu bylo i s narůstajícím počtem dětí navštěvujících českobratrské hodiny náboženství na školách. Do českobratrských sborů v tomto období vstoupil obrovský počet nových členů, oba sbory mnohonásobně zmohutněly. Jestliže na konci války disponovaly oba sbory dohromady počtem přibližně 900 členů, na konci roku 1921 dosáhl stav duší obou sborů dohromady čísla 15 192. Takový růst by byl ale mnohem obtížnější bez úzké kooperace obou sborů.

Přes výše uvedené skutečnosti, vypovídající o zdařilé spolupráci, zůstala ještě nějaký čas nedořešena otázka sloučení sborů. Jedna věc byla souhlasit se založením společné církve, druhá věc byla vyřešit otázku, zda v Plzni, zvláště při tak mohutném početním růstu, má fungovat jeden sbor, nebo dva nezávislé sbory. Oběma sbory byla tehdy spravována rozsáhlá oblast západních Čech. Rozhodující postavení měli ve sborech v této době ještě předváleční členové. Dne 15. září 1920 staršovstvo bývalého helvetského sboru předložilo návrh na řešení celé situace. V Plzni vznikne jeden sbor, ve kterém zůstane pouze jeden farář, E. Otter, který již nebude podnikat cesty do diaspory a bude se plně věnovat plzeňskému sboru. K. Machotka se naopak stane farářem výhradně pro diasporu a bude se nadále plně angažovat ve své úspěšné misijní činnosti.²⁴⁾ Odpovědi z 11. října 1920 bývalý augsburský sbor takového řešení odmítl a navrhl vytvoření dvou samostatných sborů, které by byly od sebe oddělené územně. Podle tohoto návrhu měla zůstat diaspora spojena s plzeňským jádrem a v budoucnu se od něj měly postupně oddělovat samostatné sbory ustavené v jednotlivých místech západních Čech.²⁵⁾ Hlavními argumenty pro rozdělení sborů tehdy byl neustálý příliv nového členstva a nutnost kooperovat činnost v plzeňském ústředí s diasporou. Na pozadí snad byla i přirozená neochota obou sborů vzdát se svého kazatele. Návrh augsburského sboru byl přijat na společné poradě obou sborů za účasti zástupců synodního výboru 14. listopadu 1920. Na společné schůzi staršovstev 6. prosince 1920 a na společné schůzi členů sborů 12. prosince 1920 bylo schváleno, že vzniknou dva územně oddělené²⁶⁾ sbory, západní a východní.

²²⁾ Členové společného výboru obou staršovstev byli Karel Machotka, Robert Feurich, Karel Kindl, Josef Weidl, Josef Lippert, dr. Fridolín Macháček, ing. Adolf Patouš (všichni za sbor augsburského vyznání), Ebenezer Otter, Josef Pohanka, František Dus, ing. Antonín Holub, František Vaníček a ing. Bohumil Chvojka (všichni za sbor helvetského vyznání). Jubilejní výroční zpráva... sboru východního... 1903-1928, s. 16-17.

²³⁾ Název Českobratrská církev evangelická byl přijat až v roce 1919.

²⁴⁾ SpKS, návrh staršovstva bývalého reformovaného sboru na schůzi svolanou na 15. 9. 1920.

²⁵⁾ Tamtéž, opis protokolu z presbyterské schůze bývalého sboru a. v. v Plzni z 11. 10. 1920.

²⁶⁾ Východní sbor „zahrnující východní část obce Plzně, ohraničenou řekou Radbuzou od železničních mostů počínaje, pak Kopeckého sady, ulicí Vankovou, Lucemburskou, Purkyňovou, směrem ku Prokopově tř. s obcemi Bolevec, Doubravka, Lobzy, Letnou, dále část plzeňského politického okresu východně od úhlopříčky vedené v úseku mezi tratěmi drah Plzeň-Stříbro a Plzeň-Duchcov a východně od trati Plzeň-Strakonice pak politické okresy Kralovice, Rokycany a Blatná...“ Archiv města Plzně, Okresní úřad Plzeň, manipulace 1928-1936 (8.), sign. 5/3, i. č. 1512, kart. č. 494, výnos Zemské správy politické v Praze čj. 17/B-590/4 – 1921 z 5. 8. 1921; Jubilejní spis... západního sboru... (1903-1928), s. 27.

Východní sbor vznikl formálně jako nový sbor. Navazoval při tom fakticky na původní augsburský sbor.

Sociální struktura členstva nově ustaveného východního sboru byla však již úplně jiná než u původního předválečného sboru augsburského. V přestupovém hnutí do plzeňských sborů po válce vstupovali v naprosté většině věřící dělnických profesí a početně zde naprosto převládli. Navíc po teritoriálním rozdělení přešli věřící do toho z obou sborů, do něhož náleželi podle místa trvalého pobytu. Těm, kteří se případně chtěli vrátit do svého mateřského sboru, bylo později v návratu bráněno. Bezproblémovou cestou ke změně sborové příslušnosti zůstala jen změna bydliště.²⁷⁾ Východní sbor tímto územním dělením ztratil nejen velkou část svého členstva z řad úředníků, ale také čtyři z pěti členů svého bývalého staršovstva.²⁸⁾ Jádrem východního sboru utvořili napříště zaměstnanci státních drah získaní při evangelizačních schůzích na přelomu let 1920 a 1921 na Pražském předměstí.²⁹⁾

Po zrušení společného výboru staršovstev byl dle návrhu Karla Machotky ustaven místní odbor Kostnické jednoty, který podle dohody od 1. ledna 1921 řídil společné záležitosti kooperace obou sborů (především společnou propagační a stavební činnost). Oba sbory si po svém rozdělení zvolili své faráře. Ebenezer Otter byl zvolen 13. února 1921 farářem západního sboru. Karel Machotka byl zvolen 19. března 1921 farářem východního sboru a jeho instalace proběhla 28. května 1921 v sále bia Elektra. Machotka se tak stal po sedmnáctiletém působení v Plzni konečně farářem svého sboru. Dne 19. března bylo zvoleno i první staršovstvo samostatného Českobratrského evangelického sboru východního v Plzni.³⁰⁾ Kurátorem sboru se stal Karel Anderle.³¹⁾ Synodní výbor oba farní sbory povolil 24. září 1921.

Rozdílnost stanovisek obou staršovstev k budoucí míře kooperace obou sborů se jasně projevila ve věci společné výstavby kostela. Početně zmohutnělé sbory musely totiž začít uvažovat o výstavbě dostatečně prostorné a dostatečně reprezentativní modlitebny. Západní sbor tíhnul spíše k myšlence zbudování vlastní stavby, východní sbor propagoval výstavbu kostela, který by byl alespoň pro počáteční období společný oběma sborům. Proti sobě stály i dva konkrétní projekty. Západní sbor pojal záměr stavět Husův chrám v dnešní Schwarzově ulici podle projektu člena staršovstva architekta Bohumila Chvojky. Východní sbor naproti tomu dostal prostřednictvím JUDr. Josefa Liebla možnost zakoupit za 250 000 Kč realitu v Husově třídě, místo, kde byl později postaven kostel metodistické církve.³²⁾ Ve vzniklém sporu se snažil farář východního sboru Karel Machotka působit na členskou základnu západního sboru, aby se postavila proti rozhodnutí svého staršovstva ze dne 2. května 1922 stavět modlitebnu samostatně. Machotka k tomu měl dobré předpoklady, protože podstatnou

²⁷⁾ „... bylo zásadně usneseno, aby přefařování členstva se nepovolovalo... Záleží-li někomu na tom, aby patřil do sboru druhého, může toho přestěhováním snadno docílit... Tímto usnesením zamezí se mnohému nedorozumění z obou stran a zavede se náležitý pořádek...“ SpKS, dopis staršovstva východního sboru západnímu sboru z 22. 2. 1923; dopis staršovstva západního sboru východnímu sboru čj. 170/1922 z 20. 4. 1922.

²⁸⁾ Zejména šlo o kurátora sboru Roberta Feuricha, Fridolína Macháčka a Karla Kindla. Východní sbor naproti tomu získal ze západního sboru svého budoucího prvního kurátora samostatného sboru Karla Anderleho.

²⁹⁾ Jubilejní výroční zpráva... východního sboru... 1903-1928, s. 13.

³⁰⁾ Předsedou staršovstva se stal farář sboru Karel Machotka, kurátorem Karel Anderle, náměstkem kurátora Josef Macháček, jednatelem Václav Kovařík, pokladníkem Josef Tander, správcem domu Josef Konfront. Výroční zpráva Českobratrského evangelického sboru východního v Plzni, Prokopova 27, 1918-1923, Plzeň 1924, s. 14.

³¹⁾ Karel Anderle se narodil 19. 11. 1882 v Chrudimi. Patřil mezi předválečné protestanty, kteří přestoupili z katolické církve. Východní sbor ho získal od západního sboru na základě územního dělení z roku 1920. K. Anderle vedl v letech 1921-1922 práci místního odboru Kostnické jednoty, která po rozdělení sboru řídila společné aktivity obou sborů. Byl prvním kurátorem samostatného východního sboru. Zemřel 14. 11. 1929. Výroční zpráva Českobratrského evangelického sboru východního v Plzni, Prokopova třída č. 19, za rok 1929, Plzeň 1929, s. 5.

³²⁾ Jubilejní výroční zpráva... sboru východního... 1903-1928, s. 29.

část nových poválečných členů západního sboru pomohl získat svou misijní činností právě on. Navíc bohoslužebná shromáždění sborů probíhala dosud společně, což skýtalo Machotkovi přímou možnost ovlivňovat smýšlení členů západního sboru. Proti takovému postupu se dopisem ze dne 17. února 1922 rázně ohradilo staršovstvo západního sboru, vytýkalo východnímu sboru svévolné zasahování do svých vnitřních záležitostí a protestovalo proti tomu, aby při společných bohoslužbách bylo řečeno ve prospěch společné stavby a aby tam byly prodávány symbolické stavební kameny za účelem finanční podpory společné stavby. Dopis je pak zakončen slovy: „... bratrství neznamená, že bratři musejí bydliti pod jednou střechou, zpravidla je lépe, nebydlí-li pod ní, aby si zůstali bratřími.“³³⁾ Do sporu se začaly s postupným odcizováním sborů vnášet i antipatie osobní a otázky finanční. Od 17. září 1922 proto východní sbor přesunul své bohoslužby do sálu biografu Hvězda. Období kooperace skončilo a další spolupráce obou sborů již nedosahovala takových rozměrů.

Stavební otázka, která byla hlavní příčinou ukončení kooperace sborů, se pak ještě mihla na pozadí nepěkného konfliktu, který vypukl na podzim roku 1922. Šlo o peníze zaslané z Ameriky dr. Goodem západnímu sboru, které západní sbor použil pro finanční krytí stavby svého nového kostela. Ještě v období kooperace proběhlo totiž jednání mezi zástupci obou sborů a dr. Goodem, který přislíbil vybrat v Americe finanční obnos na zakoupení auta společného pro oba sbory. Auto mělo sloužit při misijních cestách. Farář E. Otter, který měl jednání na starosti, přesvědčil po rozdělení sborů dr. Gooda dopisem, aby peníze nevybíral na automobil, který se stal rozdělením sborů zbytečným, ale na stavbu kostela pro západní sbor. O tomto kroku však nebyl východní sbor předem informován. Východní sbor se proto rozhodl prosazovat svůj nárok na polovinu darovaného obnosu. Když jednání se západním sborem selhalo, byla zaslána emotivní stížnost synodnímu výboru, která končila pohrůzkou zveřejnění celé záležitosti.³⁴⁾ Synodnímu výboru se nakonec podařilo plzeňský spor urovnat. Při svém posouzení celé záležitosti zohlednil synodní výbor fakt, že větší část darovaného obnosu byla v Americe vybrána až po rozhodnutí dr. Gooda věnovat peníze na stavbu kostela západního sboru. Synodní výbor proto úředním přípisem čj. 2750 z 8. ledna 1924 vyzval západní sbor, aby dobrovolně nějakou část daru předal sboru východnímu v zájmu budoucí spolupráce obou sborů.³⁵⁾ Západní sbor nakonec předal východnímu sboru 15 731 Kč a upustil od vymáhání obnosu za stavební kameny na společný kostel, prodané členům západního sboru zástupci východního sboru. Spor však přes smírné zakončení na řadu let negativně ovlivnil vztahy obou sborů.

Českobratrský evangelický východní sbor v Plzni v přestupovém hnutí

Jak bylo uvedeno výše, již při zahájení úplné kooperace obou plzeňských protestantských sborů bylo pomýšleno na veřejné vystoupení, kterým by se nová národní církev zapojila do „národně revolučního“ dění. Plzeňský vikář Karel Machotka byl již tehdy pevně přesvědčen,

³³⁾ Staršovstvo západního sboru se proti propagaci společné výstavby kostela na půdě svého sboru ohradilo mimo jiné těmito slovy: „Kdyby snad skutečně měla z vašeho sboru vycházeti nebo býti uměle živena mezi našimi členy snaha stavbu našeho chrámu Páně chtít zmařiti a donutit sbor náš, aby se podrobil Vašemu plánu jednotné stavby Husova domu, že by bylo to zřejmě zasahování do práv našeho sboru...“ SpKS, dopis staršovstva západního sboru staršovstvu východního sboru čj. 206/1922 z 17. 5. 1922.

³⁴⁾ Shrnutí požadavků je zakončeno takto: „Synodní výbor nechť zařídí potřebné, aby polovina obnosu, který obdržel západní sbor v Plzni (1000 dolarů), byla nám vrácena... Připomínáme, že záležitost tato stejně nezůstane utajena, a v pádu nepříznivého vyřízení naší žádosti byli bychom nuceni předložiti věc veřejnosti, při čemž by bylo nemožno o jiných faktech výše uvedených pomlčeti.“ Tamtéž, stížnost staršovstva východního sboru synodnímu výboru čj. 566/1922 z 2. 12. 1922.

³⁵⁾ Tamtéž, usnesení Seniorátního výboru Českobratrské církve evangelické v Praze z 10. 9. 1923; opis přípisu Seniorátního výboru Českobratrské církve evangelické v Praze východnímu sboru čj. 47/1924, s. d. Přípis seniorátního výboru obsahuje znění přípisu synodního výboru č. 2750/1924 z 8. 1. 1924.

že přichází historická příležitost k zintenzivnění misijně-propagační činnosti, kterou by bylo osudné promeškat. Dne 8. listopadu 1918 byl dle Machotkova návrhu uspořádán manifestační průvod sjednocených sborů. Byla to akce v dějinách plzeňského novodobého protestantismu dosud nevídaná. V čele průvodu šli oba vikáři v talárech s rudými kalichy na prsou, zpíval se husitský chorál „Kdož jste Boží bojovníci“ a na náměstí před radnicí Karel Machotka promluvil k početnému davu – poprvé ve svém životě mluvil takto veřejně. Loajalita vůči novému režimu a ideové souznění s ním bylo proklamováno předáním Bible králické plzeňskému Národnímu výboru.³⁶⁾

Poválečná situace byla skutečně pro propagaci českobratrského pojetí křesťanství neobyčejně příznivá. Katolická církev prožívala dlouhodobě hlubokou krizi. Územně a početně velké farnosti v Plzni byly spravovány jen nepatrným množstvím duchovních, což bránilo důkladnější pastorační činnosti. Katolická církev opožděně reagovala na nové problémy člověka žijícího v moderní společnosti. Mezi katolickými věřícími v některých případech převládal formalismus. V poválečné atmosféře se navíc množily útoky na katolickou církev pro její „sepětí“ s habsburským trůnem. Výrazně negativně byly vnímány zejména dřívější válečné projevy loajality představitelů katolické církve vůči monarchii. Vázanost na Řím byla kritizována jako projev čehosi nenárodního. Reformní kruhy uvnitř církve, posíleny touto krizí, se pokoušely podobným útoků předcházet prosazováním změn (například liturgie v národním jazyce a demokratizace vnitrocírkevních poměrů). V průběhu roku 1919 vyvrcholila tato krize uvnitř církve schizmatem, když byl v lednu 1920 proklamován vznik nové československé církve. V plzeňském prostředí navíc ještě před tímto schizmatem oslabovala katolickou církev otázka obsazení arciděkanského úřadu, o který měl zájem jak národně laděný katolický redaktor Antonín Havelka, tak významný protagonista reformního proudu Karel Farský. Také každodenní politika nového režimu usilující o modernizaci, demokratizaci a zcivilnění některých podstatných oblastí lidského života, jakými bylo například školství či legislativa týkající se manželství, narážela na bývalé výsadní pozice katolické církve. Proti katolické církvi tak v rámci praktické politiky vystupovaly čas od času téměř všechny strany politického spektra. Zejména socialisté se zasazovali o oslabení pozic katolické církve. Oproti tomu římský katolicismus usiloval také o politický vliv a našel v českém politickém prostředí své zastoupení v podobě nově sjednocené Československé strany lidové.³⁷⁾

V této atmosféře rozvíjel Karel Machotka postupně svoji misijní činnost.³⁸⁾ V době od převratu do sčítání lidu v únoru 1921 zorganizoval východní sbor 235 evangelizačních shromáždění (54 v Plzni a 181 v diaspore), z čehož 220 vykonal právě vikář sboru Karel Machotka.³⁹⁾ K. Machotka byl zejména věřícím člověkem, který usiloval o probuzení

³⁶⁾ Karel Machotka, *Ve znamení kalicha...*, s. 16-20.

³⁷⁾ Pavel Marek, *K problematice církevního rozkolu v Československu v roce 1920*, ČČH, 99, 2001, č. 1, s. 85-120; Týž, *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917-1924*, Rosice u Brna 2000, s. 333; Karel Farský, *Z pode jha. Vznik Církve československé*, Praha 1920, s. 58; Franta Sauer, *Franta Habán ze Žižkova. Obrázky z doby popřevratové*, Praha 1965, s. 386; Jiří Malíř – Pavel Marek (ed.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. 1. díl, Brno 2005, s. 655-681; Miloslav Bělohávek, *Církve v Plzni v první polovině 20. století...*, s. 351-360.

³⁸⁾ Misijní pokusy se děly v západních Čechách již před první světovou válkou, ale tehdy šlo spíše o vyhledávání jedinců protestantského vyznání roztroušených v tomto prostoru. Výrazné úspěchy se tehdy ještě nedostavily. Omezenější byly ovšem i tehdejší možnosti veřejného působení. Během války přednesl řadu přednášek o dějinách českého protestantismu například plzeňský historik Fridolín Macháček.

³⁹⁾ Karel Machotka, *Ve znamení kalicha...*, s. 172. Tato kniha je velmi zajímavým autobiografickým popisem Machotkovy misijní činnosti. V roce 1981 proběhla v Korandově sboru v Plzni konference zaměřená na misijní činnost K. Machotky. Jediným příspěvkem, který se zatím podařilo najít je krátký text z pera plzeňského faráře Korandova sboru Pavla Freitingera, Karel Machotka, kapitola z obsáhlejší práce, s. 13 (rukopis uložený ve SpKS). Příspěvek se věnuje osobě plzeňského faráře Karla Machotky s důrazem na zhodnocení jeho misijní činnosti v západních Čechách a zaujímá k této problematice výrazně apologetické stanovisko.

opravdové neformální víry v českém národě. Sám své poslání vyjádřil slovy: „Nezemřela česká duše husitská, ale spí. Jest pak naší povinností, abychom konali práci buditelskou po stránce náboženské!“⁴⁰⁾ Karel Machotka si vážil konkrétních příslušníků katolické církve, u kterých narazil na hluboký duchovní život,⁴¹⁾ ale katolická církev reprezentovaná Římem mu byla v souladu s dobově podmíněnými hledisky nepřítelem. Toto nepřátelství bylo navíc posilováno osobními Machotkovými zkušenostmi s arogancí některých katolických kněží.⁴²⁾ Machotkova kázání tíhla k historickým výkladům, opět zcela v souznění s dobovým zájmem o české národní protestantské tradice. Husitská tradice byla ostatně díky svojí popularitě tím jediným, čím mohl K. Machotka své posluchače napoprvé zaujmout. Historismus byl Machotkovi navíc také vědomým nástrojem k objasnění podstaty protestantské víry nevzdělaným a duchovně chladným posluchačům. Cílovou skupinou jeho kázání byli totiž tzv. matrikové katolíci, spokojení s pouhým pasivním přináležením k církvi. Takový katolík, aby skutečně pochopil podstatu protestantismu, si podle názoru Karla Machotky musel vyslechnout výklad jdoucí po proudu dějin české reformace. Musel se stát z katolíka nejprve husitou. K. Machotka tak postupoval ve výkladu od Jana Husa, přes husitskou revoluci pojednanou po stránce náboženské, národní i sociální, až ke Komenskému. Nechyběly ani přednášky o náboženské politice T. G. Masaryka. Na misijních cestách K. Machotka vždy nejprve v přednášce objasnil posluchačům tyto dějinné základy protestantismu a teprve posléze následovala protestantská bohoslužba. Při přednáškách se prodávala českobratrská literatura, rozdávaly se přestupní lístky (z katolické do českobratrské církve) a zvalo se k návštěvě pravidelných bohoslužeb v Husově kapli. Část takto nově získaných příslušníků českobratrské církve prodělala výrazné duchovní probuzení a začala ve svém nadšení hrát úlohu nového motoru celého společenství, část z nich naopak bylo k opravdovému křesťanství teprve třeba vychovat. Při pobožnostech přestoupilých byly nejprve používány v liturgii jen českobratrské písně, až později bylo možno užívat modlitby, protože přestoupilí si vůči modlitbám z katolické církve často přinášeli pro protestanty příliš formální porozumění. Znalost Bible byla u přestoupilých v některých případech téměř nulová. Tyto skutečnosti dokládají, že agresivní českobratrská kampaň měla skutečně i svůj vnitřní, jako misijní činnost klasifikovatelný, rozměr.

Vlastním motivem k přestupům zpravidla nebyl žádný uvědomělý teologický postoj. Kritický duch plzeňského českobratrského faráře Ebenezera Ottera hodnotil tento jev již s minimálním časovým odstupem velmi výstižně: „Pro přístup k nám rozhodovaly často jen důvody národní, rozumové, příbuzenské a jiné. Než přece jen musili jsme v hnutí tomto viděti velkou milost Boží, že tolik českých lidí uvědomilo si svou mravní povinnost vrátiti se k víře otců a tím přicházejí pod náš vliv a my můžeme působiti na ně a jejich dítky.“⁴³⁾ Z rodin přestupovaly k protestantismu často nejprve ženy.

Soustavná misijně-propagační činnost začala nejdříve v okrajových oblastech západních Čech (Kdyně, Kout na Šumavě, Domažlice, Čistá, Strakonice atd.), až posléze proběhly masovější akce také v Plzni. V samých začátcích veřejného působení v Plzni byli Machotkovi velmi nápomocni příslušníci plzeňského policejního komisařství, kteří například zajišťovali řečnické tribuny pro Machotkovy přednášky.⁴⁴⁾ Na jaře 1919 vykonal Machotka celkem osm

⁴⁰⁾ Výroční zpráva... za rok 1929, s. 8.

⁴¹⁾ Pozitivním příkladem každodenně prožívané katolické víry byla pro K. Machotku například literární postava Babičky ze stejnojmenného románu Boženy Němcové. Karel Machotka, Ve znamení kalicha..., s. 30.

⁴²⁾ Četné konflikty vznikaly po celá dvacátá léta například v souvislosti se snahou katolických kněží znemožnit pohřbívání českobratrských věřících na stejně důstojných místech hřbitovů jako věřící katolické. Tyto snahy pociťovali jako hlubokou osobní urážku zejména protestanté přestoupilí z katolické církve. Karel Machotka, Ve znamení kalicha..., s. 99.

⁴³⁾ Jubilejní spis... západního sboru... (1903-1928), s. 26.

⁴⁴⁾ Z policejního komisařství byli K. Machotkovi nápomocni zejména bratři Emanuel Mattas, Josef Schiebl a Václav Zvirotský. Karel Machotka, Ve znamení kalicha..., s. 23.

přednášek o náboženské otázce pro členstvo národně socialistické strany v Plzni na Karlově. Tento cyklus byl zakončen 5. července 1919 veřejnou oslavou památky Jana Husa, které se účastnily organizovaně rovněž členové sociální demokracie. Klíčové pro přestupové hnutí v Plzni bylo však až Machotkovo plzeňské přednáškové turné na podzim roku 1920.⁴⁵⁾ V neděli 26. září 1920 dopoledne vykonal poprvé Karel Machotka v Plzni na náměstí velké veřejné kázání v bezprostřední blízkosti arciděkanského kostela. Odpoledne se stejné vystoupení opakovalo u dominikánů na Pražském předměstí. Na obou místech se pak akce pro velký úspěch konala ještě několikrát. Do 7. listopadu 1920 proběhlo takto celkem deset velkých nedělních veřejných přednášek před katolickými kostely, účast přesahovala v některých případech počet 3000 osob. Karla Machotku k realizaci velkých plzeňských vystoupení inspirovalo ohlášení veřejné přednášky Karla Farského na svátek sv. Václava 28. září 1920. K. Machotka si pospíšil, aby plzeňskou veřejnost oslovil ještě před K. Farským. ČCE pak skutečně v Plzni zaznamenala v rámci přestupového hnutí lepší výsledky než církev československá. Kvůli zimě se Machotkova činnost od počátku listopadu 1920 přesunula z náměstí zpět do vnitřních prostor. Menší přednášky v roce 1920 vyslechli například dělníci pivovarů, vojáci, poštovní zřízení, příslušníci národně socialistické strany či příslušníci strany Modráčkovy.⁴⁶⁾

Karel Machotka od počátku zval na svá plzeňská vystoupení bratra Josefa Albla, který byl tajným policistou, aby tak předešel případným žalobám z katolického tábora.⁴⁷⁾ Katolická církev pochopitelně proti pořádání podobných veřejných akcí protestovala. Mnohem silnější však byla v té době její polemika proti plzeňskému vystoupení Karla Farského při příležitosti svátku sv. Václava. Problém schizmatu byl pro katolickou církev zcela přirozeně ožehavější než československá misie. Příčinou této skutečnosti byla patrně také vzájemná osobní antipatie arciděkana Antonína Havelky a Karla Farského.⁴⁸⁾

Extrémním výstřelkem v přestupové aktivitě ČCE v Plzni byly dva tábory lidu organizované společně s československou církví a místním sdružením Volné myšlenky, na kterých byl proklamován společný boj těchto organizací proti Římu. Zachoval se například leták zvoucí občany na tábor lidu 12. června 1920. Vyzýval příchozí posluchače, aby (pokud se vnitřně rozešli s Římem) přestoupili k jedné z pořádajících církví, nebo se stali uvědomělými bezvěrci schopnými upřímně morálně žít i bez náboženství. Leták začíná odkazem na Husovu a českou reformační tradici a pokračuje: „... jak osvědčíte nejlépe svoji úctu k památce těchto mužů, jak projevíte, že 28. října neosvobodili jste se jen politicky, nýbrž že osvobození politické doplnili jste i uvolněním českého ducha od staletých pout? Jedině tím, že odloučíte se od instituce, která po dlouhá staletí dusila volný rozvoj našeho národního ducha... Plzeňané, chcete-li býti dobrými Čechy a moderními občany, vystupte všichni z církve římskokatolické... Jest nutno, aby se pokrokovost našeho města s ostatním českým národem projevila i v příslušnosti konfesionální... Velká většina katolických občanů našeho města jsou tzv. katolíci matrikoví. Dávno nevěří dogmatům katolické církve, ale z pohodlí nevyvodili dosud důsledků. Nepřemlouváme nikoho, kdo upřímně věří všemu, čemu učí katolicismus, ale kdo nevěříš kterékoli části katolického učení, jsi povinen z církve katolické vystoupiti, chceš-li žít v pravdě a nechceš-li podporovati lež. Nedej se mýlití tím, že církev katolická z nemravných důvodů politické moci spokojuje se s tvou matrikovou příslušností a ničeho na tobě nežádá... Jsi-li přesvědčen, že lze žít bez určitého náboženského vyznání, najdeš-li ve svém vlastním svědomí dostatečnou oporu pro zákon mravní, prohlásíš se za občana bez církevní příslušnosti... Jsi-li přesvědčen, že náboženství jest nutným

⁴⁵⁾ Tamtéž, s. 20-25.

⁴⁶⁾ Plzeňský seniorát Českobratrské církve evangelické za třiletí od 1. 1. 1935 do 1. 10. 1937, Plzeň 1937, s. 5-12.

⁴⁷⁾ Karel Machotka, *Ve znamení kalicha...*, s. 23.

⁴⁸⁾ *Semper fidelis, Český západ*, 1. 10. 1920, s. 1.

základem křesťanského zákona spravedlnosti a lásky, přihlásíš se k některé církevní společnosti, která ti zaručuje v mezích křesťanského přesvědčení volný rozvoj náboženského života, a to buď k českobratrské církvi evangelické... nebo k církvi československé... podepsané korporace, sjednocené za myšlenkou boje proti Římu a odluky církve od státu...⁴⁹⁾ Karel Machotka se této akci účastnil jen jako divák.⁵⁰⁾ Ve svých pamětech z roku 1949 se od celé akce dokonce mírně distancoval. Argumentoval tím, že sám zpravidla kázal v taláru a šlo mu výhradně o věc náboženskou (tedy rozhodně ne primárně o pouhé oslabení katolické církve). Organizátorem výše zmíněného tábora lidu v červnu 1920 byl jiný člen ČCE, plzeňský historik Fridolín Macháček.⁵¹⁾

Dalším důležitým aspektem českobratrské misijně-propagační činnosti na Plzeňsku byl však také její rozměr politický. Velké podpory se totiž Machotkově činnosti dostávalo od organizací socialistických stran, které na Plzeňsku představovaly nejsilnější politické uskupení. Socialistické strany sice na stránkách svého tisku českobratrskou církev nijak nepropagovaly, ostatně znamenala pro ně spíše jakési menší zlo, nicméně českobratrský důraz na husitskou tradici jim byl velmi blízký. Již za války organizovaly socialistické strany oslavy Husova výročí a tyto aktivity pak pokračovaly v mnohem okázalejší podobě i za nového režimu. Dne 5. července 1919 tak bylo například téměř celé číslo sociálnědemokratické plzeňské Nové doby věnováno Janu Husovi.⁵²⁾ Někteří funkcionáři socialistických stran zvali K. Machotku jako přednášejícího, aby hovořil o české reformaci ke členstvu jejich organizací. Pro K. Machotku takové vystoupení znamenalo vítanou příležitost k propagaci českobratrských idejí. Dělníci sami přijímali někdy Machotkovu činnost jako formu vzdělávání.⁵³⁾

Největší podpora českobratrské myšlenky ze strany socialistických stran byla však spíše nepřímá, spočívala již v samotné kritice katolické církve. Velké články zaměřené proti katolické církvi se začaly v socialistickém tisku objevovat již koncem roku 1918. Byly většinou spojeny s úpravou legislativy v oblasti školství, manželství nebo s politikou vůči Vatikánu. Ústředním tématem byla všestranná odluka církve od státu.⁵⁴⁾ Opravdu soustavná tisková kampaň, požadující zcela transparentně odchod všech „pokrokových“ lidí z katolické církve, vypukla pak před prvním poválečným sčítáním lidu, ohlášeným na 15. února 1921. Kampaň usilovala o to, aby v nadcházejícím sčítání lidu byl vykázán co nejnížší počet římských katolíků. Ústředním heslem kampaně se stalo „Pryč od Říma“.⁵⁵⁾ Kampaň se posléze přenesla z Plzně do Prahy a dalších míst republiky.⁵⁶⁾ Od 19. ledna do 15. února 1921 v plzeňské Nové době vycházely denně články požadující výstupy z církve. V pilotním článku

⁴⁹⁾ Za místní sdružení Volné myšlenky akci organizoval mimo jiné Václav Patzak. Za Českobratrskou církev evangelickou leták podepsali budoucí kurátor východního sboru Karel Anderle, stávající kurátor Robert Feurich a také historik PhDr. Fridolín Macháček. Projev za českobratrskou církev přednesl farář Josef Křenek ze Silver Lake v Americe. SpKS, leták Občanstvu Plzeňskému! Vzpomínejte!, 10. 6. 1920.

⁵⁰⁾ Plzeňský seniorát... od 1. 1. 1935 do 1. 10. 1937, s. 8.

⁵¹⁾ Karel Machotka, Ve znamení kalicha..., s. 43-44.

⁵²⁾ Jde o články: Oslavte důstojně památku kostnického mučedníka, Kazatel sociální spravedlnosti, Mistr Jan Hus a česká reformace, Husova idea boje, Poznámky ke dnům Husovým, Akt Husova upálení, Běh Husova života. (Nová doba, 5. 7. 1919, s. 1-4).

⁵³⁾ Karel Machotka, Ve znamení kalicha..., s. 64.

⁵⁴⁾ „Odlukou církve od státu nepotlačujeme a neničíme církev – ale chceme, aby stát neměl s ní co dělat. Stát je společenství věcí lidských, pozemských – církev ale řídí nadpozemské věci. Necht' si tedy své věci spravuje mimo půdu a ochranu státu...“ Církev od státu, Nová doba, 19. 1. 1919, s. 3; První průlom do církevní bašty – náboženství na středních školách nepovinné, Nová doba, 10. 12. 1918, s. 1.

⁵⁵⁾ Nepřátelství mezi stranou lidovou a socialistickými stranami v Plzni bylo posíleno také konfliktem vzniklým v souvislosti s koupí plzeňských pohřebních ústavů katolickým pohřebním Lidovým družstvem Pietas. O stejnou koupí totiž usilovalo rovněž město Plzeň řízené socialistickou koalici. František Kříž (ed.), Město Plzeň. Přehled složení a činnosti obecní správy za léta 1919-1924, Plzeň 1925, s. 425-426; Uložte si výhodně své peníze, Český západ, 17. 9. 1920, s. 2; Plzeňské pohřební ústavy, Český západ, 25. 2. 1921, s. 2.

⁵⁶⁾ Miloslav Bělohávek, Církev v Plzni v první polovině 20. století..., s. 358.

celé kampaně mimo jiné stálo: Sčítání lidu „bude měřítkem kulturní vyspělosti příslušníků českého národa... nemůže býti ani jedné pokrokové rodiny, která by v onen den prohlásila, že přísluší do římskokatolické církve.“ Byl stanoven dokonce cíl, aby „... počet zapsaných v klerikální matrice se omezil na počet několika bezvýznamných lidí.“⁵⁷⁾ V jednotlivých stranických organizacích sociální demokracie byly k dispozici výstupové lístky a pověřené osoby vyřizovaly pro zájemce všechny potřebné formality. Celá odhlašovací akce vypukla v místních organizacích strany v neděli 23. ledna 1921. Nedělní termín otevření výstupových „kanceláří“ byl podobně jako při Machotkových velkých přednáškách před katolickými kostely zvolen naprosto cíleně.

Postoj nesocialistických českých politických stran ke kampani za výstup z církve byl mnohem rezervovanější. Příčinou nebyl nesouhlas s cílem, ale spíše nesouhlas s vulgaritou prostředků užitých ze strany sociální demokracie. Plzeňská národně demokratická strana dávala například v souvislosti se sčítáním lidu přednost propagaci toho, aby se co nejvíce občanů přihlásilo k československé národnosti.⁵⁸⁾ Výsledky sčítání lidu pak ukázaly, že více než polovina věřících v Plzni zůstala v katolické církvi. Drtivá většina těch, kteří z církve odešli, se stala bezvěrci, jen asi čtvrtina z nich přestoupila k církvi českobratrské nebo československé. Českobratrská církev byla v Plzni mírně úspěšnější než církev československá, přestože v Plzni původně působil jeden z hlavních protagonistů nové československé církve, Karel Farský.⁵⁹⁾

Účinek protikatolicky laděného politického ovzduší se výrazně promítl do statistických údajů členstva ČCE na Plzeňsku. Do českobratrské církve v rámci přestupového hnutí v Plzni vstupovali v naprosté většině věřící dělnických profesí. Údaje v tabulce č. 1 uvádí stav členů obou plzeňských českobratrských sborů (z Plzně i z diaspory) v jednotlivých letech po první světové válce. Údaje vesměs pochází z příslušných ročníků výročních zpráv obou sborů.

⁵⁷⁾ Rozlučte se s církví – organizovaná akce pro vystupování z církve vzhledem ke sčítání lidu, *Nová doba*, 19. 1. 1921, s. 3; Češi, přemýšlejte a nebuďte hloupým stádem, vedeným na provázku, *Český západ*, 4. 2. 1921, s. 1; Z retrospektiv minulých dní, *Český deník*, 18. 2. 1921, s. 1.

⁵⁸⁾ Z projevu Matouše Mandla: „... vidíme, jakou agitaci rozvířily jisté politické strany, agitaci, při které i kdybychom schvalovali tendenci, nemůžeme schvalovati taktiku, neboť náboženství není pro politiku a politika není pro náboženství... A proto také hlásáme náboženskou snášenlivost, musíme ale naopak brániti, aby náboženství v církvi nenabývalo rázu výbojného klerikalismu a aby tento klerikalismus politicky nezasahoval do zájmů státu, aby náboženství nebylo využito k účelům světským a nešlo za politickou mocí.“ O sčítání lidu a církevní příslušnosti, *Český deník*, 15. 2. 1921, s. 2.

⁵⁹⁾ V roce 1910 bylo v Plzni 99 178 obyvatel (podle údajů M. Bělohávků), z toho bylo 94 574 katolíků, 923 evangelíků, 3530 židů a jen 151 bez vyznání. V únoru 1921 po sčítání lidu bylo ze 108 023 obyvatel Plzně (podle údajů M. Bělohávků) 61 344 katolíků, 6451 evangelíků, 4821 příslušníků československé církve, 3094 židů, 313 jiného vyznání a 31 971 bez vyznání. Miloslav Bělohávek, *Církev v Plzni v první polovině 20. století...*, s. 351-360; František Kříž (ed.), *Město Plzeň. Přehled o složení a činnosti obecní správy za léta 1925-1928*, Plzeň 1929, s. 130.

Tabulka č. 1

Rok	Východní sbor	Sbory oddělené od východního sboru	Západní sbor	Sbory oddělené od západního sboru	Celkem oba sbory	Celkový roční přírůstek obou sborů
1918	450		489		939	
1919	970		571		1 541	602
1920	2 300		1 018		3 318	1 777
1921	10 670		4 522		15 192	11 874
1922	10 057	(Kralovice) 2 200	5 219		15 276	2 284
1923	5 435	(Domažlice) 3 085 (Rokycany) 1 588	4 302	(Přeštice) 1 456	9 737	590
1924	5 700		4 830		10 530	793
1925	6 350		5 571		11 921	1 391
1926	6 713		5 845		12 558	637
1927	6 493		6 162		12 655	97

Zatímco v roce 1918 měly oba plzeňské sbory po své patnáctileté činnosti na Plzeňsku pouze 939 členů dohromady, začaly v poválečných letech jejich stavy prudce stoupat. Každoročně se tak počet jejich členů přibližně zdvojnásobil. V roce 1921 pak došlo v početním vývoji českobratrské církve na Plzeňsku k naprosto zásadnímu skoku. Na konci roku 1921, rok po velkých veřejných vystoupeních na plzeňských náměstích z podzimu 1920 a necelý rok po kampani spojené se sčítáním lidu v únoru 1921, vystoupal počet členů obou plzeňských sborů na 15 192. Během jediného roku tak na Plzeňsku do ČCE, čítající na konci roku 1920 jen 3 318 členů, vstoupilo nových 11 874 členů. Tím se početní stav obou sborů v průběhu jednoho roku téměř pětkrát znásobil. Oproti stavu z roku 1918 se znásobil dokonce více než šestnáctkrát. V následujících letech již tempo růstu obou sborů výrazně pokleslo. Od obou sborů se postupně v západních Čechách osamostatňovaly další sbory. V roce 1925, kdy vznikl nový Plzeňský seniorát ČCE, bylo na Plzeňsku 23 472 členů církve.⁶⁰⁾ Do dalšího sčítání lidu v roce 1930 vzrostl počet členů v seniorátu na 25 000. Při příležitosti tohoto druhého sčítání lidu připravil východní sbor, motivován úspěchem z roku 1921, řadu evangelizačních akcí. Skončily bez zřetelnějších výsledků.⁶¹⁾ Společenská atmosféra na počátku třicátých let byla již jiná než v roce 1921. Do sborových statistik se začal prosazovat nový trend, kdy do pouze mírně početně rostoucí církve vstupovalo více bezkonfesijních než přestoupilých z katolické církve.⁶²⁾ Počet katolíků přicházejících do českobratrské církve se navíc ve třicátých letech již téměř vyrovnal počtu protestantů vracejících se „do lůna“ církve katolické. Ve druhé polovině třicátých let se českobratrská církev v západních Čechách již cíleně zaměřila na získávání bezkonfesijních a vůči katolické církvi se stavěla výrazně smířlivěji. Misijní strategii v tomto období shrnuje například výroční zpráva seniorátu z roku 1937: „Sami zachováváme vůči katolicismu klidný a nebojovný poměr, neboť tč. jedná se především o to, kam své kroky obrátí lidé bez vyznání. Půjdou tam, kde uvidí čistější a účinnější křesťanství.“⁶³⁾ Růst plzeňských sborů brzdily ve třicátých letech také přesuny obyvatel za prací způsobené hospodářskou krizí. V lednu 1937 tak čítal plzeňský seniorát

⁶⁰⁾ Karel Machotka, *Ve znamení kalicha...*, s. 164.

⁶¹⁾ Sbor byl v tomto roce sice v rámci církve celostátně nejúspěšnější v získávání nových členů, ale zisky nebyly vůbec srovnatelné s rokem 1921. Ke sboru přistoupilo jen 342 nových členů. Výroční zpráva českobratrského evangelického sboru v Plzni za rok 1930, Plzeň 1931, s. 5-6.

⁶²⁾ Plzeňský seniorát Českobratrské církve evangelické za třiletí 1. 10. 1931-31. 12. 1934, Plzeň 1935, s. 27.

⁶³⁾ Plzeňský seniorát... od 1. 1. 1935 do 1. 10. 1937, s. 26.

stále jen 28 050 duší.⁶⁴⁾ Nesmírně vysoký nárůst členstva českobratrské církve v roce 1921 byl tedy naprosto ojedinělou událostí, rozhodujícím způsobem ovlivněnou celkovou nábožensko-politickou atmosférou, která se vyhrtila právě v roce 1921 při příležitosti sčítání lidu.

Karel Machotka se svojí misijní činností na počátku dvacátých let jistě podílel na utváření dobové atmosféry, vedoucí tisíce plzeňských občanů k tomu, aby se z převážně národních důvodů vzdaly svého členství v katolické církvi. Zároveň však také nabízel alternativu těm, kdo z katolické církve chtěli odejít a nechtěli zůstat bez víry. Českobratrská církev evangelická měla po první světové válce přibližně 190 000 členů. Během přestupového hnutí získala celostátně asi 80 000 nových členů. Největší zisky byly v západních, jižních a středních Čechách. Tradiční českobratrské oblasti se z pochopitelných důvodů k přestupovému hnutí nestavěly tolik aktivně. Machotkovy veřejné výstupy v taláru často u tradičních protestantů narážely na nepochopení. Početním růstem v letech 1918-1921 se plzeňský východní sbor stal největším českobratrským farním sborem v republice.⁶⁵⁾

Projekt stavby Korandova sboru

Již v lednu 1920 požádala ČCE městskou radu, jako vlastníka kostela sv. Anny v Plzni, o povolení užívat tento objekt k bohoslužebným účelům. Městská rada pak žádost o užívání kostela sv. Anny 14. a 21. října 1920 schválila a 17. listopadu 1920 toto rozhodnutí potvrdilo i městské zastupitelstvo. Zároveň bylo městem povoleno užívání kostela i pro československou církev a pro provádění občanských sňatků. Kostel sv. Anny byl sice majetkem města, ale od svého vzniku byl určen k užívání a užíván katolickou církvi. Zástupci katolické církve proto podali proti rozhodnutí města odvolání, pocíťovali celou záležitost jako zasahování do svých práv.⁶⁶⁾ Spor o užívání kostela sv. Anny nebyl zdaleka jediný v poválečných západních Čechách. Českobratrská církev evangelická rostoucí přestupovým hnutím potřebovala nutně získat v nejrůznějších místech západních Čech nové prostory a rozhodla se k tomuto účelu zvolit kostely a kaple katolickou církvi málo užívané, patřící obcím.⁶⁷⁾ Jakožto reprezentant části národa se českobratrská církev dožadovala rovného práva na zajištění svých bohoslužebných potřeb. Kritizovala dějinným vývojem dané výhody katolické církve. Nechtěla katolickou církev odnikud vyhánět, ale chtěla mít stejná práva obecní objekty spolu s katolickou církvi užívat.⁶⁸⁾ Tato snaha v tradičně katolické Plzni, kde neexistovaly protestantské objekty z doby před protireformací, odpovídala celostátní politice českobratrské církve. Synodní rada totiž v nových náboženských poměrech usilovala o restituci kostelů konfiskovaných po Bílé hoře a nyní málo používaných katolickou církvi. V tomto smyslu také vydala memorandum z 24. února 1921.⁶⁹⁾ Požadavek zrovnoprávnění užívání obecních kostelů pro všechny církve byl integrální součástí dobové atmosféry, ve které se teprve zkoušelo, které výsady katolické církve budou zrušeny a které nikoli. K podobným sporům docházelo totiž i v dalších oblastech každodenního života, velkou skupinu konfliktů například

⁶⁴⁾ Tamtéž, s. 19-22.

⁶⁵⁾ Církev v proměnách času..., s. 16-17; Jubilejní výroční zpráva... sboru východního... 1903-1928, s. 11.

⁶⁶⁾ Kostel sv. Anny pro konání civilních sňatků a Čsl. sektu?, Český západ, 22. 10. 1920, s. 4; Zadávaní katolických kostelů a kaplí, Český západ, 29. 10. 1920, s. 3.

⁶⁷⁾ Českobratrská církev evangelická se podobným způsobem pokusila získat povolení užívat kostely v Klatovech, Mladoticích, Hodyni, Bukovině, Dřevci, Borku (část obce Kozojedy), Jarově u Blovic, Strakonici, Nepomuku, Zbirohu, Běhařově, Mileticích a Domažlicích. Vesměs neúspěšně. Karel Machotka, Ve znamení kalicha..., s. 105-111.

⁶⁸⁾ Archiv města Plzně, Městský úřad (Archiv města) Plzeň, manipulace 1880-1942 (D), sign. 11/VI, i. č. 21 067, kart. č. 1170, rezoluce přijatá na valném shromáždění církvi československé a českobratrské v Plzni 28. 3. 1921.

⁶⁹⁾ SpKS, memorandum o restituci majetku konfiskovaného církvi evangelické po Bílé hoře dle usnesení synodu Českobratrské církve evangelické z 24. 2. 1921.

tvořily snahy o obhájení rovnoprávnosti pohřbívání československých věřících v obcích s katolickými hřbitovy.⁷⁰⁾

Pod dojmem průtahů řešení celé záležitosti uspořádaly československá a československá církev společně protestní shromáždění v červnu roku 1921. Spor o užívání kostela sv. Anny mezitím postupoval vzhůru správními institucemi až k nejvyššímu správnímu soudu. Rozhodnutí nejvyššího správního soudu č. 16 999/22, vynesené dne 15. listopadu 1922 za předsednictví JUDr. Emila Háchy, dalo za pravdu katolické straně a zamítlo stížnost plzeňské obce⁷¹⁾ proti rozhodnutí ministerstva vnitra č. 90 802/15 z 10. ledna 1922. Podařilo se totiž prokázat, že kostel sv. Anny byl určen již od svého vzniku k užívání katolické církví. Stát proto uznal určení kostela v obecním vlastnictví pro účel veřejný, tedy pro církevní obřady katolické církve.⁷²⁾

Již v průběhu soudního sporu se 2. května 1922 rozhodl západní sbor začít s realizací stavby vlastního Husova chrámu. (Ten byl pak postaven v letech 1924-1925 podle projektu architekta B. Chvojky.)⁷³⁾ Konkurenční projekt východního sboru na stavbu společného kostela v dnešní Husově ulici se proto nerealizoval a východní sbor byl nucen se zaměřit na stavbu svého vlastního kostela. Dříve uvažovaná přístavba modlitebny do dvora sborového domu v tehdejší Prokopově třídě čp. 206/I by již nebyla pro potřeby sboru dostatečně prostorná. Proto bylo třeba hledat jiný větší pozemek.

Vhodnou parcelu, tzv. Bujetovu realitu, nabídl sboru 4. července 1923 za 500 000 Kč Petr Janče. Jednalo se o realitu čp. 104/I v Prokopově třídě, stojící na lukrativním místě v centru města poblíž muzea. Dne 30. listopadu 1923 pak byla mezi Petrem a Marií Jančovými a Českobratrským evangelickým sborem východním v Plzni podepsána tržební smlouva, v níž byla kupní cena stanovena na 267 058 Kč.⁷⁴⁾ Získaný pozemek, široký 22 m a dlouhý 40 m, byl orientován jedním průčelím do Prokopovy třídy a druhým na Anglické nábřeží.

Sbor měl poměrně jasnou představu, jaké prostory a jak uspořádané by měl mít nový sborový dům na tomto pozemku postavený. Své požadavky oznámil při vyhlášení soutěže na návrh sborového domu.⁷⁵⁾ Podmínky soutěže obsahovaly přesný seznam prostor, které se měly nalézat v jednotlivých patrech budovy. Společenská místnost měla být v suterénu se vchodem z Prokopovy třídy, modlitebna měla být umístěna v přízemí a měla být přístupná hlavním vchodem z Anglického nábřeží. Vypracování návrhu „Korandova domu“ dostal zadáno pražský architekt Bohumír Kozák.⁷⁶⁾ Zhotovil jej za 5 000 Kč.

⁷⁰⁾ V případě hřbitovů byla ovšem československá legislativa vstřícnější k protestantům. Viz pozn. č. 42.

⁷¹⁾ Městský úřad v Plzni v tomto sporu zastupoval sociální demokrat dr. Alfred Meissner, jeden z tvůrců československé ústavy z roku 1920.

⁷²⁾ Archiv města Plzně, Městský úřad (Archiv města) Plzeň, manipulace 1880-1942 (D), sign. 11/VI, i. č. 21 067, kart. č. 1170, opis rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, čj. Městského úřadu v Plzni 16 999/1922 z 15. 11. 1922; František Kříž (ed.), Město Plzeň... za léta 1919-1924, s. 252-253.

⁷³⁾ Stavební místo stálo 28 000 Kč, celkový náklad stavby činil 923 000 Kč. Jubilejní spis... západního sboru... (1903-1928), s. 52-59; SpKS, Slavnostní list západního sboru k 15. výročí otevření chrámu M. J. Husí, 6. 7. 1925.

⁷⁴⁾ SpKS, tržební smlouva mezi Petrem a Marií Jančovými a Českobratrským evangelickým sborem východním v Plzni z 30. 11. 1923.

⁷⁵⁾ Tamtéž, stavební program a podmínky soutěže na vypracování náčrtků pro stavbu církevního domu východního sboru, 1924. Jedná se o přesný soupis prostor, které měla obsahovat jednotlivá patra budovy. Jsou zde stanoveny také přibližné plošné rozměry hlavních sborových prostor. Porota měla rozhodnout do 15. 12. 1924. Vedle Kozákova návrhu se zachovaly pro tento pozemek také návrhy Antonína Maška.

⁷⁶⁾ Bohumír Kozák se narodil 4. 12. 1885 v rodině evangelického faráře ve Velké Lhotě u Dačic. Studoval architekturu na české technice v Praze v letech 1903-1909. Poté pracoval v kanceláři Osvalda Polívky a po válce se stal spoluzakladatelem firmy Dušek-Kozák-Máca. Kromě množství jiných staveb během svého života projektoval celou řadu protestantských objektů. Z let 1913-1914 pochází modlitebna bratrské jednoty Chelčického na Vinohradech. V roce 1916 vypracoval návrh evangelického kostela v Táboře. Pro synodní radu Českobratrské církve evangelické přestavěl v roce 1923 dům čp. 22/II v Jungmannově třídě v Praze na Husův sbor. V letech 1922-23 navrhoval československý sbor v Libni. Na počátku dvacátých let v jeho tvorbě ještě

Kozákův návrh Korandova domu již v mnohém předznamenal budoucí řešení stavby Korandova sboru. Vedle názvu odvolávajícího se na prvního plzeňského husitského kazatele Václava Korandu staršího spojuje oba projekty především myšlenka víceúčelového sborového domu, pokrývajícího v jediném objektu všechny potřeby sborového života. Kozákův návrh již předložil vnitřní uspořádání stavby, kde modlitebna je umístěna uprostřed parcely, oddělená od obou ulic nájemními domy se sborovými prostory. Hlavní reprezentativní vchod do budovy měl vést průčelím z Anglického nábřeží a směřoval do modlitebny v přízemí. Průčelím z Prokopovy třídy se mělo vstupovat do víceúčelového společenského sálu v podzemí pod modlitebnou (viz příloha č. 1). V patrech nad vchodem do modlitebny mělo být umístěno 18 pokojů určených k levnému pronájmu pro svobodné. V přízemí části objektu obrácené do Prokopovy třídy měly být umístěny obchody. Celý objekt měl tvořit jeden průchozí celek mezi oběma ulicemi. Modlitebna byla v Kozákově projektu zatím ještě obdélníkového půdorysu, ale kazatelna byla již umístěna nad oltářem ve středu průčelí kostela a rovněž tvar kruchty již naznačoval budoucí realizaci (viz příloha č. 2). Kozákův vliv na dnešní podobu Korandova sboru lze také sledovat v rozčlenění fasády obrácené na Anglické nábřeží. Fasáda byla rozdělena do tří částí, z nichž výraznější a vyšší byla prostřední z nich, nad hlavním vstupem do modlitebny. Fasáda měla být bez dekoru, ale velmi bohatě členěná. Některými prvky fasáda připomínala budovu Husova domu v Praze v dnešní Jungmannově ulici. Kozákův návrh, na rozdíl od budoucího Fišerova funkcionalistického projektu, ještě esteticky vycházel z české kotěrovské moderny a národního obloučkového stylu (viz příloha č. 3).⁷⁷⁾

Rozpočet celé stavby byl vypočten na 2 000 000 Kč, z této částky měl sbor k dispozici 400 000 Kč. Ve snaze zajistit projekt Korandova domu finančně vydal sbor 15. října 1924 své vlastní dluhopisy na 100 Kč, určené převážně pro členy církve. K opatření finančních prostředků na realizaci stavby měla sloužit také propagační publikace o Kozákově projektu, vydaná 7. ledna 1925.⁷⁸⁾ Kromě dluhopisů a půjček od členů sboru byly podniknuty kroky k získání darů od zahraničních protestantských církví. Karel Machotka dokonce nabídl finanční spoluúcast na stavebním projektu dalším spřáteleným organizacím (Armáda spásy a YMCA). Předem se počítalo s ročním výnosem hotové stavby 100 000 Kč.⁷⁹⁾

Jak již bylo uvedeno výše, východní sbor započal přípravy k realizaci Kozákova projektu.⁸⁰⁾ Stavba se však proti všemu očekávání nerealizovala. Dne 23. února 1925 totiž město Plzeň nabídlo sboru jednání o výměně pozemku čp. 104/I (na kterém měl stát Husův dům) za pozemky ve vlastnictví města čp. 338/I a 397/I (Řemeslnickou besedu a městské lázně). Zájem města o realitu čp. 104/I souvisel s celkovou koncepcí úpravy Anglického nábřeží. Město zamýšlelo ponechat prostor před muzeem, kde se sbor chystal stavět, prázdný, aby v pohledu od nábřeží působilo muzeum dostatečně monumentálně. Na vzniklém prostranství se uvažovalo o zbudování parčíku s památníkem T. G. Masaryka či národního osvobození. Východní sbor započal již s přípravou realizace projektu Husova domu a výměna

převládá národní obloučkový styl. Bohumír Kozák měl všechny odborné i osobní předpoklady vypracovat pro východní sbor v Plzni projekt všestranně vyhovující potřebám života protestantského sboru. Karel Machotka se navíc znal s Kozákovým otcem. Oslovení Bohumíra Kozáka bylo proto zcela přirozenou volbou. Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 331-332; Zdeněk Lukeš – Jan Svoboda, Bohumír Kozák přední český funkcionalistický architekt 1885-1978, *Československý architekt*, 31, 1985, č. 24, s. 1 a 6; Jan Svoboda, Bohumír Kozák, *Architekt*, 41, 1995, č. 25-26, s. 30.

⁷⁷⁾ SpKS, česko-bratrská evangelická sborová budova v Plzni, plány sborové budovy od Bohumíra Kozáka; Jubilejní výroční zpráva... sboru východního... 1903-1928, s. 57. V jubilejní zprávě je zobrazeno průčelí Korandova domu.

⁷⁸⁾ Korandův dům česko-bratrského evangelického východního sboru v Plzni (Návrh br. arch. B. Kozáka v Praze), Plzeň 1925, s. 4. Exemplář této publikace se nachází ve SpKS. Jsou zde přetisknuty Kozákovy plány, rozpočet stavby a text dluhopisů vydaných sborem.

⁷⁹⁾ Tamtéž, s. 1-2.

⁸⁰⁾ Počátek stavebních prací byl plánován na jaro 1926.

mu z tohoto důvodu mohla způsobit značné škody. Na druhou stranu nový pozemek měl větší rozlohu, také se nacházel v lukrativní části města a navíc byl umístěn v Prokopově třídě v těsné blízkosti staršího sborového domu čp. 206/I, získaného v letech 1909-1914. Sbor tedy pravděpodobně i v zájmu dobrých vztahů s místní radnicí, od které potřeboval aktivní spolupráci například při získávání stavebních úvěrů od Spořitelny města Plzně, k jednání o výměně svolil. Zpočátku si sbor kladl vůči městu vysoké požadavky. Sbor například žádal od města nahradit výdaje spojené s propagací Kozákova projektu v hodnotě 50 000 Kč. Požadoval dokonce, aby město převzalo stávající hypoteční dluhy sboru ve výši 80 000 Kč.⁸¹⁾ Město naopak prosazovalo doplatek za rozsáhlejší pozemek ve výši 210 000 Kč. V průběhu jednání byl pak sbor nucen většinu svých požadavků redukovat. Konečný návrh podmínek ze strany města byl schválen městskou radou 20. září 1926. Za větší plochu měl sbor městu doplatit 51 000 Kč, splatných po odevzdání městských lázní sboru.⁸²⁾

Největším problémem celé transakce byly právě instituce sídlící na směňovaných pozemcích, městské lázně a Řemeslnická beseda. Sbor potřeboval s užíváním či bouráním starých budov začít co nejdříve. Město se proto zavázalo vypovědět nájem Řemeslnické besedě k 1. listopadu 1926. Proti vystěhování spolku Řemeslnické besedy z jejího dlouholetého působiště se však postavil národně demokratický politik Matouš Mandl. Městská rada proto 25. října 1926 slevila sboru 15 000 Kč z doplatku směnné smlouvy za to, že ponechá Řemeslnickou besedu v jejích prostorách až do 1. července 1928. Spor s Řemeslnickou besedou byl ukončen soudním smírem 7. ledna 1927. Smluvně byly v roce 1927 upraveny vztahy i k dalším nájemcům Řemeslnické besedy, k Lidové univerzitě Husově, která zde provozovala bio Univerzita, a k Loutkovému divadlu Feriálních osad v Plzni, kde působil Josef Skupa. Od 16. ledna 1927 se sborové bohoslužby konaly v sále Řemeslnické besedy. Jednání s městem bylo skončeno podepsáním smlouvy až 24. května 1927. Město se ve smlouvě zavázalo vyklidit budovu starých lázní do konce roku 1930. Sbor naproti tomu musel začít se zástavbou pozemků nejpozději dva roky po předání lázní a ukončit ji nejpozději za další tři roky.⁸³⁾

Termín předání starých městských lázní východnímu sboru byl závislý na zdárném dokončení stavby nových městských lázní na Denisově nábřeží.⁸⁴⁾ Výstavba nových městských lázní se však pozdržela. Budova mohla být otevřena až 12. října 1931 a až těsně před tím mohly být staré lázně uzavřeny. Původně smluvený termín předání lázní stanovený na 31. prosince 1930 musel být proto prodloužen, za což se město Korandovu sboru odvděčilo snížením nedoplatku směnné smlouvy na 20 000 Kč a prodloužením smluvené lhůty k započetí stavby na tři roky a k dokončení stavby nejpozději během následujících čtyř let. Tak se teprve v srpnu 1931 budova starých městských lázní uprázdnila pro použití Korandova sboru.⁸⁵⁾

Nová sborová realita ležela podobně jako ta dřívější mezi Prokopovou třídou a Anglickým nábřežím. Již 2. ledna 1926 vypracoval člen staršovstva Jan Vaindl⁸⁶⁾ pro východní sbor půdorysné řešení budov na novém pozemku. Jeho návrh vycházel z dřívějšího projektu

⁸¹⁾ SpKS, podmínky ke směně staveníště ze strany východního sboru zaslané Správní komisi města Plzně čj. 483/1925 z 8. 6. 1925.

⁸²⁾ Tamtéž, konečný návrh podmínek směnné smlouvy zaslaný Městským úřadem v Plzni východnímu sboru čj. 29 281/1926 z 23. 9. 1926.

⁸³⁾ Právní rady během celého jednání s městem poskytoval sboru zdarma JUDr. Josef Liebl. Výroční zpráva Českobratrského evangelického východního sboru v Plzni, Prokopova tř. č. 27, za rok 1926, Plzeň 1927, s. 8.

⁸⁴⁾ Stavba nových lázní byla připravována od června 1925. František Kříž (ed.), Město Plzeň... 1925-1928, s. 521-524.

⁸⁵⁾ SpKS, oznámení Městského úřadu v Plzni východnímu sboru čj. 46 078/1930 z 17. 2. 1931; Ivan Martinovský (ed.), Dějiny Plzně v datech, Praha 2004, s. 262.

⁸⁶⁾ Jan Vaindl pomáhal sboru jako stavitelský odborník. Zemřel v roce 1928. Výroční zpráva Českobratrského evangelického sboru východního v Plzni za rok 1928, Plzeň 1928, s. 5.

Bohumíra Kozáka, když respektoval umístění kostela obdélníkového půdorysu v geometrickém středu nové parcely. Zároveň předpokládal zachování budovy městských lázní a výstavbu nového obchodního a nájemního domu na místě Řemeslnické besedy.⁸⁷⁾ Sbor však v roce 1927 začal užívat prostory Řemeslnické besedy k bohoslužebným účelům. Na počátku roku 1927 vypracoval zdarma pro východní sbor sérii skic mladý pražský architekt Jan Gillar.⁸⁸⁾ Návrhy Jana Gillara nevycházely vůbec z původní Kozákovy představy. Jednalo se o náčrtky velmi moderní, zajímavě nesymetrické, s širokými okny a mohutnou vysokou věžovitou budovou (viz příloha č. 4).⁸⁹⁾ Další náčrtky z roku 1928 pocházející od Jana Gillara představovaly symetrickou kompozici čelní fasády s monumentálním hlavním vchodem. Vchodové schodiště bylo zdůrazněno sloupy nesoucími ve výšce několika pater dopředu čnící římsu. Opět to byla stavba holá, jednoduchých tvarů rytmizovaná širokými okny. Jeden z náčrtků byl opatřen po vzoru avantgardních architektů automobilem stojícím v popředí před budovou (viz přílohy č. 5 a 6). Přestože sbor předložil Gillarovy náčrtky v květnu 1928 ke shlednutí starostovi Ludku Pikovi,⁹⁰⁾ pozdější sborové publikace označily Gillarův projekt za krásný, ale technicky a finančně neproveditelný.⁹¹⁾

Každé vedení sboru už od začátku dvacátých let muselo věnovat mnoho úsilí stavebním otázkám. Dne 20. března 1927 bylo poprvé zvoleno sborové zastupitelstvo, z jehož 72 členů pak vzešlo 24 členů nového staršovstva.⁹²⁾ K významné změně ve vedoucích funkcích sboru došlo ještě 8. ledna 1930, kdy byl po zesnulém Karlu Anderlovi zvolen kurátorem sboru Gustav Kugler.⁹³⁾ Pro profesní složení členů sboru v tomto období bylo charakteristické, že G. Kugler pracoval jako vrchní inspektor státních drah. Před očekávaným termínem předání starých městských lázní byla 17. září 1930 ve sboru ustavena stavební komise.⁹⁴⁾ Bylo rozhodnuto, že zástavba sborového pozemku bude ze strany Prokopovy třídy provedena prostřednictvím československého stavebního družstva, které se při sboru ustaví. Počítalo se s tím, že podle zákona o podpoře stavebního ruchu č. 45/1930 Sb. bude výstavba nájemních domů pomocí družstva výhodnější. Plán zástavby celé plochy měl vypracovat Karel Kindl a architekt Emil Ondráček. Dne 19. listopadu 1930 se pak konala členská schůze sboru s nábořem do nového stavebního družstva, které bylo nazváno Kalich. Ředitelem družstva se

⁸⁷⁾ SpKS, československá evangelická sborová budova v Plzni, návrh sborové budovy od Jana Vaindla, 2. 1. 1926.

⁸⁸⁾ Jan Gillar se narodil v Příboře 24. 6. 1904. Studoval v letech 1921-1922 na ČVUT v Praze a v letech 1922-1925 na AVU Praha u Josefa Gočára. Později se stal významným protagonistou české avantgardní architektury 30. let. Jeho tvorba byla charakteristická snahou o čistě vědecky strohý funkcionalismus. Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*, Praha 1995, s. 577; *Kolektiv autorů, Praha 1919-1940. Kapitoly z meziválečné architektury*, Praha 2000, s. 242.

⁸⁹⁾ Jubilejní výroční zpráva... sboru východního... 1903-1928, s. 44. Je zde otisknut Gillarův návrh z roku 1927.

⁹⁰⁾ SpKS, zápisy schůzí staršovstva 1927-1936, zápis schůze hospodářského odboru Korandova sboru z 23. 5. 1928.

⁹¹⁾ Tamtéž, skica evangelického sboru pro Plzeň z 1928, návrhy průčelí sborové budovy od Jana Gillara.

⁹²⁾ Předsedou staršovstva se stal Karel Machotka, kurátorem sboru Karel Anderle, náměstkem kurátora Emanuel Mattas, jednatelem Václav Kovařík, pokladníkem Čeněk Hübsch, správcem sborového domu Josef Konfront. Jubilejní výroční zpráva... sboru východního... 1903-1928, s. 45-47.

⁹³⁾ Gustav Kugler patřil již k poválečné generaci členů československé církve. Po převratu přestoupil nejprve k církvi československé a teprve posléze k církvi československé. V letech 1930-1939, tedy po celé stavební období sboru, působil ve funkci kurátora. Zároveň byl členem stavební komise sboru. Gustav Kugler se ze zdravotních důvodů vzdal funkce kurátora počátkem roku 1939. Na jeho místo byl pak zvolen Vlastimil Soukup (viz též pozn. č. 124). Výroční zpráva Československého evangelického východního sboru Plzeň, Anglické nábřeží č. 13, Korandův sbor, za rok 1947, Plzeň [1948], s. 5.

⁹⁴⁾ Členy komise byli Karel Machotka, Gustav Kugler, Ing. Ladislav Musil, Ing. Arnold Chvojka, Václav Kovařík, JUDr. Josef Liebl, JUDr. Jindřich Peták, Emanuel Mattas, architekt Emil Ondráček, Karel Kindl a profesor Jaroslav Svoboda. Vedoucím komise se stal Karel Kindl. SpKS, zápisy schůzí staršovstva 1927-1936, zápis schůze hospodářského odboru Korandova sboru z 17. 9. 1930.

stal K. Kindl.⁹⁵⁾ Sbor vstoupil jako člen do stavebního družstva a družstvo našlo své sídlo v kanceláři sboru. Počet členů družstva se pohyboval okolo jednoho sta. Dne 12. března 1931 přiznalo družstvu ministerstvo sociální péče formální statut obecně prospěšné korporace a dne 2. prosince 1931 pak prodej pozemků při Prokopově třídě stavebnímu družstvu odsouhlasilo sborové zastupitelstvo. K prodeji však pravděpodobně nedošlo a sbor později uznal za výhodnější nestavět prostřednictvím družstva. V téže době ale družstvo uskutečnilo ještě jiný československý stavební projekt. V říjnu 1931 byl družstvem zakoupen od Ing. Antonína Holuba pozemek na tehdejší Nepomucké třídě č. 71 pro výstavbu činžovního domu s nejmenšími byty. Stavební práce provedlo Stavební a podnikatelské družstvo. Stavba získala státní podporu a byla hotova v říjnu 1933. Náklad činil 1 200 000 Kč. Kromě bytů pro členy družstva budova poskytla také společenský sál, ve kterém se konaly bohoslužby. Počítalo se i s budoucí přístavbou větší modlitebny ve dvoře. Dům se měl případně stát v budoucnu centrem třetího plzeňského sboru.⁹⁶⁾

V únoru 1934 byla prodloužena platnost zákona č. 45/1930 Sb., čímž se nabízela možnost využít pro chystanou novostavbu na sborových pozemcích osvobození od domovních a činžovních daní. Sbor se proto rozhodl jednat. Ve sboru se obnovila stavební komise. Jejím vůdčím duchem byl farář sboru Karel Machotka. Členem komise se zcela pochopitelně stal také Karel Kindl,⁹⁷⁾ ředitel pomocné služby technické města Plzně, který již s Machotkou spolupracoval na všech dřívějších stavebních projektech sboru. Dalšími odborníky přizvanými postupně do komise byli Ing. Emil Ondráček, technický rada města Plzně, Ing. Ladislav Musil, úředník Škodových závodů, a Ing. František Záruba, úředník Škodových závodů. Pro vedoucí činitele sboru v tomto období jeho fungování bylo příznačné, že všichni členové stavební komise – až na faráře K. Machotku – byli k československé církvi přestoupili. Komise stanovila, že modlitebna bude v rámci nového stavebního projektu umístěna uprostřed, oddělena od ruchu ulic na obě strany frontou obytných domů.⁹⁸⁾ Šlo tedy opět o myšlenku naznačenou již v původních Kozákových plánech pro dřívější pozemek.

⁹⁵⁾ V představenstvu družstva Kalich figurovali i další členové staršovstva východního sboru. Například Karel Machotka, Gustav Kugler či Josef Konfront. Výroční zpráva... za rok 1930, s. 9-10.

⁹⁶⁾ Výroční zpráva Československého sboru východního v Plzni, Prokopova třída č. 19, za rok 1933, Plzeň 1934, s. 8-9.

⁹⁷⁾ Karel Kindl přestoupil z katolické do československé církve roku 1913 kvůli sňatku. Podílel se na přestavbě Husova domu v Prokopově ulici čp. 206/I v roce 1914. Karel Machotka s ním pak konzultoval všechny další sborové stavební projekty po stránce stavební i finanční, přestože po rozdělení sborů náležel K. Kindl ke sboru západnímu. V roce 1933 vedl K. Kindl, jakožto ředitel československého stavebního družstva Kalich, práce na družstevním domě v tehdejší Nepomucké třídě. Během stavby Korandova sboru byl K. Kindl pověřen hlavním dozorem nad stavebními pracemi. K. Kindl zemřel 26. 4. 1946 v důsledku smrtelného zranění způsobeného americkým autem. Výroční zpráva Československého evangelického východního sboru Plzeň, Anglické nábřeží číslo 13, Korandův sbor, za rok 1946, [Plzeň 1946], s. 6-7.

⁹⁸⁾ Stavební komise pracovala od června 1934 ve složení Karel Machotka, Gustav Kugler, ing. Ladislav Musil, ing. Arnold Chvojka, Karel Kindl a Jindřich Nový. Karel Machotka, Korandův sbor, jeho vznik, budování, popis a otevření, Plzeň 1938, s. 4; SpKS, zápisy schůzí staršovstva 1927-1936, zápis schůze staršovstva Korandova sboru z 6. 6. 1934.

Dne 26. února 1934 komise zadala architektu Jaroslavu Fišerovi⁹⁹⁾ zakázku na vypracování plánů a rozpočtů nové stavby. J. Fišer ve svých plánech z dubna 1934¹⁰⁰⁾ umístil modlitebnu dle přání sboru do geometrického středu pozemku, podobně jako již dříve Jan Vaindl. Společenský sál byl opět umístěn pod modlitebnou v podzemí a opět disponoval vlastním vchodem z Prokopovy třídy. Hlavní vchod do modlitebny procházel středem zástavby na Anglickém nábřeží (viz příloha č. 7). Novinkou oproti Kozákovu pojetí byl však půdorys modlitebny. Fišerova modlitebna byla vzhledem k rozlehlosti pozemku již v podstatě samostatným objektem spojeným chodbami s domy jak na Anglickém nábřeží, tak v Prokopově třídě. Modlitebna nebyla již obdélníkového půdorysu, ale získala tvar jakési kapky, zužující se do hlavního vchodu vedoucího směrem k Anglickému nábřeží (viz příloha č. 8). Od obou ulic oddělovala modlitebnu fronta domů. Prázdný prostor po stranách modlitebny vyplňovaly dvě přízemní obchodní budovy. Střechy všech obytných domů byly ploché, modlitebna byla zakončena kopulí. Celý projekt byl osově symetrický (po délce modlitebny). V první etapě předpokládal projekt stavbu nájemního domu na místě městských lázní v Prokopově třídě a dalšího domu po celé délce Anglického nábřeží. V druhé etapě pak měla být postavena modlitebna uprostřed pozemku a druhý dům v Prokopově třídě na místě Řemeslnické besedy. Z Řemeslnické besedy by zůstal dočasně stát jen sál loutkového divadla umístěný ve dvoře (viz příloha č. 9). Celý Fišerův první projekt se svou estetikou jasně hlásil k funkcionalismu. Budova modlitebny však dodávala svým kapkovitým půdorysem celkově strohému vzezření projektu zajímavou dynamiku (viz příloha č. 10).¹⁰¹⁾

Hlavním nedostatkem tohoto Fišerova návrhu byla skutečnost, že se zamýšlená budova modlitebny, kterou potřeboval sbor postavit nejdříve, překrývala se stávající budovou Řemeslnické besedy. Sbor v Řemeslnické besedě již od roku 1927 konal bohoslužby a potřeboval tuto stavbu do dokončení nové modlitebny užívat. Navíc bylo třeba Řemeslnickou besedu zachovat i pro případné získání hypoték na stavební výdaje. Stavba modlitebny byla prioritou a nebylo finančně únosné stavět všechny části novostavby najednou.¹⁰²⁾ Karel Machotka tedy „ideové plány“ vypracované J. Fišerem překreslil tužkou na papír a vymyslel nové uspořádání Fišerem navržených objektů v prostoru. Nejprve načrtl ještě modlitebnu ve tvaru kapky, ale posunul ji z geometrického středu parcely ke straně pozemku. Tím se modlitebna dostala z dosahu Řemeslnické besedy a našla své definitivní umístění uprostřed při severní straně pozemku (viz příloha č. 11).¹⁰³⁾ Druhý náčrtek, vypracovaný K. Machotkou

⁹⁹⁾ Jaroslav Fišer se narodil 5. 3. 1899 ve Velkém Zdíkově na Prachaticku. V letech 1918-1925 studoval na Vysoké škole architektury a pozemního stavitelství v Praze. Byl zaměstnán v projekční kanceláři architekta Antonína Engela a od roku 1925 jako konstruktér u architekta Oldřicha Tyla. V letech 1929-1931 pracoval pro plzeňskou Škodovku. Od roku 1932 spolupracoval s Českobratrskou církví evangelickou. V letech 1934-1938 projektoval pak všechny realizované části stavby Korandova sboru a domy při Prokopově třídě dokonce postavila jeho stavební firma. Zemřel 22. 12. 1938. Podle Fišerových návrhů byl později vypracován další stavební projekt K. Machotky kaple v Dolní Bělé. Informace o životě Jaroslava Fišera, jakož i další souvislosti týkající se stavby Korandova sboru byly čerpány z velice informované práce bratrů Domanických (viz níže), která je vedle Machotkových dobových propagačních publikací vůbec nejpřínosnějším dílem, jaké bylo o vlastní stavbě Korandova sboru doposud napsáno. Pavel Domanický – Petr Domanický, Jaroslav Fišer. Deset let práce na Plzeňsku, Pěší zóna, 1999, č. 4, Plzeň, s. 5-17; Pavel Vlček (ed.), Encyklopedie architektů..., s. 177.

¹⁰⁰⁾ SpKS, dopis východního sboru Jaroslavu Fišerovi z 12. 6. 1934. V tomto dopise je uvedeno, že sbor před 16. 4. 1934 zaplatil Fišerovi za ideové náčrty.

¹⁰¹⁾ Tamtéž, ideový návrh církevních a obytných budov v Prokopově třídě a na Anglickém nábřeží v Plzni, plány budov od Jaroslava Fišera (?), s. d. Pro Fišerovo autorství mluví zcela jednoznačně typ písma použitý na plánech. Také porovnání s dalšími písemnými prameny umožňuje tento první Fišerův projekt jasně identifikovat. Plány je třeba porovnávat s informacemi uvedenými v díle Karla Machotky, Korandův sbor, jeho vznik, budování..., s. 4-5.

¹⁰²⁾ Karel Machotka, Korandův sbor..., s. 4.

¹⁰³⁾ SpKS, stavba kostela, nedatovaná kresba tužkou, první náčrt půdorysu budov od Karla Machotky. Vývoj jednotlivých nedatovaných náčrtů je prokazatelný. Je třeba je porovnávat nejen vzájemně, ale i s informacemi

1. května 1934, byl rozvíjením prvního. K. Machotka zrušil původní tvar kapky a modlitebna tak získala svůj definitivní kruhový tvar. Po této úpravě půdorysu modlitebny bylo již možné na uprázdněném místě na jižní straně připojit k modlitebně zaoblenou budovu společenského sálu. Tento sál by byl pochopitelně postaven až v budoucnu po zboření Řemeslnické besedy. Tak byl společenský sál definitivně přemístěn z pozice pod modlitebnou do pozice vedle modlitebny (viz příloha č. 12).¹⁰⁴⁾

Novinkou Machotkova druhého nákresu bylo také kolumbárium umístěné při zdi kostela na jeho severozápadní straně. Už v roce 1927 totiž prosil K. Machotku starosta města Luděk Pik, aby v rámci svých možností propagoval pohřby žehem ve svém sboru. Podnětem k této žádosti byl nepříznivý vývoj hospodaření nového městského krematoria.¹⁰⁵⁾ Machotka se moderním trendům v pohřbívání nebránil. Důvody pro výstavbu kolumbária byly později při příležitosti jeho otevření shrnuty těmito slovy: „Spojením kostela s takovým kolumbáriem poslouží se po stránce náboženské oběma účelům. Kostel i kolumbárium získají na důstojnosti a přitažlivosti. Tak se docílí v moderním provedení s ohledem na zdravotní zásady totéž, co dříve znamenaly kostely uprostřed hřbitova.“¹⁰⁶⁾ Machotka nakreslil v této době také náčrtek průřezu kostelem, ze kterého poprvé vyplývá záměr umístit kazatelnu nad oltář a završit ji sochou v nadživotní velikosti.¹⁰⁷⁾

Druhý Machotkův náčrtek pak Karel Kindl překreslil s přesnými rozměry. Bylo zjištěno, že projekt je v této podobě realizovatelný za předpokladu úpravy rohu Řemeslnické besedy. Sbor se rozhodl zadat vypracování nových plánů opět Jaroslavu Fišerovi s tím, že Fišer bude respektovat změny provedené Machotkou v jeho „předběžných náčrtcích“.¹⁰⁸⁾ Jaroslav Fišer s podmínkami zadání vypracování plánů ze dne 15. června 1934 souhlasil¹⁰⁹⁾ a 20. června podepsal smlouvu na zakázku v hodnotě 15 000 Kč. Vedle Fišerových návrhů modlitebny a sborového domu na Anglickém nábřeží vznikly tehdy pravděpodobně také plány na stavbu činžovního domu v Prokopově třídě vypracované členem sborové stavební komise, architektem Emilem Ondráčkem.¹¹⁰⁾ Nové Fišerovy plány a rozpočty na stavbu modlitebny byly hotovy v srpnu 1934, plány a rozpočty na stavbu sborového domu na Anglickém nábřeží pak v dubnu 1935. Fišerův druhý projekt poprvé oddělil domy v Prokopově třídě od

uvedenými v díle Karla Machotky (viz pozn. č. 101). Machotkovy náčrty jsou identifikovatelné také podle seznamu materiálů předaných J. Fišerovi při druhém zadávání projektu (viz pozn. č. 109).

¹⁰⁴⁾ Tamtéž, stavba kostela, nedatovaná kresba tužkou, druhý náčrt půdorysu budov od Karla Machotky. Bližší informace o způsobu identifikace tohoto náčrtku viz pozn. č. 103.

¹⁰⁵⁾ V listopadu 1924 začalo být krematorium užíváno. V dopise z 30. 4. 1927 pak městský úřad žádal východní sbor: „...bylo by velmi účinnou podporou myšlenky pohřbívání žehem, kdyby církev, náboženské úřady a náboženské obce – vyjma církev římskokatolickou – při vhodných příležitostech v okruhu své působnosti doporučovaly a podporovaly moderní, pietní a zvláště nadmíru hygienický způsob lidského pohřbívání.“ Tamtéž, dopis Městského úřadu v Plzni východnímu sboru čj. 8937/1927 z 30. 4. 1927; František Kříž (ed.), *Město Plzeň... za léta 1925-1928*, s. 528-532.

¹⁰⁶⁾ SpKS, Otevření kolumbária (tištěná zpráva publikovaná při příležitosti otevření kolumbária 13. 12. 1936).

¹⁰⁷⁾ Tamtéž, stavba kostela, nedatovaná kresba tužkou, náčrt průřezu modlitebnou. Autorem byl pravděpodobně Karel Machotka.

¹⁰⁸⁾ V dopise z 15. 6. 1934 podává sbor Jaroslavu Fišerovi instrukce: „...ideový návrh, na kterém v podstatě nelze nic měnit, si vypracoval sbor sám, ... takže tím hlavní tvůrčí práce Vám odpadá a jde především o detailní provedení a běžnou práci při sdělávání plánů a rozpočtů.“ Tamtéž, podmínky východního sboru k zadání vypracování stavebních plánů kostela a činžovního domu před ním, 15. 6. 1934; dopis východního sboru Jaroslavu Fišerovi z 15. 6. 1934.

¹⁰⁹⁾ Jaroslav Fišer svým podpisem souhlasil s podmínkami zadání stavby. Následně pak potvrdil příjem plánu Řemeslnické besedy, „předběžného náčrtku – půdorysné řešení celého staveniště“, „předběžného náčrtku – půdorys a průřez kaple“ a dalších materiálů. Mezi materiály, které J. Fišer od K. Machotky pro vypracování nových plánů převzal, byl také časopis *Christiansche Welt* (1933, č. 16. z 19. 8. 1933). Tamtéž, podmínky východního sboru k zadání vypracování stavebních plánů kostela a činžovního domu před ním, 15. 6. 1934; potvrzení Jaroslava Fišera o přijetí materiálů k vypracování stavebních plánů od východního sboru z 15. 6. 1934.

¹¹⁰⁾ Tamtéž, zápisy schůzí staršovstva 1927-1936, zápis schůze staršovstva Korandova sboru z 4. 7. 1934.

modlitebny dvorem. Tím se původně zamýšlený jediný objekt definitivně rozpadl do několika budov. Hlavní vchod do modlitebny měl sice dle Machotkových náčrtků vést stále skrz frontu domů při Anglickém nábřeží, ale již ne středem pozemku, nýbrž značně severněji (viz příloha č. 13). Po tomto přesunu se přímo nabízelá myšlenka rozdělit zástavbu orientovanou na Anglického nábřeží na dva domy, z nichž ten, kterým prochází hlavní vchod do modlitebny, byl pochopitelně reprezentativnější, zajímavější členěný a vyšší než ten druhý. Členění průčelí dominantnějšího z obou domů se ve Fišerových návrzích vrátilo ve zfunkcionalizované formě k původnímu Kozákovu návrhu (viz příloha č. 14). Průchod ke kostelu z Prokopovy třídy měl podle Fišerova návrhu ještě vést středem parcely mezi oběma domy v Prokopově třídě. Tvar společenského sálu vedle kostela změnil J. Fišer ze zaobleného na pravoúhlý. Interiér modlitebny byl formován čistými jednoduchými liniemi funkcionalistického stylu. Dynamiku mu však zároveň dodávalo tvarosloví poučené klasicistními sakrálními stavbami a osvětlení přicházející velkým skloželezobetonovým střešním oknem v centru kopule (viz přílohy č. 15 a 16). Fišerovy druhé plány odpovídaly přáním a možnostem sboru a mohlo se přikročit k jejich realizaci. Nejprve byly však ještě konzultovány s Bohumírem Kozákem a na jeho rady byla galerie v kostele snížena o 30 cm a kopule zvýšena o 60 cm, v důsledku čehož se prodloužily sloupy nad galerií o 90 cm. Mimo to Kozák doporučoval místo sochy v nadživotní velikosti umístit do průčelí kostela mozaiku na zlatém pozadí. V této věci zůstalo prozatím nerozhodnuto, ale později zůstaly Kozákovy výhrady k soše nevyslyšeny.¹¹¹⁾

V červenci a srpnu 1934 proběhlo ubourání překážejícího nároží Řemeslnické besedy. V září bylo započato bourání starých městských lázní. Obě práce byly zadány Stavebnímu a podnikatelskému družstvu. Na podzim 1934 proběhlo ofertní řízení na stavbu kostela. V ofertním řízení zvítězila nabídka firmy ing. Karla Hájka s nejnižší cenou 473 633,37 Kč. Navrhované ceny stavebních prací byly celkově velmi nízké v důsledku vrcholící hospodářské krize a s ní spojeného nedostatku stavebních zakázek.¹¹²⁾

Dne 9. listopadu 1934 požádal sbor synodní radu, o povolení stavby. Zatím se jednalo pouze o povolení stavby kostela. K takovému povolení bylo třeba především doložit, že sbor je na stavbu dostatečně připraven po stránce finanční. Rozpočet stavby byl stanoven na 498 359,80 Kč. Sbor si hodlal peníze opatřit prodejem domu čp. 206/I v Prokopově třídě či hypotékou na něj, půjčkou od českobratrského družstva Kalich ve výši 100 000 Kč (jako záloha na koupi stavebního pozemku v Prokopově třídě) a vnitřním zadlužením sboru u svých členů ve výši 50 000 Kč.¹¹³⁾ Příznivý posudek pro synodní radu k projektu Korandova sboru vypracoval 17. listopadu 1934 architekt Bohumír Kozák. Výjimkou byly estetické výhrady týkající se sochy, které byly uvedeny výše.¹¹⁴⁾ Synodní rada proto stavbu modlitebny schválila.¹¹⁵⁾ Komise stavebního úřadu města Plzně dala povolení ke stavbě 22. listopadu 1934.¹¹⁶⁾ Ještě 26. listopadu 1934 tak mohlo být započato s výkopovými pracemi na staveništi nové modlitebny. V prosinci 1934 však bylo nalezeno v místech předpokládaných základů modlitebny ložisko písku. S ohledem na statiku objektu proto musely být plány budovy znovu

¹¹¹⁾ Magistrát města Plzně, technický úřad – odbor stavebně-správní, stavební [„]archiv[“] (= spisovna), plán na stavbu modlitebny pro Českobratrský evangelický východní sbor na parcele č. k. 36/1 na Anglickém nábřeží v Plzni, srpen 1934. Část těchto plánů otiskl již Petr Domanický ve výše citované práci (viz pozn. č. 99).

¹¹²⁾ Ostatní zúčastněné firmy nabízely následující ceny: Společnost stavitelů Mandaus, Doubek a spol. 483 034,64 Kč, Ing. Karel Ferdinand 502 942,77 Kč, Stavební a podnikatelské družstvo, z. s. r. o. v Plzni 506 913,40 Kč, Tomášek a Stříbrský 517 217,74 Kč, J. V. Pašek 518 897,22 Kč, Fišer-Brček 588 938,07 Kč. V ofertním řízení na skloželezobetonové okno do modlitebny zvítězila firma Luxfer (František Mrázek). Tato firma také navrhla změnit tvar kopule na parabolický. SpKS, zápisy schůzí staršovstva 1927-1936, zápis schůze staršovstva Korandova sboru z 7. 11. 1934.

¹¹³⁾ Tamtéž, žádost východního sboru synodní radě o povolení stavby kostela čj. 219/1934 z 9. 11. 1934.

¹¹⁴⁾ Tamtéž, opis posudku B. Kozáka na návrh a rozpočet na postavení kostela z 17. 11. 1934.

¹¹⁵⁾ Tamtéž, dopis synodní rady východnímu sboru čj. 2046/1934 z 6. 12. 1934.

¹¹⁶⁾ Magistrát města Plzně, technický úřad – odbor stavebně-správní, stavební [„]archiv[“] (= spisovna), protokol o povolení stavby k čj. Městského úřadu v Plni B-23 293/1934 z 22. 11. 1934.

pozměněny.¹¹⁷⁾ Jaroslav Fišer provedl za 8 000 Kč změny plánu tak, že průměr modlitebny byl zmenšen o 70 cm a kolumbárium bylo přemístěno pod modlitebnu (viz přílohy č. 17 a 18). Náklady na stavbu touto změnou stouply přibližně o 15 000 Kč. Nová podoba modlitebny byla zachycena v plánech z dubna 1935. Jedná se vlastně o plány sborového domu na Anglickém nábřeží rozšířené o upravené plány modlitebny. J. Fišer od srpna 1934 také několikrát přepracoval návrh hlavní fasády domu na Anglickém nábřeží. Zachovalo se hned několik variant. Její konečná podoba byla hladká, v nejvyšším patře završená velkým symbolem kalichu, zarámovaná z obou stran pásy oken zimních zahrad (viz příloha č. 19). Tak se teprve v dubnu roku 1935 dostalo plánům Korandova sboru jejich definitivní podoby, ve které byly realizovány.¹¹⁸⁾

Stavební práce na modlitebnu byly zdrženy ještě v listopadu 1935, když se zjistilo, že české sklárny nejsou schopny dodat skleněné dlaždice do kopule v požadovaném žlutém odstínu. Tyto dlaždice proto musely být objednány z Německa. Díky zpožděním tak musela hrubá betonová stavba přezimovat a svého dokončení se dočkala až v říjnu následujícího roku 1936. Tehdy zbývalo již jen přemístit varhany¹¹⁹⁾ z bývalé modlitebny v sále Řemeslnické besedy, natřít J. Fišerem projektované lavice¹²⁰⁾ a průčelí kostela doplnit sochou.¹²¹⁾

Finanční krytí stavby modlitebny bylo nakonec zajištěno půjčkou od družstva Kalich ve výši 100 000 Kč, hypoteční půjčkou na dům čp. 206/I v Prokopově třídě 200 000 Kč, zapůjčením stavebních fondů jiných českobratrských sborů v západních Čechách ve výši 36 000 Kč a vnitřním zadlužením sboru u vlastního členstva v hodnotě 141 000 Kč.¹²²⁾ Celkový náklad stavby modlitebny činil 600 000 Kč.¹²³⁾ Pro splácení dluhů vzniklých stavbou kostela se počítalo s výnosem kolumbária umístěného pod kostelem.

Ještě v průběhu stavby modlitebny bylo třeba začít realizovat také stavbu sborového domu na Anglickém nábřeží, skrz který měl vést hlavní vstup do modlitebny. Již v roce 1934 si sbor ověřil zájem svých členů o nové byty. V listopadu 1935 bylo zvoleno nové staršovstvo, které pak pokračovalo v dalších stavebních přípravách.¹²⁴⁾ V listopadu 1935 v ofertním řízení na stavbu sborového domu zvítězilo sociálně demokratické Stavební a podnikatelské družstvo, konkrétně stavitel R. Pěchouček. O zadání stavby sborového domu tomuto subjektu v prosinci 1935 však nerozhodla jen nabízená cena (byla nejnižší), ale také ochota Stavebního a podnikatelského družstva financovat v počátečním období stavební práce vlastními prostředky.¹²⁵⁾ Sbor by byl jinak pravděpodobně favorizoval stavitele Karla Hájka, který již dostal zadání stavbu modlitebny, ale ten již dříve odmítl stavbu krýt vlastními financemi.¹²⁶⁾

¹¹⁷⁾ SpKS, Stavební deník modlitebny, 1934-1936.

¹¹⁸⁾ Magistrát města Plzně, technický úřad – odbor stavebně-správní, stavební [„]archiv[“] (= spisovna), plán sborového a činžovního domu pro Českobratrský evangelický sbor východní na Anglickém nábřeží na parcele č. k. 36/1, 37/1 v Plzni, duben 1935.

¹¹⁹⁾ Varhany již v roce 1933 do sálu Řemeslnické besedy dodala českobratrská firma Karel Urban. Karel Urban také varhany později přestěhoval do nového kostela. Celkový náklad varhan byl 70 000 Kč.

¹²⁰⁾ Lavice do kostela navržené Jaroslavem Fišerem dodala firma bratří Vaníků.

¹²¹⁾ SpKS, Stavební deník modlitebny, 1934-1936.

¹²²⁾ Tamtéž, rozpočet východního sboru zaslaný synodní radě čj. 215/1935 z 28. 12. 1935.

¹²³⁾ Karel Machotka: Korandův sbor..., s. 13.

¹²⁴⁾ Předsedou staršovstva se stal opět Karel Machotka, kurátorem Gustav Kugler, jednatelem Josef Konfront, pokladníkem Čeněk Hübsch, správcem domu Ing. Ladislav Musil. Do stavební komise byli zvoleni Karel Machotka, Gustav Kugler, Ing. Ladislav Musil, Ing. Arnold Chvojka, Ing. Jan Mazura a architekt Emil Ondráček. Gustav Kugler se ze zdravotních důvodů vzdal funkce kurátora počátkem roku 1939 (viz též pozn. č. 93), na jeho místo byl pak zvolen Vlastimil Soukup. SpKS, zápisy schůzí staršovstva 1927-1936, zápis schůze staršovstva Korandova sboru z 1. 12. 1935.

¹²⁵⁾ Stavební družstvo potvrdilo, že je ochotno stavbu financovat ze svého, dokud si sbor nezařídí hypoteční půjčku na krytí stavebních nákladů. Tamtéž, dopis Stavebního a podnikatelského družstva východnímu sboru z 6. 11. 1934.

¹²⁶⁾ K. Hájek se snažil místo vlastní půjčky dojednat sboru úvěr u banky Slávie. Tamtéž, dopis K. Hájka východnímu sboru z 4. 11. 1934.

Usnesením městské rady ze dne 12. prosince 1935 č. B – 23492/35 bylo vydáno stavební povolení pro celý projekt.¹²⁷⁾ Výraznou překážkou realizace stavby se však neočekávaně stala neochota synodní rady výstavbu sborového domu povolit. Nepříznivý posudek vypracoval pro synodní radu Bohumír Kozák. Klíčovou se ukázala zejména ta část jeho zprávy, která hodnotila navrhovaný rozpočet projektu jako naprosto nedostatečný pro výstavbu tak velkého nájemního domu. B. Kozák při svém hodnocení vycházel z pražských cen stavebních prací. Svůj omyl odvolal teprve po návštěvě Plzně 8. dubna 1936. Synodní rada zkoumala důkladně finanční možnosti sboru a opakovaně odmítla dát svolení k realizaci projektu pro nedostatečně zabezpečené finanční krytí.¹²⁸⁾ Postoj synodní rady k plzeňskému stavebnímu projektu byl však celkově velmi rezervovaný a pravděpodobně nešlo pouze o finanční zajištění stavby. Nakonec synodní rada 22. dubna 1936 stavbu vzala na vědomí s tím, že tak činí pouze proto, že stavba byla bez jejího schválení již započata, a s výhradou, že případné následky v podobě finančních problémů si ponese sbor sám.¹²⁹⁾ Sbor se hájil konstatováním, že stavební práce byly zahájeny jen na té části domu, která tvoří nezbytný vchod do modlitebny.

Sbor v prosinci 1935 plánoval financovat stavbu pomocí půjčky od Spořitelny města Plzně ve výši 428 000 Kč, od spolku Krematorium ve výši 300 000 Kč, od Národní záložny v Praze ve výši 150 000 Kč, od stavitele R. Pěchoučka ve výši 200 000 Kč a od budoucích nájemníků domu formou zálohy na nájemné ve výši 72 000 Kč.¹³⁰⁾ Pod dojmem kritiky ze strany synodní rady se plán financování stavby postupně měnil. Spolek Krematorium v Praze, podporující finančně stavby krematorií a kolumbárií po celé republice, zachránil realizaci projektu, protože byl ochoten poskytnout půjčku, za níž mohl sbor ručit celým objektem (modlitebnou a sborovým domem dohromady). Peněžní ústavy na kostelní budovy totiž hypoteční půjčky běžně neposkytovaly. Myšlenka výstavby kolumbária se tak sboru jednoznačně vyplatila. Spolek Krematorium nakonec zvýšil půjčovaný obnos na 350 000 Kč. Národní záložna v Praze, jejíž členem se sbor stal, půjčila sboru 150 000 Kč (na Řemeslnickou besedu). Místo Spořitelny města Plzně byl nakonec vyjednáán úvěr u Občanské záložny v Plzni ve výši 650 000 Kč (rovněž na modlitebnu i sborový dům dohromady). Podařilo se tak pokrýt celý rozpočet stavby sborového domu v hodnotě 1 150 000 Kč.¹³¹⁾ S výkopy pro sborový a činžovní dům na Anglickém nábřeží bylo započato v březnu roku 1936. K obývání byl dům připraven od 1. ledna 1937. Celkový náklad stavby byl nakonec vypočten na 1 200 000 Kč. Sborový dům poskytl sboru kromě nájemních bytů velký přízemní sál určený pro schůze staršovstva, prostory pro sborovou kancelář a byt pro faráře sboru. Dům byl dle zákona č. 45/1930 Sb. osvobozen na 25 let od činžovní daně a obecních dávek. Čistý výnos z nájmu devatenácti bytů s celkem 55 pokoji v šestipatrovém sborovém domě byl odhadnut na 75 000 Kč ročně.

Budova kostela byla sevřena uprostřed zástavby domů, proto se pozornost stavební komise zaměřila zejména na její vnitřní výzdobu. Již Machotkův náčrtek průřezu kostela z jara 1934 předpokládal, že nad kazatelnou bude umístěna socha v nadživotní velikosti. Z popudu ředitele Umělecko-průmyslového muzea v Plzni Jindřicha Čadíka zahájil sbor jednání se sochařem Josefem Drahoňovským, který se 30. července 1935 zavázal pro sbor vyrobit několik návrhů sochy Krista kazatele. Návrhy měly dle instrukcí odpovídat svou ideovou náplní biblickým citátům, které měly být napsány v průčelí kostela: „Jeden jest mistr Váš

¹²⁷⁾ Schváleno za připomínek stavební komise. Archiv města Plzně, Městská rada (Archiv města) Plzeň, sign. rkp. 2 d 39, zápis 4. schůze Městské rady v Plzni z 16. 12. 1935, bod jednání 319.

¹²⁸⁾ SpKS, odpověď synodní rady seniorátnímu výboru plzeňského seniorátu čj. 2368/1936 z 18. 2. 1936.

¹²⁹⁾ Tamtéž, dopis seniorátního výboru plzeňského seniorátu synodní radě čj. 702/1936 z 22. 4. 1936.

¹³⁰⁾ Tamtéž, rozpočet východního sboru zaslaný synodní radě čj. 215/1935 z 28. 12. 1935.

¹³¹⁾ Výroční zpráva Českobratrského evangelického východního sboru v Plzni, Anglické nábřeží 21 – Korandův sbor, za třiletí 1934-1936, [Plzeň] 1937, s. 9-11.

Kristus, vy pak všichni bratři jste“ a „Blahoslavení, kteří slyší slovo Boží a ostříhají jeho.“ Do února 1936 dokončil profesor umělecko-průmyslové školy v Praze Josef Drahoňovský svoje návrhy. Záměrům sboru však nevyhovovaly, byly příliš barokně dynamické. Sbor proto požadoval, aby socha byla „vnitřně i vnějšně uklidněná a svým vnitřním výrazem směřovala k duševnímu soustředění.“ Měla se hodit do „klasicistického prostředí“ kostela.¹³²⁾ Návrhy pro sbor vypracovalo ještě dalších pět sochařů. Žádný návrh však nesplňoval představy sboru. Socha v průčelí kostela musela být mimořádných estetických kvalit a přitom si sbor nemohl dovolit velké finanční výdaje. Proto bylo rozhodnuto nechat od českého umělce zhotovit kopii Thorvaldsenovy sochy zmrtvýchvstalého Krista, umístěné v hlavním dánském protestantském chrámu v Kodani.¹³³⁾ Podpůrným argumentem pro tuto volbu byl fakt, že Bertel Thorvaldsen byl příslušníkem „evangelického národa.“¹³⁴⁾ Dne 20. března 1936 zahájil sbor prostřednictvím konzulátu Československé republiky pro Dánsko jednání s Thorvaldsenovým muzeem v Kodani o povolení zhotovit si v Čechách kopii této sochy.¹³⁵⁾ Kodaňské muzeum si však nárokovalo výhradní práva na zhotovování kopií, proto musela být socha dodána přímo z Dánska. Proti takovému postupu v době hospodářské krize a nezaměstnanosti českých umělců protestoval Syndikát výtvarných umělců československých. Sbor obhajoval dovoz sochy z ciziny tvrzením, že sádrový odlitek sochy z Kodaně je pouze dočasným řešením vynuceným špatnou finanční situací sboru a že se v budoucnu předpokládá založení fondu na pořízení nové definitivní sochy.¹³⁶⁾ Výsledný efekt sochy umístěné v klasicistně inspirovaném prostoru kostela připomínajícího římský Pantheon odpovídal však natolik představám sboru, že úvahy o možné výměně sochy ztratily jakékoli opodstatnění. Thorvaldsenův zmrtvýchvstalý Kristus kyne přichozím pokojným gestem. Dobový průvodce kodaňským muzeem tvrdil, že socha vyjadřuje obsah biblického citátu: „Pojďte ke mně všichni, kteří pracujete a obtíženi jste, a já vám odpočinutí dám.“¹³⁷⁾ Objednaná sádrová kopie sochy Krista vysoká 3,35 m¹³⁸⁾ byla po náročném transportu sestavena v kostele ze čtyř dílů a následně impregnována. Práce na soše byly skončeny 18. října 1936. Celkový náklad na sochu činil díky osvobození od dovozních cel 15 000 Kč.¹³⁹⁾ V říjnu 1936 byla modlitebna připravena k otevření. Kolaudace modlitebny i sborového domu proběhla v lednu 1937.¹⁴⁰⁾

Při příležitosti výstavby kostela uspořádal sbor hned několik slavnostních shromáždění, které měly veřejnost upozornit na nový kostel s kolumbáři. Položení základního kamene na speciálně upraveném staveništi proběhlo 16. května 1935. Dne 29. listopadu 1936 se v kostele konaly na adventní neděli první bohoslužby. Dne 13. prosince 1936 bylo pak slavnostně otevřeno kolumbárium, kde již byly při této příležitosti uloženy první urny.¹⁴¹⁾ Kapacita

¹³²⁾ SpKS, dopis východního sboru J. Drahoňovskému z 24. 2. 1936.

¹³³⁾ Karel Machotka znal Thorvaldsenovu sochu od svého přítele Gustava Molnára, který vlastnil malou kopii této sochy a ochotně ji Machotkovi zaslal. Tamtéž, dopis Gustava Molnára K. Machotkovi z 9. 4. 1936.

¹³⁴⁾ Tamtéž, odpověď východního sboru Syndikátu výtvarných umělců československých k jeho čj. 506/1936 z 9. 6. 1936.

¹³⁵⁾ Tamtéž, dopis východního sboru konzulátu Československé republiky v Dánsku z 20. 3. 1936.

¹³⁶⁾ „...bylo by ideální a správné, abychom měli v kostele kamenný či bronzový originál českého umělce, avšak my již na ten úkol nestačíme; opatříme provizorium levné a slušné..., jež postačí několik desítek let, případně i založíme fond na zakoupení definitivní sochy v budoucnosti.“ Tamtéž, dopis východního sboru J. Drahoňovskému z 6. 5. 1936.

¹³⁷⁾ Karel Machotka, Korandův sbor..., s. 9-10.

¹³⁸⁾ Původně se v korespondenci s J. Drahoňovským pro kostel uvažovalo o soše vysoké 2,90 m, bylo ale levnější objednat z Dánska kopii ve velikosti originálu, sníženou pouze o 10 cm na výšce podstavce. SpKS, dopis východního sboru J. Drahoňovskému z 13. 7. 1936.

¹³⁹⁾ Tamtéž, zápisy schůzi staršovstva 1927-1936, zápis schůze staršovstva Korandova sboru z 4. 11. 1936.

¹⁴⁰⁾ Magistrát města Plzně, technický úřad – odbor stavebně-správní, stavební [„archiv“] (= spisovna), protokol kolaudační komise k čj. Městského úřadu v Plzni 23 664/1936 z 23. 1. 1937.

¹⁴¹⁾ Karel Machotka, Korandův sbor..., s. 14-15; Východní sbor v roce 2006 vydal sborník Korandův sbor 1936-2006, sborník k 70. letům otevření kostela, Plzeň 2006, s. 18.

kolumbária byla 1 000 uren, roční výnos se do budoucna odhadoval na 15 000 Kč. Sborové kolumbárium se tak (především svou výhodnou polohou v centru města) stalo potenciálním konkurentem městského kolumbária a urnového háje na ústředním hřbitově. Město se proto pokusilo sboru zakázat ukládat do kolumbária urny osob nenáležících k českobratrské církvi. Vzniklý správní spor však město prohrálo.¹⁴²⁾

Na začátku roku 1937 tedy Českobratrský evangelický východní sbor v Plzni, nazývajícím se nyní přízviskem Korandův sbor, disponoval novou moderní prostornou modlitebnou spojenou se sborovým a nájemním domem na Anglickém nábřeží. Stavbou těchto objektů se značně zadlužil. Přesto bylo potřeba ve stavebních projektech ještě pokračovat. Směnná smlouva s městem z roku 1927, pozměněná v roce 1930, totiž zavazovala sbor k zastavění celé plochy pozemku do konce roku 1938. Pokud sbor chtěl mít jistotu, že v těsném sousedství jeho nového kostela nebude provozována žádná nevhodná či hlučná aktivita, musel si zastavěním udržet obě stavební parcely v Prokopově třídě. Karel Machotka navíc toužil vybudovat evangelickou osadu kolem kostela. Proto měly být byty v domech kolem kostela pronajaty přednostně členům sboru. Výstavba v Prokopově třídě měla poskytnout levné nejmenší byty pro českobratrské dělníky. Navíc v perspektivě celého západočeského seniorátu, vybudovaného až v průběhu přestupového hnutí, představovaly nájemní a obchodní domy ideální prostředek, jak v budoucnu pomocí hypoteční půjčky opatřit peníze na stavby kostelů chybějících po celých západních Čechách. V tomto směru byla Machotkova stavební aktivita velmi spjatá s jeho evangelizační činností z dvacátých let.

Nová stavba domů v Prokopově třídě se měla dle zákona č. 65/1936 Sb. těšit při uzavírání hypoték státní záruce do výše 75 % stavebního nákladu.¹⁴³⁾ Domy byly také osvobozeny od daní na řadu let.¹⁴⁴⁾ S přípravami na stavbu domů v Prokopově třídě se proto v roce 1936 čekalo jen na vydání prováděcího nařízení k tomuto zákonu o stavebním ruchu. Plány pro oba domy v Prokopově třídě vytvořil v květnu 1937 a v listopadu 1937 opět Jaroslav Fišer. Prioritou pro sbor byla v tomto případě zejména účelnost. Plán obou domů se oproti původnímu Fišerovu návrhu z roku 1934 značně změnil. Domy měly nyní sedlovou střechu a průjezd mezi domy směrem ke kostelu byl zrušen. Přízemí obou domů vyplňovaly obchodní prostory. V dalších podlažích se nacházely malé byty.¹⁴⁵⁾

Stavba domů byla zadána tentokrát stavební firmě Jaroslava Fišera. Ten poskytl v ofertním řízení nejnižší nabídku a na protiúčet za stavební práce odkoupil k 1. lednu 1938 od sboru domů v Prokopově třídě čp. 206/I za 380 000 Kč. Rozpočet každého z obou domů byl vypočten na částku 970 000 Kč. 75 % stavebních nákladů, garantovaných státem, zapůjčila sboru Spořitelna města Plzně, zbytek financí sbor později získal zadlužením u svých členů a nájemníků. Roční výtěžek z budoucích pětipatrových činžovních domů se odhadoval dohromady na 50 000 Kč.

¹⁴²⁾ V srpnu 1936, před otevřením kolumbária, se město odvolalo proti rozhodnutí okresního úřadu, kterým byl povolen provoz kolumbária v Korandově sboru i pro jiné osoby než pro členy českobratrské církve. Zemský úřad v Praze však 24. 10. 1936 odvolání města nevyhověl. Archiv města Plzně, Městský úřad (Archiv města) Plzeň, manipulace 1880-1942 (D), sign. 4/III, i. č. 18 124, kart. č. 1045, výnos Zemského úřadu v Praze, čj. Městského úřadu v Plzni 4178/1936 z 24. 10. 1936.

¹⁴³⁾ Magistrát města Plzně, technický úřad – odbor stavebně-správní, stavební [„]archiv[“] (= spisovna), výměr Ministerstva sociální péče o udělení podpory čj. OK 276-1-8 z 8. 2. 1938 (Prokopova tř. č. or. 17/I); výměr Ministerstva sociální a zdravotní správy o konečném vyměření podpory čj. OK 275-2-9 z 4. 5. 1939 (Prokopova tř. č. or. 19/I).

¹⁴⁴⁾ Karel Machotka, Korandův sbor..., s. 16.

¹⁴⁵⁾ Magistrát města Plzně, technický úřad – odbor stavebně-správní, stavební [„]archiv[“] (= spisovna), plán obchodního a činžovního domu pro českobratrský evangelický východní sbor na parcele č. k. 854 v Plzni, květen 1937 (Prokopova tř. č. or. 17/I); plán obchodního a činžovního domu pro českobratrský evangelický východní sbor na parcele č. k. 855 v Plzni, listopad 1937 (Prokopova tř. č. or. 19/I). Jedná se o kompletní dokumentaci plánů obou domů.

Stavba obou domů byla postupně povolena v srpnu 1937 a v prosinci 1937.¹⁴⁶⁾ Úklidové a výkopové práce na místě bývalých městských lázní byly zahájeny v květnu 1937.¹⁴⁷⁾ V prosinci 1937 byla započata i stavba druhého domu na místě bývalé Řemeslnické besedy.¹⁴⁸⁾ První dům v Prokopově třídě č. 17 byl dokončen a zkolaudován v září 1938 (vyjma nedodání dveří k výtahu).¹⁴⁹⁾ Druhý dům v Prokopově třídě č. 19 byl dokončen údajně k 30. prosinci 1938 a jeho kolaudace proběhla v lednu 1939.¹⁵⁰⁾ V listopadu 1938 byl z bývalého Husova domu v Prokopově třídě čp. 206/I přenesen zlatý kalich a umístěn na fasádu mezi oba nové domy. Ve dvoře na pozemku sboru tak ze staré zástavby zbyla jen budova sálů Řemeslnické besedy, která byla o prázdninách v roce 1939 upravena. Definitivně byl sál Řemeslnické besedy stržen až v roce 1958 na příkaz městského národního výboru.

Vznik Karlem Machotkou zamýšlené evangelické osady kolem kostela byl výstavbou dvou domů v Prokopově třídě po stavební stránce téměř završen. Nerealizován zůstal druhý dům na Anglickém nábřeží a společenský sál ve dvoře na jižní straně modlitebny. Změněné poměry po září 1938 a zadlužení sboru však nedovolovaly o úplném dokončení celého projektu uvažovat. Z hlediska sborového společenství byl rovněž projekt evangelické zástavby uskutečněn jen z části. Kvůli přílivu uprchlíků z obsazených Sudet byli prostřednictvím bytové správy města Plzně do domů v Prokopově ulici ubytovány také rodiny nenáležející do českobratrské církve.¹⁵¹⁾ Významným rozměrem výstavby Korandova sboru byl také její dopad sociální. Smlouvy se stavebními firmami provádějícími realizaci stavby obsahovaly totiž ustanovení zavazující zaměstnat během prací pevně stanovený podíl dělníků z českobratrské církve. Karel Machotka po celé stavební období dostával množství dopisů jednotlivých dělníků (i celé seznamy jmen zasílané faráři českobratrských sborů z okolí) žádajících o zaměstnání na novostavbě. Jen na stavbě kostela a sborového domu si českobratrští dělníci vydělali během doznívající hospodářské krize přibližně 150 000 Kč.¹⁵²⁾

Východní sbor na počátku roku 1934, před započítáním stavebních příprav, čítal 7 256 duší, z toho přibližně 5 000 přímo ve městě Plzni. Disponoval tehdy čistým jméním 482 940,76 Kč a ročními příjmy 191 758,79 Kč.¹⁵³⁾ Všechny sborové stavební aktivity v průběhu třicátých let vedly však ke značnému zadlužení sboru. V roce 1939 celkové zadlužení sboru stouplo na 3 800 000 K. Z toho 3 100 000 K bylo na dluzích hypotečních a 700 000 K na dluhopisech. Stavební práce ale tehdy nebyly stále ještě plně vyúčtovány, zbývaly nedoplatky ve výši 370 000 K.¹⁵⁴⁾ Čistého jmění¹⁵⁵⁾ tehdy sbor vykazoval 883 581,14 K.¹⁵⁶⁾ Čistý činžovní výnos novostaveb byl přibližně 280 000 K ročně. Pro nedoplatky za stavební práce a pro splácení úroků z dluhů muselo být hledáno náležité krytí. Již v roce 1939 proto bylo vedeno jednání se synodní radou o odprodeji jednoho z domů v Prokopově třídě, aby realita zůstala majetkem církve. Synodní rada však považovala Plzeň za příliš nejistou lokalitu pro případné investice. To vedlo sbor v prosinci 1939 k pokusu získat finanční prostředky ještě větším vnitřním

¹⁴⁶⁾ Tamtéž, protokol stavební komise k čj. Městského úřadu v Plzni B-21 610/1937 z 14. 7. 1937 (Prokopova tř. č. or. 17/I); protokol stavební komise k čj. Městského úřadu v Plzni B-23 796/1937 z 17. 12. 1937 (Prokopova tř. č. or. 19/9).

¹⁴⁷⁾ SpKS, Stavební deník činžovního domu v Prokopově tř. č. or. 17/I, 1937-1938.

¹⁴⁸⁾ Výroční zpráva... za rok 1937, s. 10-11.

¹⁴⁹⁾ SpKS, Stavební deník činžovního domu v Prokopově tř. č. or. 17/I, 1937-1938.

¹⁵⁰⁾ Magistrát města Plzně, technický úřad – odbor stavebně-správní, stavební [„]archiv[“] (= spisovna), protokol kolaudační komise k čj. Městského úřadu v Plzni B-24 732/1938 z 16. 1. 1939 (Prokopova tř. č. or. 19/I).

¹⁵¹⁾ Čeněk Houdek, Kronika Korandova sboru, 1974, s. 128 a 138 (rukopis uložený ve SpKS).

¹⁵²⁾ Plzeňský seniorát... od 1. 1. 1935 do 1. 10. 1937, s. 35.

¹⁵³⁾ Výroční zpráva... za rok 1933, s. 8-12.

¹⁵⁴⁾ SpKS, pozvánka k mimořádné schůzi staršovstva a zastupitelstva sboru 30. 11. 1939.

¹⁵⁵⁾ Čistým jméním se rozumí aktiva sboru (uložená většinou v realitách) zmenšená o pasiva sboru.

¹⁵⁶⁾ Výroční zpráva Českobratrského východního evangelického sboru v Plzni, Anglické nábřeží číslo 21 – Korandův sbor, za rok 1939, Plzeň 1940, s. 11.

zadlužením. Do konce roku 1940 si tak sbor vypůjčil 373 569 K od vlastních členů.¹⁵⁷⁾ V březnu 1940 sbor v tísnivé finanční situaci dokonce formuloval podmínky prodeje obou domů v Prokopově třídě i pro necírkvní zájemce.¹⁵⁸⁾ V roce 1942 sbor dlužil svým členům 551 660,53 K a svým nájemníkům dalších 272 172,60 K. Finanční situace sboru, trpícího nízkými salárními příspěvky (neplaticích bylo v té době 28 % poplatníků saláru),¹⁵⁹⁾ se stabilizovala také díky bezúročným půjčkám od synodní rady, jež dosáhly v roce 1942 výše 293 200 K.¹⁶⁰⁾ Vnitřní zadlužení sboru však zřejmě ještě nějaký čas zůstalo problémem. V žádosti synodní radě o další půjčku 180 000 K v roce 1944 totiž mimo jiné sbor uvedl, že „...nebezpečné pro klidný vývoj sboru jsou půjčky od členů sboru ve výši 472 167,60 K.“¹⁶¹⁾ Velkolepá stavební činnost východního sboru ve 30. letech tedy nesla do budoucna pro sbor i jistá finanční rizika, která sbor s pomocí synodní rady přestál. Nálety v roce 1945 se na sborovém areálu promítly škodou ve výši 153 830,70 Kčs.¹⁶²⁾ Jeronýmova jednota darovala v tomto roce sboru 70 000 Kčs na splácení dluhů. Poslední stavební dluhy sboru vůči vlastnímu členstvu byly zcela splaceny v roce 1964.¹⁶³⁾

Na dokreslení osobnosti hlavního organizátora projektu stavby Korandova sboru Karla Machotky budiž uvedeno ještě několik souvislostí. Bezmála dvě desetiletí strávená neustálým promýšlením realizace stavby kostela a sborových domů udělala z Karla Machotky-misionáře významného propagátora církevních staveb i v měřítku celocírkvním. V roce 1925, když vznikl nový Plzeňský seniorát ČCE,¹⁶⁴⁾ byl K. Machotka zvolen jeho prvním seniorem. Ve funkci seniora pracoval pak po dvě šestiletá volební období až do roku 1937. Od listopadu 1937 do června 1939 K. Machotka působil v seniorátním výboru jako konsenior.¹⁶⁵⁾ Již v roce 1925 podal K. Machotka návrh synodní radě, aby v každém seniorátě vznikla stavební komise odborníků, která by zhotovila svůj plán stavebních akcí. Jednotlivé sbory měly dle tohoto plánu své nevyužité stavební fondy zapůjčit na aktuálně potřebné stavební práce jiných sborů.¹⁶⁶⁾ K tomuto návrhu inspirovaly K. Machotku patrně jeho tehdejší zkušenosti se snahou opatřit si u českobratrských sborů dostatek půjček na stavbu Korandova domu projektovaného Bohumírem Kozákem. Někteří členové sborové stavební komise pak ve třicátých letech pomáhali se stavebními projekty také na seniorátní úrovni. V roce 1934 se Karel Machotka výrazně podílel na obnovení Evangelické matice, která si kladla za cíl v rámci ČCE bránit Lutherův odkaz a zvyklosti bývalých sborů augsburského vyznání proti přehlížení ze strany většinových bývalých sborů helvetského vyznání. Kromě koordinace lutersky zaměřené publikační činnosti tato instituce spolupracovala výrazně také se slovenskými evangelíky.¹⁶⁷⁾ K. Machotka pro Evangelickou matici sepsal memorandum adresované synodní radě a byl

¹⁵⁷⁾ Čeněk Houdek, *Kronika Korandova sboru...*, s. 138.

¹⁵⁸⁾ SpKS, prodejní podmínky domů v Prokopově třídě z 11. 3. 1940; dopis firmy Baťa a. s. Zlín východnímu sboru čj. 5571/1940/Nk z 25. 4. 1940.

¹⁵⁹⁾ Svoji činnost sbor v tomto období hradil ze zisku domů, který však potřeboval na splátky dluhů. Sbor proto musel od roku 1942 zavést povinné salární příspěvky. Výroční zpráva Českobratrského evangelického východního sboru Plzeň, Německé nábřeží 21 – Korandův sbor, za rok 1941, Plzeň 1942, s. 1.

¹⁶⁰⁾ Výroční zpráva Českobratrského východního evangelického sboru v Plzni, Německé nábřeží 21, za rok 1942, Plzeň 1943, s. 4-5.

¹⁶¹⁾ SpKS, žádost východního sboru synodní radě čj. 32/1944 z 17. 1. 1944.

¹⁶²⁾ Šlo o rozbitá okna a menší trhliny ve zdivu. Odhad škod z roku 1945 byl původně stanoven výrazně nižší, 60 000 Kč. Výroční zpráva... za rok 1946, s. 12.

¹⁶³⁾ SpKS, opis zápisu schůze staršovstva Korandova sboru z 4. 1. 1965.

¹⁶⁴⁾ Výroční zpráva českobratrského evangelického východního sboru v Plzni, Prokopova třída 27, za rok 1925, [Plzeň 1926], s. 1.

¹⁶⁵⁾ Plzeňský seniorát... od 1. 1. 1935 do 1. 10. 1937, Plzeň 1937, s. 20; Plzeňský seniorát Českobratrské církve evangelické za tříletí 1. 11. 1937-1. 11. 1940, Plzeň 1941, s. 15-16.

¹⁶⁶⁾ SpKS, návrh Karla Machotky Synodnímu výboru Českobratrské evangelické církve v Praze k jeho čj. 2216/1924 (čj. Korandova sboru 268/1925 z 4. 3. 1925).

¹⁶⁷⁾ Tamtéž, program přípravného výboru Evangelické matice z ledna 1934.

zvolen místopředsedou zatimního výboru Evangelické matice.¹⁶⁸⁾ Synodní rada celou iniciativu přijala vcelku kladně.¹⁶⁹⁾ V březnu 1938 převzal Machotka administraci sboru v Dolní Bělé. Pro tento sbor byly v kanceláři východního sboru vypracovány podle uměleckého návrhu Jaroslava Fišera plány na stavbu kaple. Půdorys stavby byl po vzoru Korandova sboru kruhový. Stavební záležitosti kaple řídil Karel Machotka a Karel Kindl.¹⁷⁰⁾ Dne 6. dubna 1939 pro tento stavební projekt napsal příznivý posudek synodní radě opět architekt Bohumír Kozák. Realizace stavby, která proběhla ještě v roce 1939, byla na celocírkevní úrovni důkladně popularizována.¹⁷¹⁾ Plány budovy byly nabídnuty k realizaci všem sborům v církvi. Zdůrazněno bylo zejména to, že nákladem 80 000 Kč si může každý malý sbor snadno pořídit levnou, účelnou a umělecky kvalitní modlitebnu. Při stavbě ve vesnických sborech se počítalo se snížením stavebních nákladů svépomocí členů sboru. Změnou délky průměru kruhové stavby mohla být snadno přizpůsobena velikost kostela pro potřeby různě velkých sborů. V roce 1940 se synodní rada usnesla koupit od východního sboru plány levného kostela vytvořené podle zkušeností se stavbou v Dolní Bělé za 2 000 K. Tento hotový projekt měl být nabízen k realizaci všem československým sborům za mírný poplatek.¹⁷²⁾ V té době, od června 1939, byl již Machotka členem synodní rady a od roku 1940 také členem hospodářského odboru, řídícího stavební aktivity celé církve.¹⁷³⁾ V nejistých dobách okupace byl projekt stavby levných kostelů jedním z projevů tehdejších snah o úplnou finanční soběstačnost církve. V synodní radě působil Karel Machotka do prosince roku 1945. Myšlenkou sériové výstavby levných kaplí vyvrcholila Machotkova dlouholetá snaha zabezpečit západočeským sborům, vzniklým během přestupového hnutí bez tradic a bez budov, důstojné bohoslužebné prostory.

¹⁶⁸⁾ Tamtéž, dopis synodní rady Karlu Machotkovi čj. 919/1934 z 16. 5. 1934; oběžník členům přípravného výboru obnovujícího Evangelickou matici z 23. 1. 1934.

¹⁶⁹⁾ Tamtéž, desideria pracovního souručenství Evangelické matice předložená synodní radě 1. 6. 1934; odpověď synodní rady pracovnímu souručenství Evangelické matice čj. 174/1935 z 31. 1. 1935.

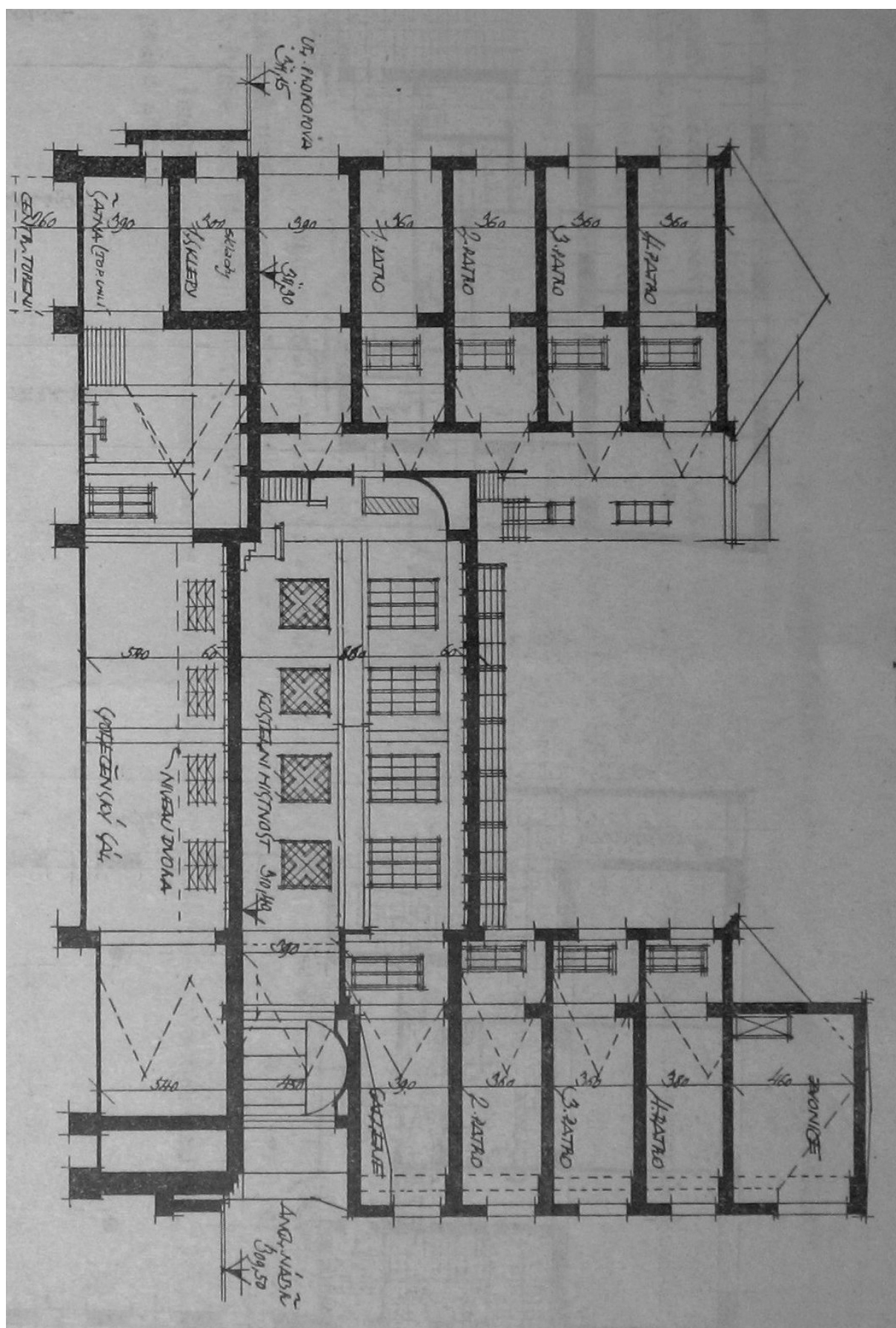
¹⁷⁰⁾ Výroční zpráva Českobratrského evangelického východního sboru v Plzni, Anglické nábřeží č. 21 – Korandův sbor, za rok 1938, [Plzeň] 1939, s. 8.

¹⁷¹⁾ Karel Machotka, Otevření kaple v Dolní Bělé, Český bratr, 16, 1939, č. 12, s. 237; též, K naší stavební otázce, Český bratr, 15, 1938, č. 1, s. 10-12.

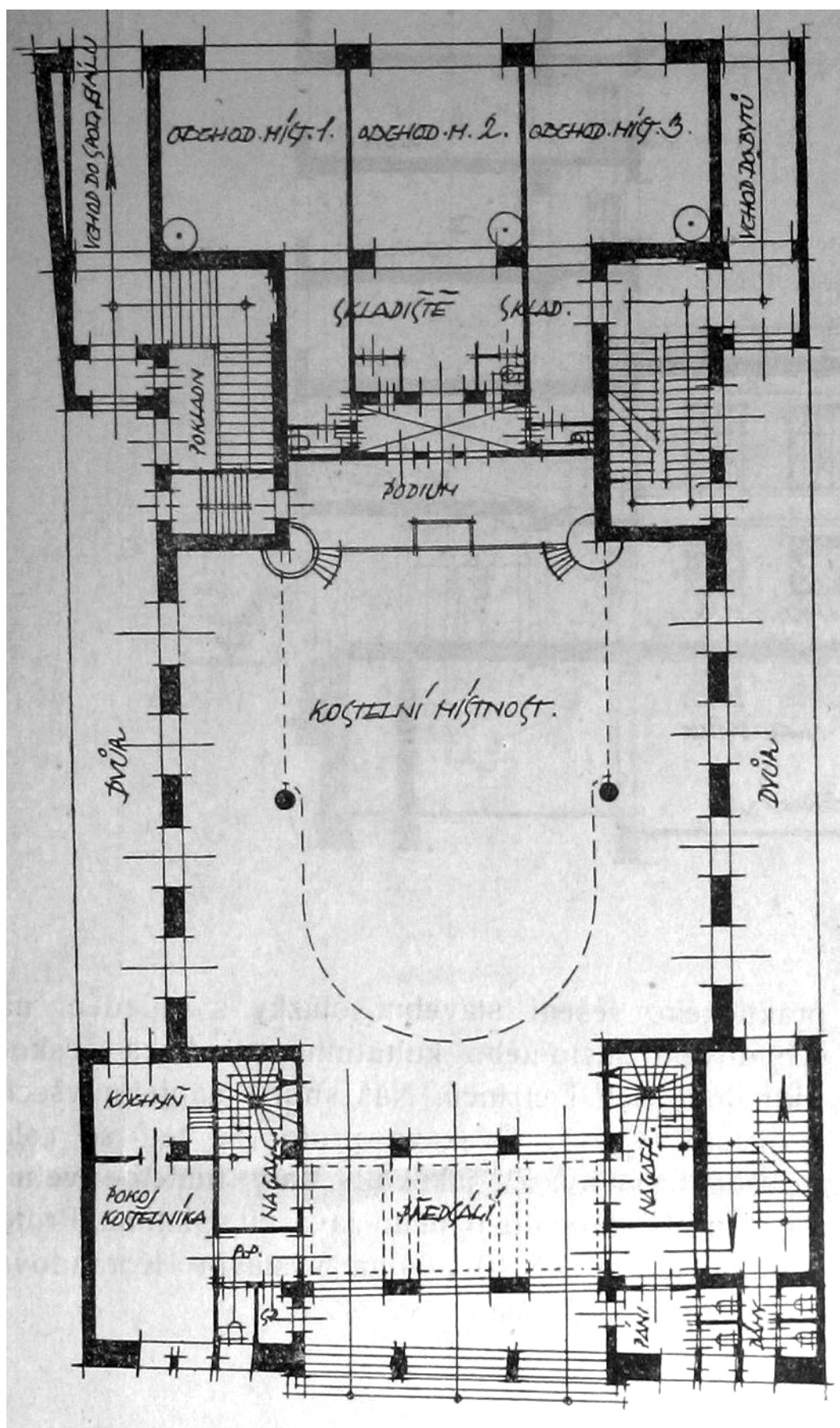
¹⁷²⁾ SpKS, odpověď synodní rady čj. 638/1940 z 29. 2. 1940 východnímu sboru k jeho čj. 147/1940 z 23. 2. 1940.

¹⁷³⁾ Výroční zpráva Českobratrského evangelického východního sboru v Plzni, Anglické nábřeží číslo 21 – Korandův sbor, za rok 1939, Plzeň 1940, s. 6.

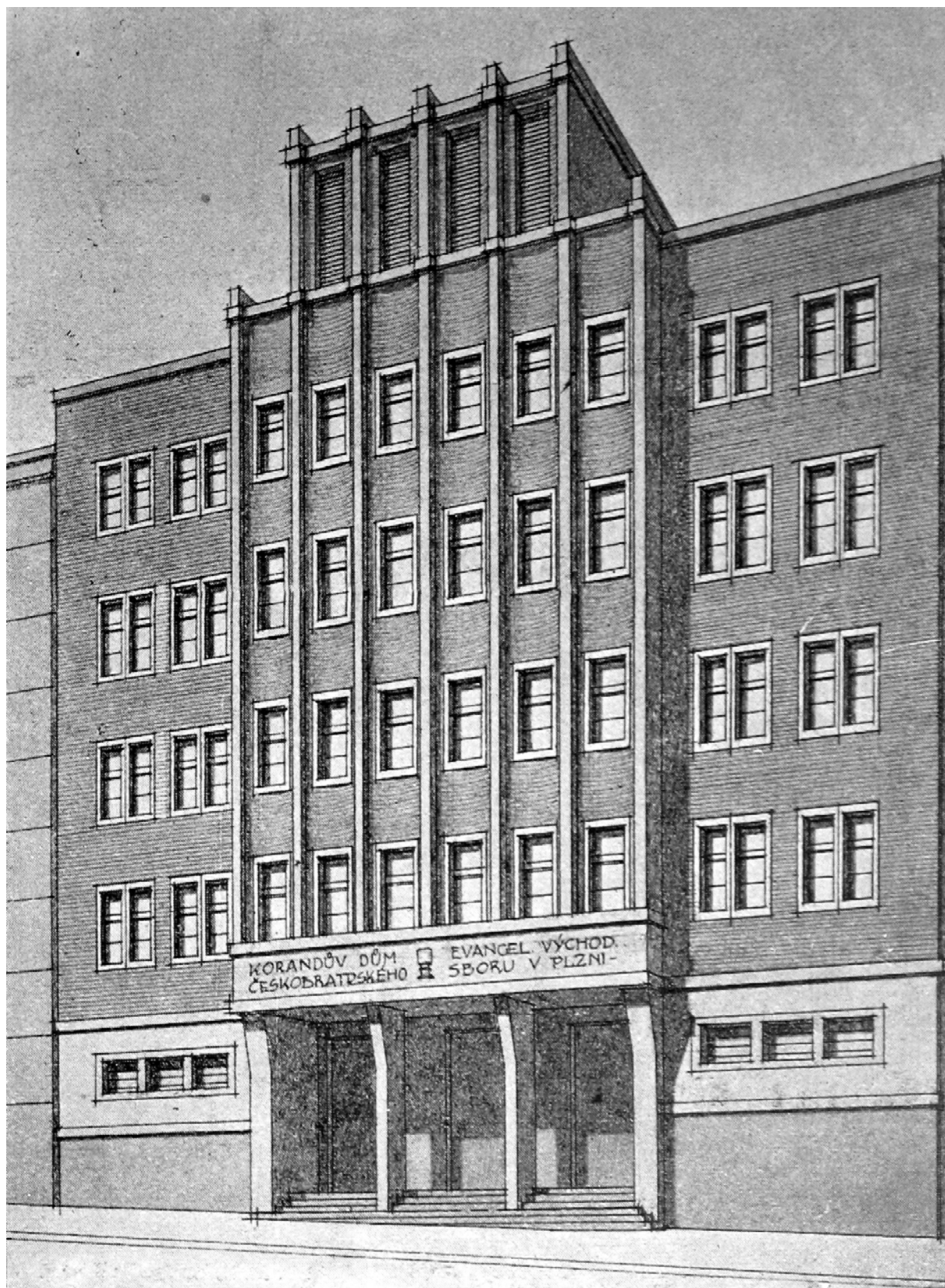
Příloha č. 1. Bohumír Kozák, Korandův dům - průřez, 1924.



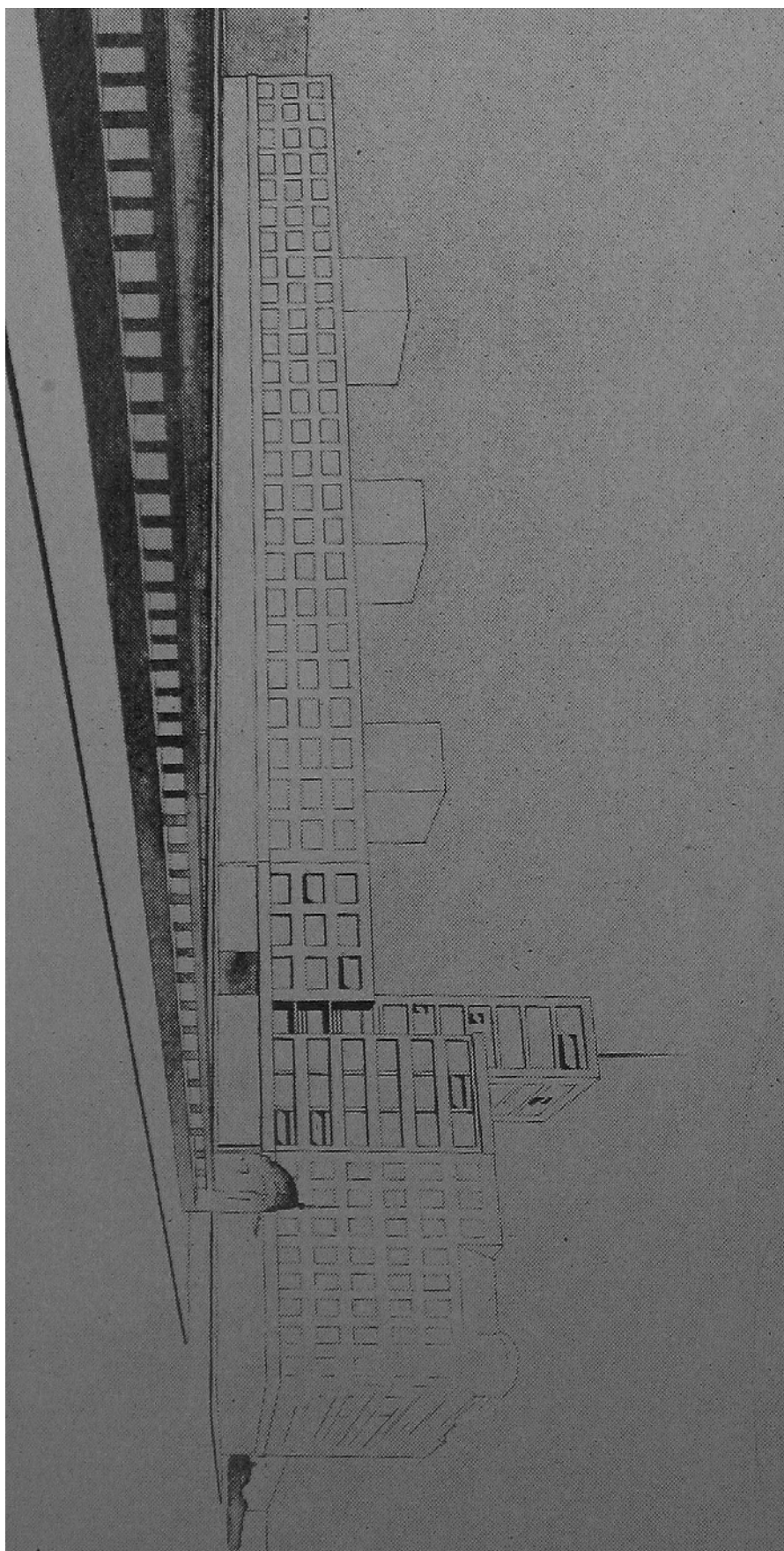
Příloha č. 2. Bohumír Kozák, Korandův dům - půdorys, 1924.



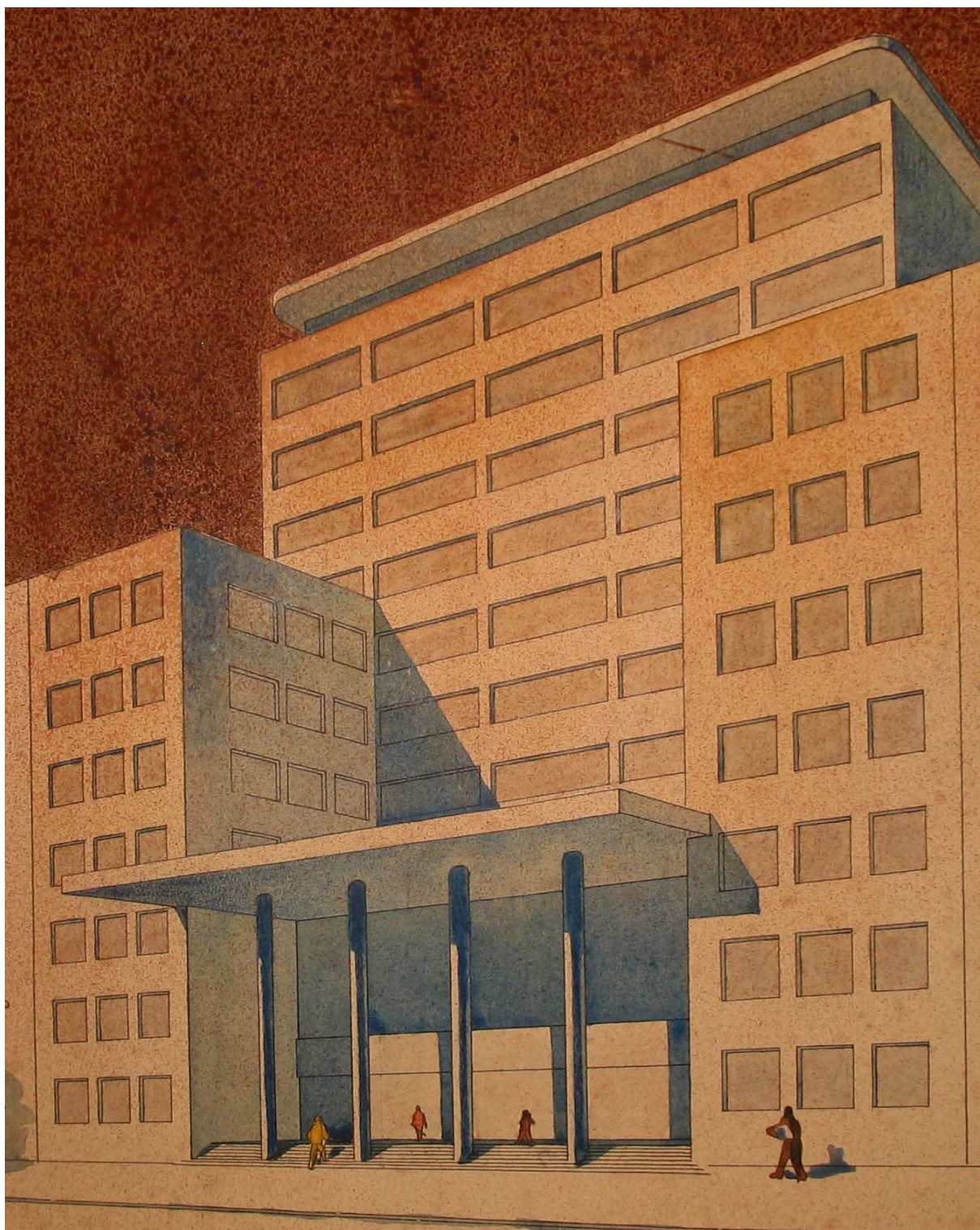
Příloha č. 3. Bohumír Kozák, Korandův dům – pohled z Anglického nábřeží, 1924.



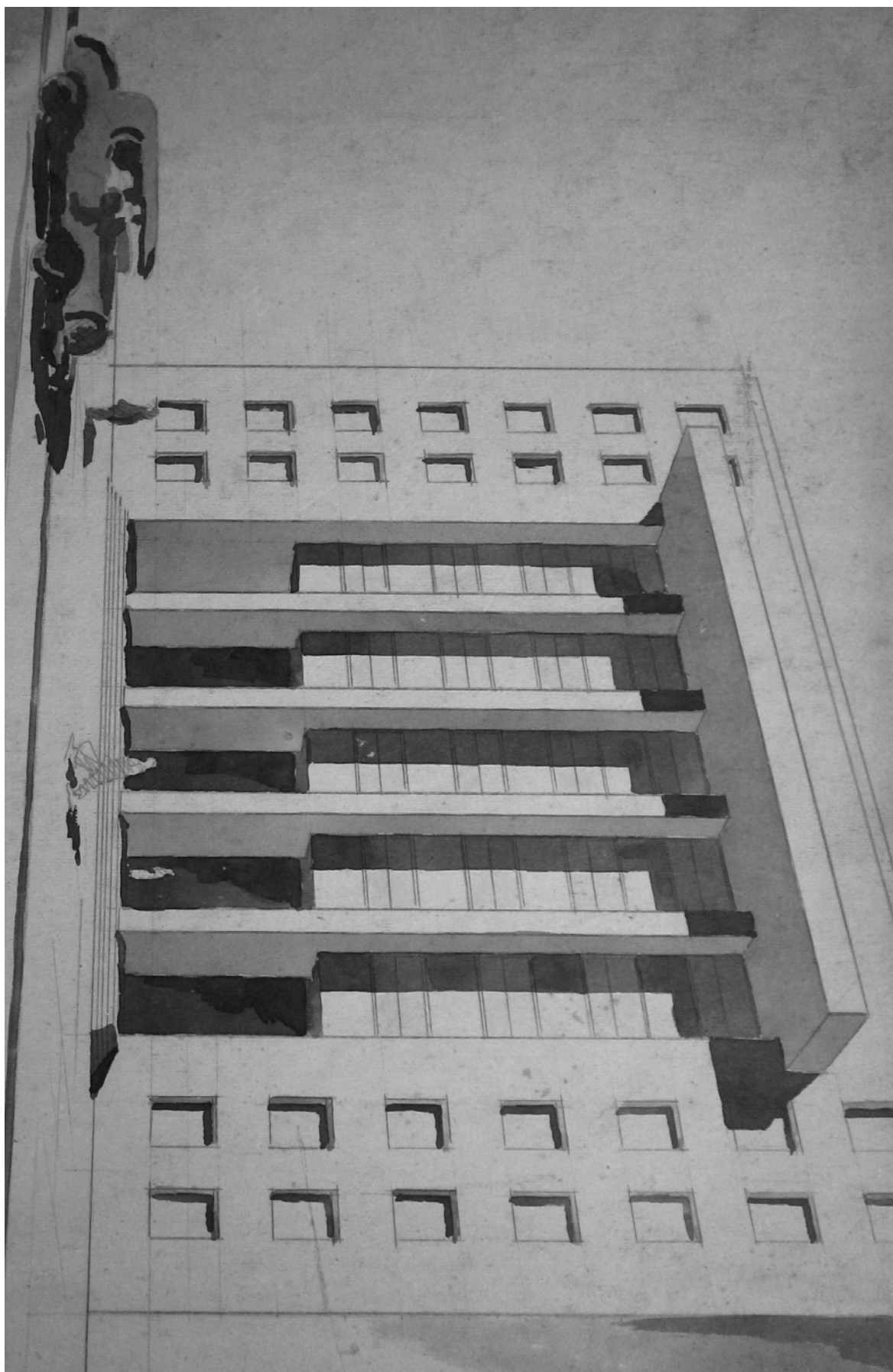
Příloha č. 4. Jan Gillar, skica sborové budovy, 1927.



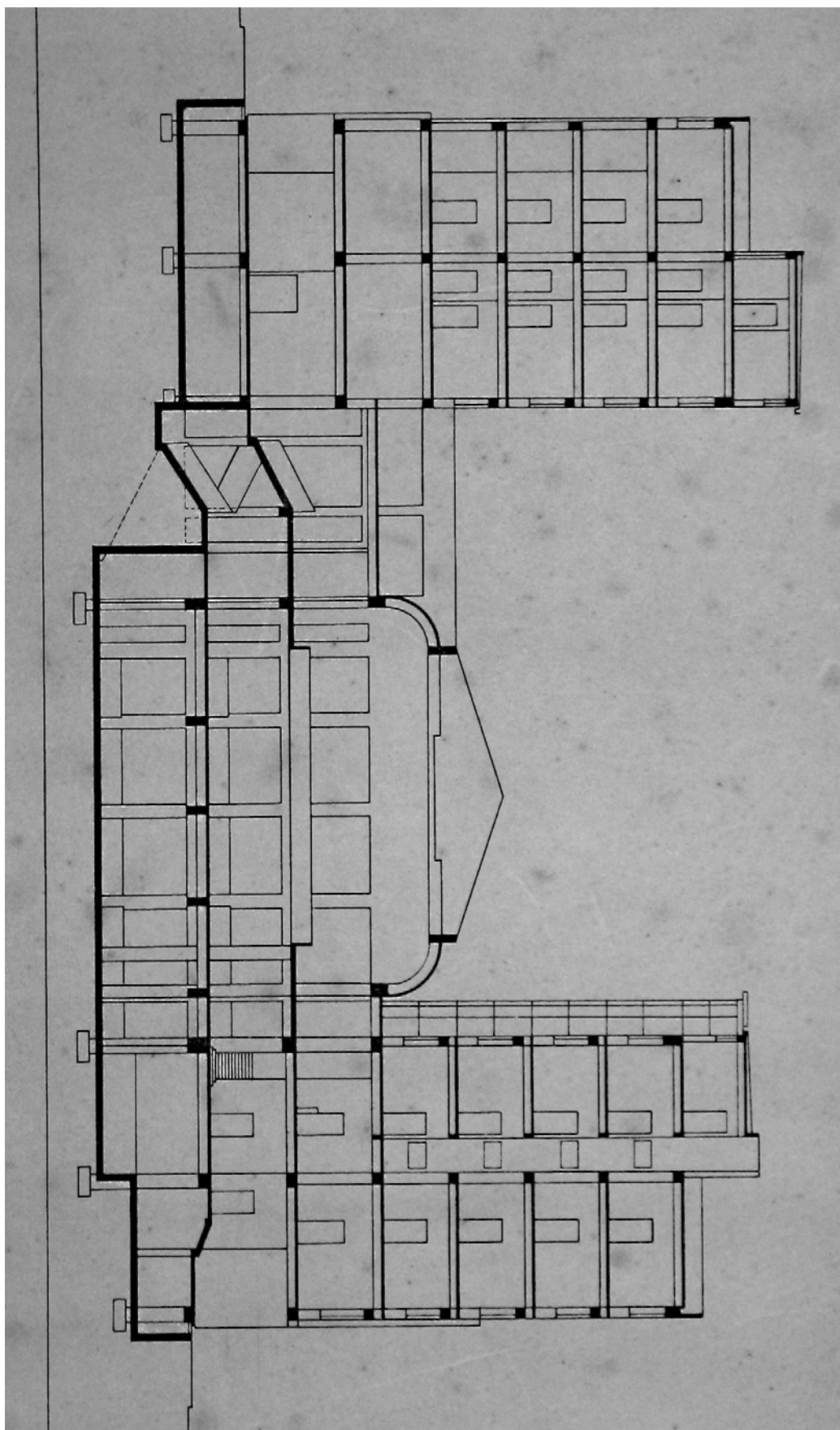
Příloha č. 5. Jan Gillar, skica sborové budovy, 1928.



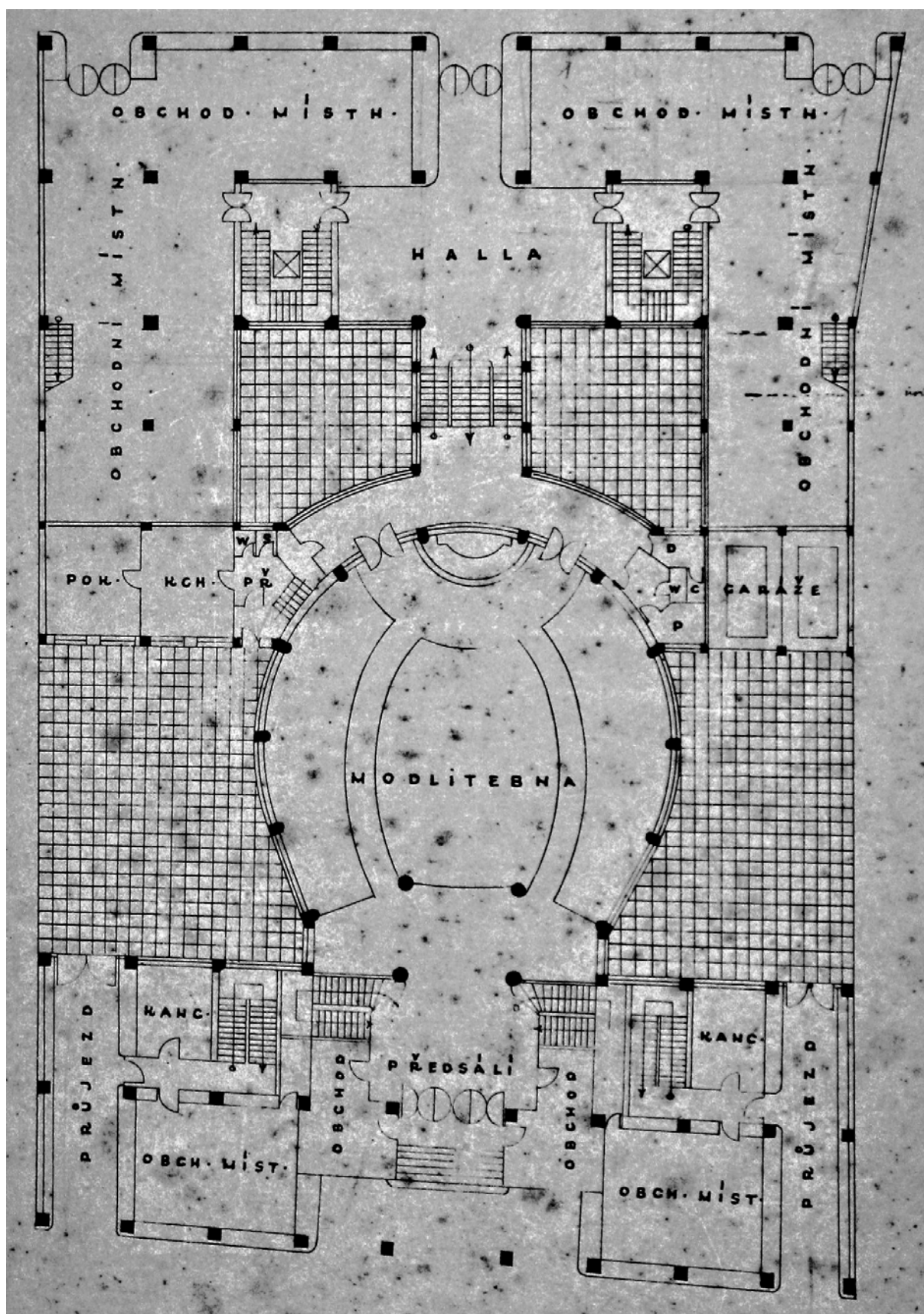
Příloha č. 6. Jan Gillar, skica sborové budovy, 1928.



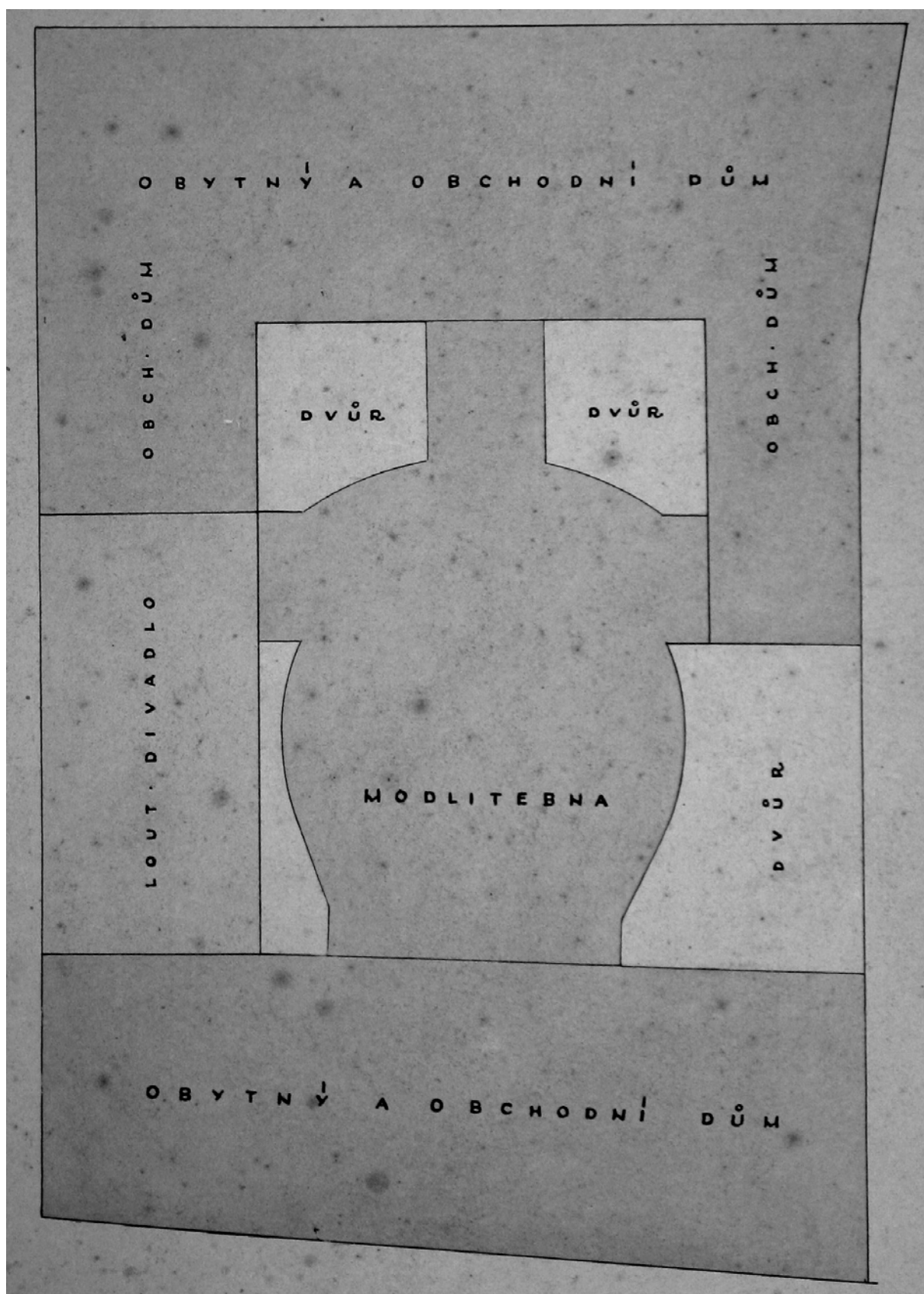
Příloha č. 7. Jaroslav Fišer, průřez sborovými budovami, duben 1934.



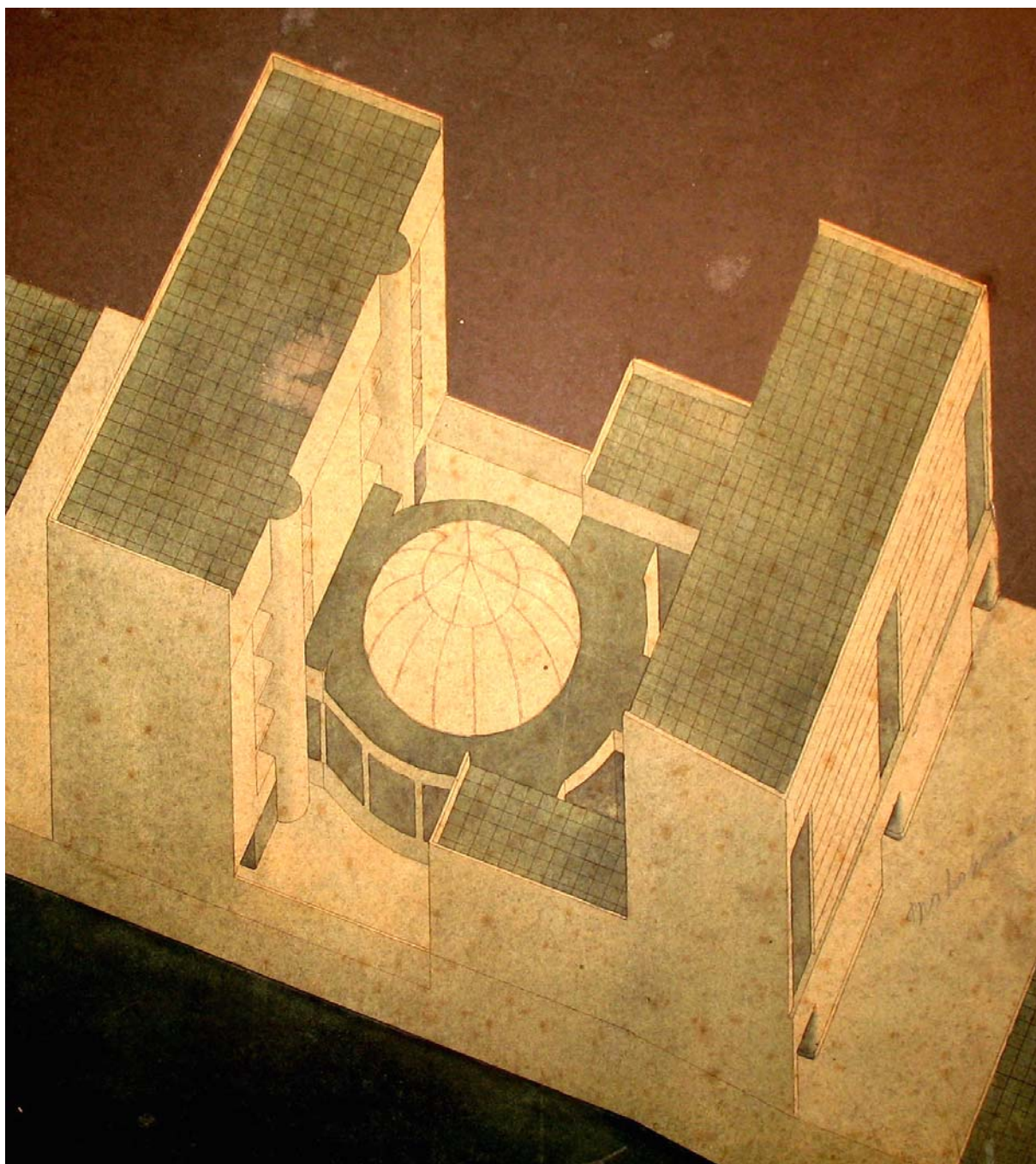
Příloha č. 8. Jaroslav Fišer, půdorys sborových budov (přízemí), duben 1934.



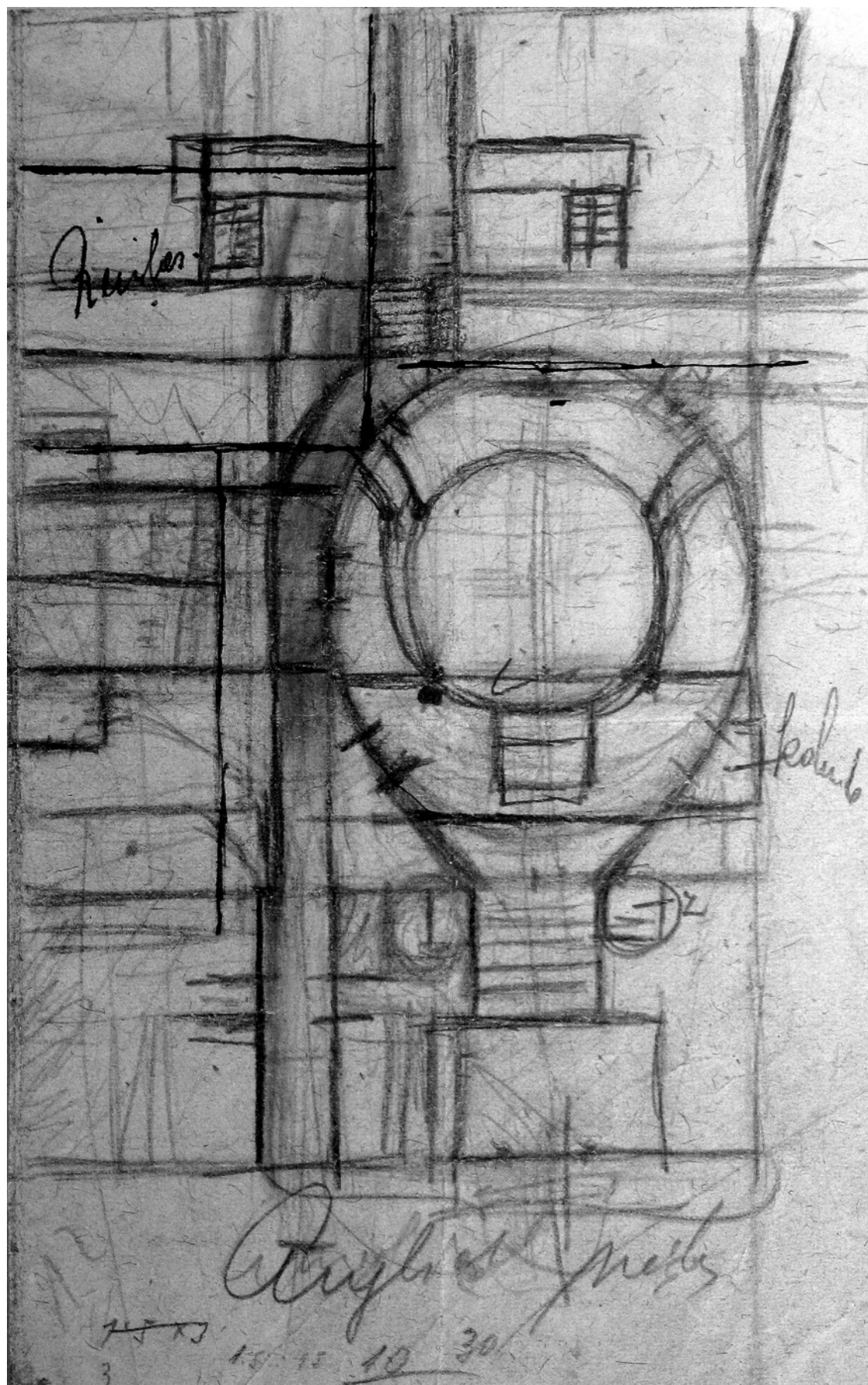
Příloha č. 9. Jaroslav Fišer, schéma půdorysu sborových budov, duben 1934.



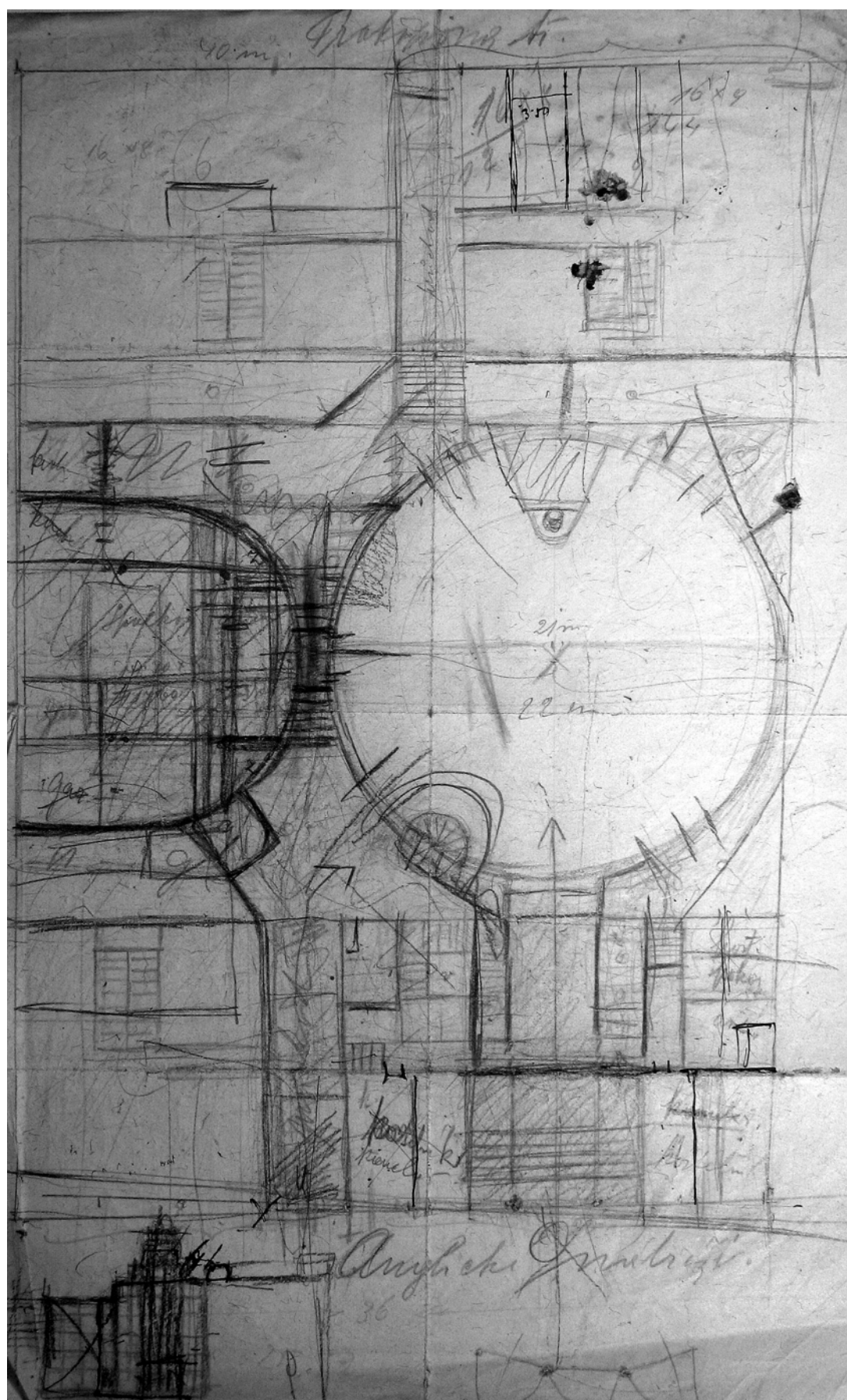
Příloha č. 10. Jaroslav Fišer, návrh sborových budov, duben 1934.



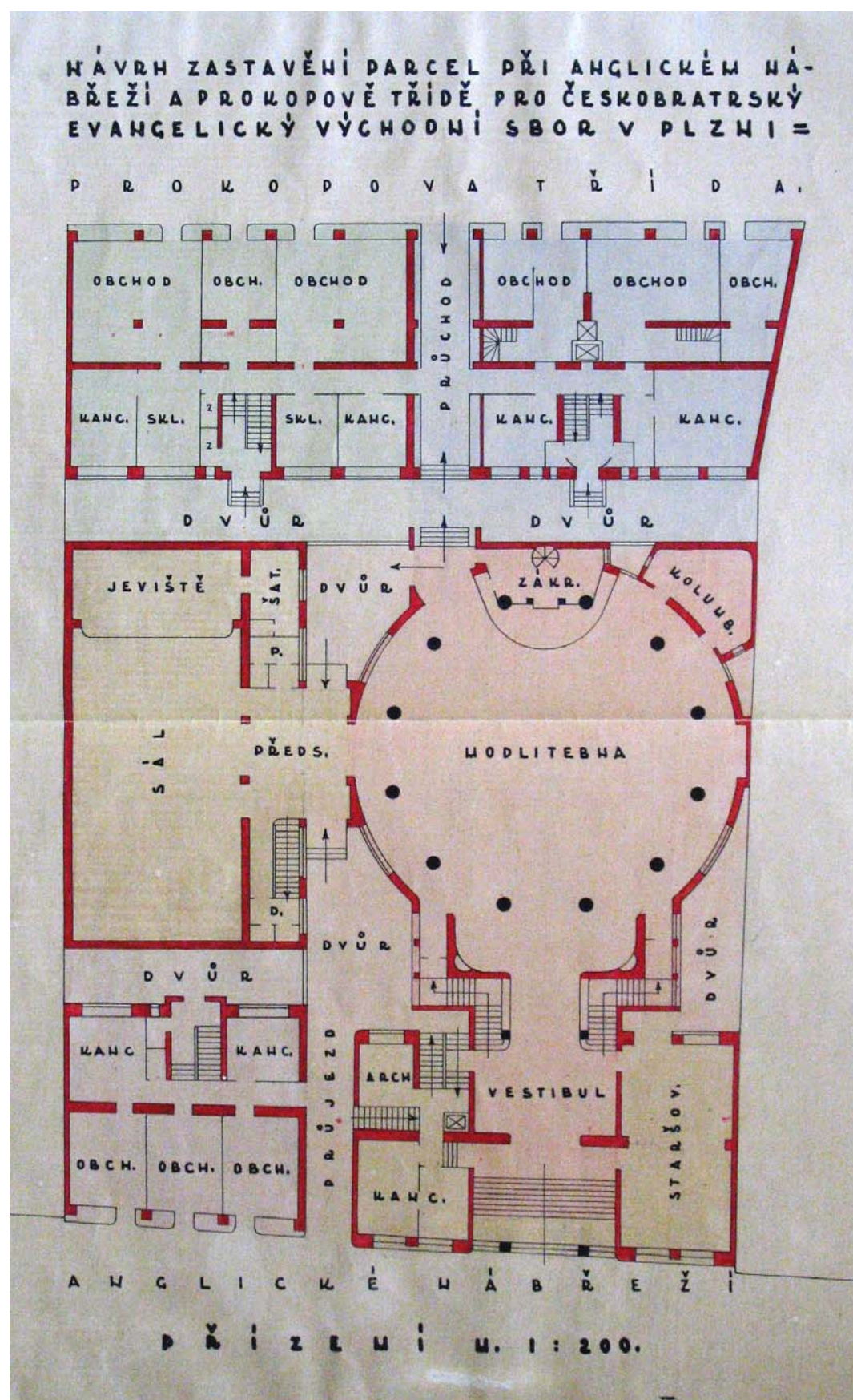
Příloha č. 11. Karel Machotka, náčrtek půdorysu sborových budov, konec dubna 1934.



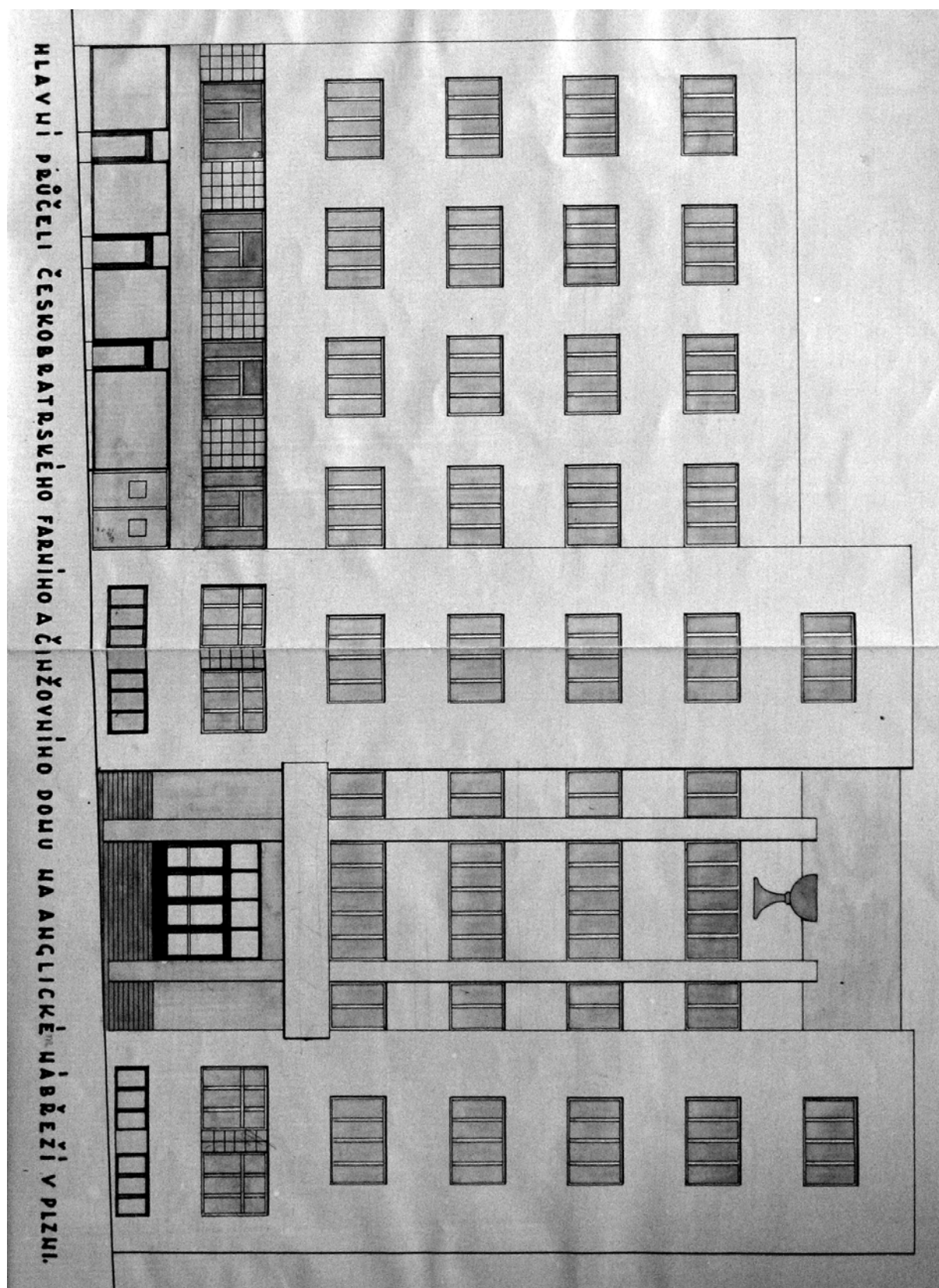
Příloha č. 12. Karel Machotka, náčrtek půdorysu sborových budov, 1. 5. 1934.



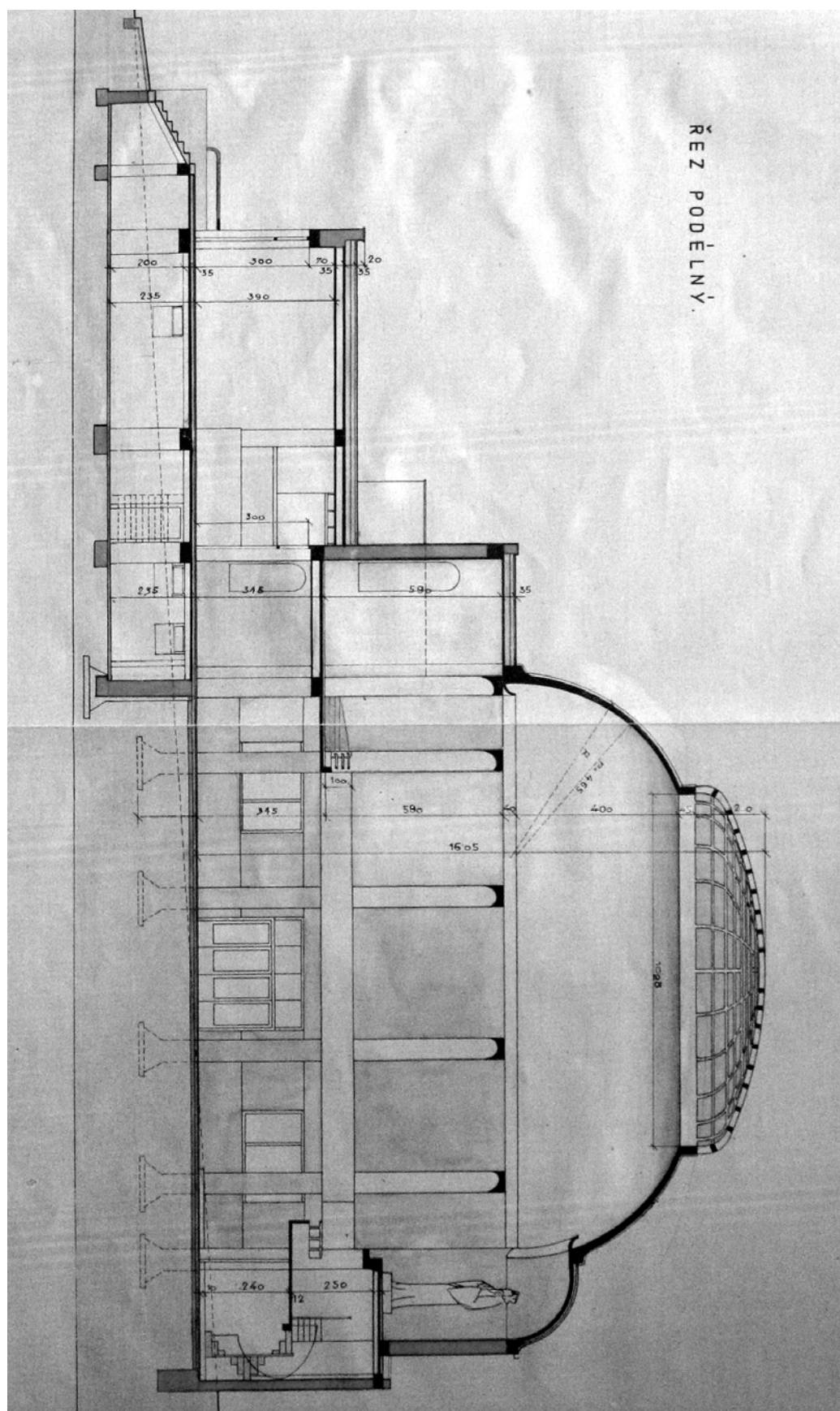
Příloha č. 13. Jaroslav Fišer, půdorys sborových budov, srpen 1934.



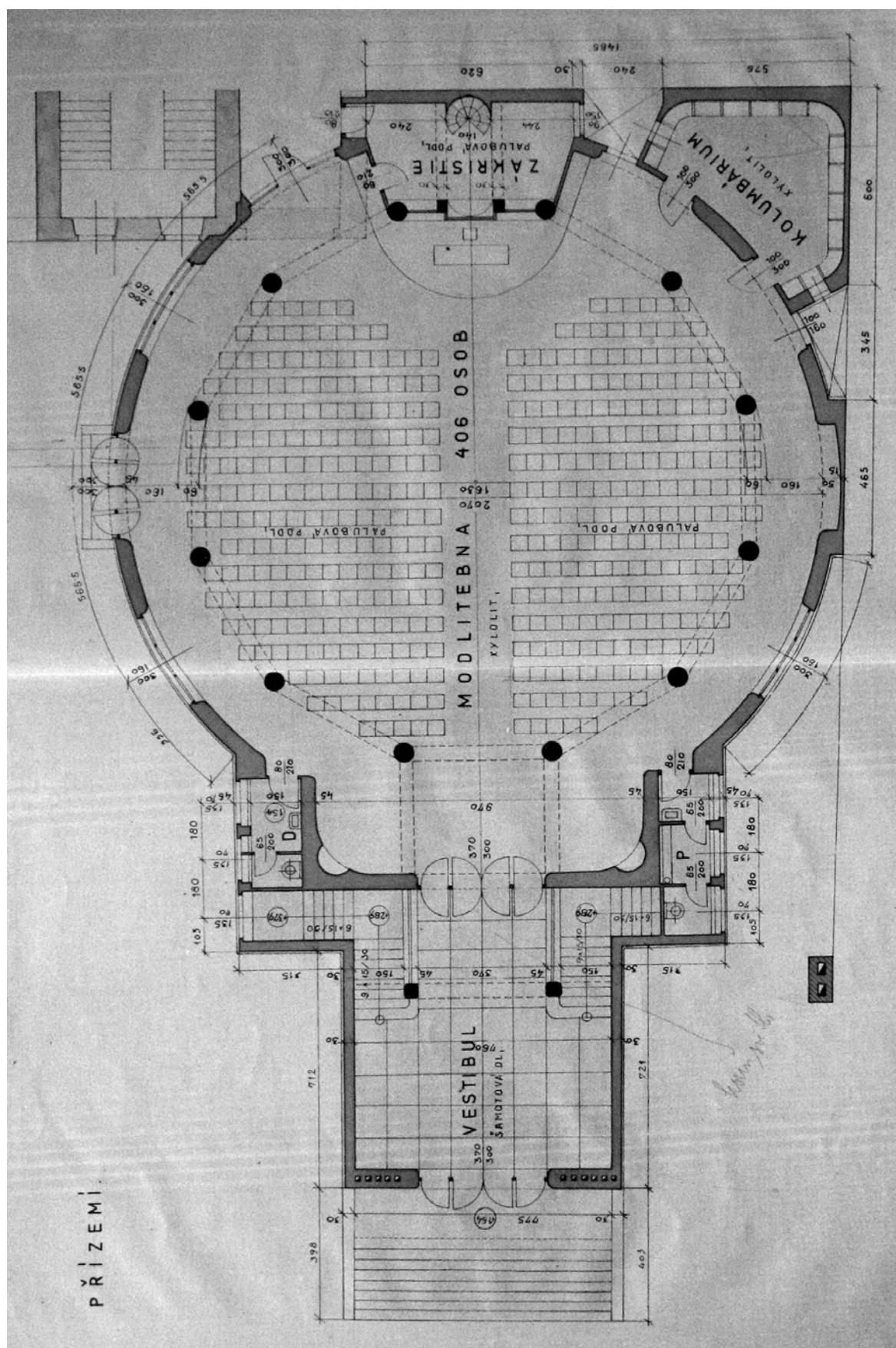
Příloha č. 14. Jaroslav Fišer, pohled z Anglického nábřeží, srpen 1934.



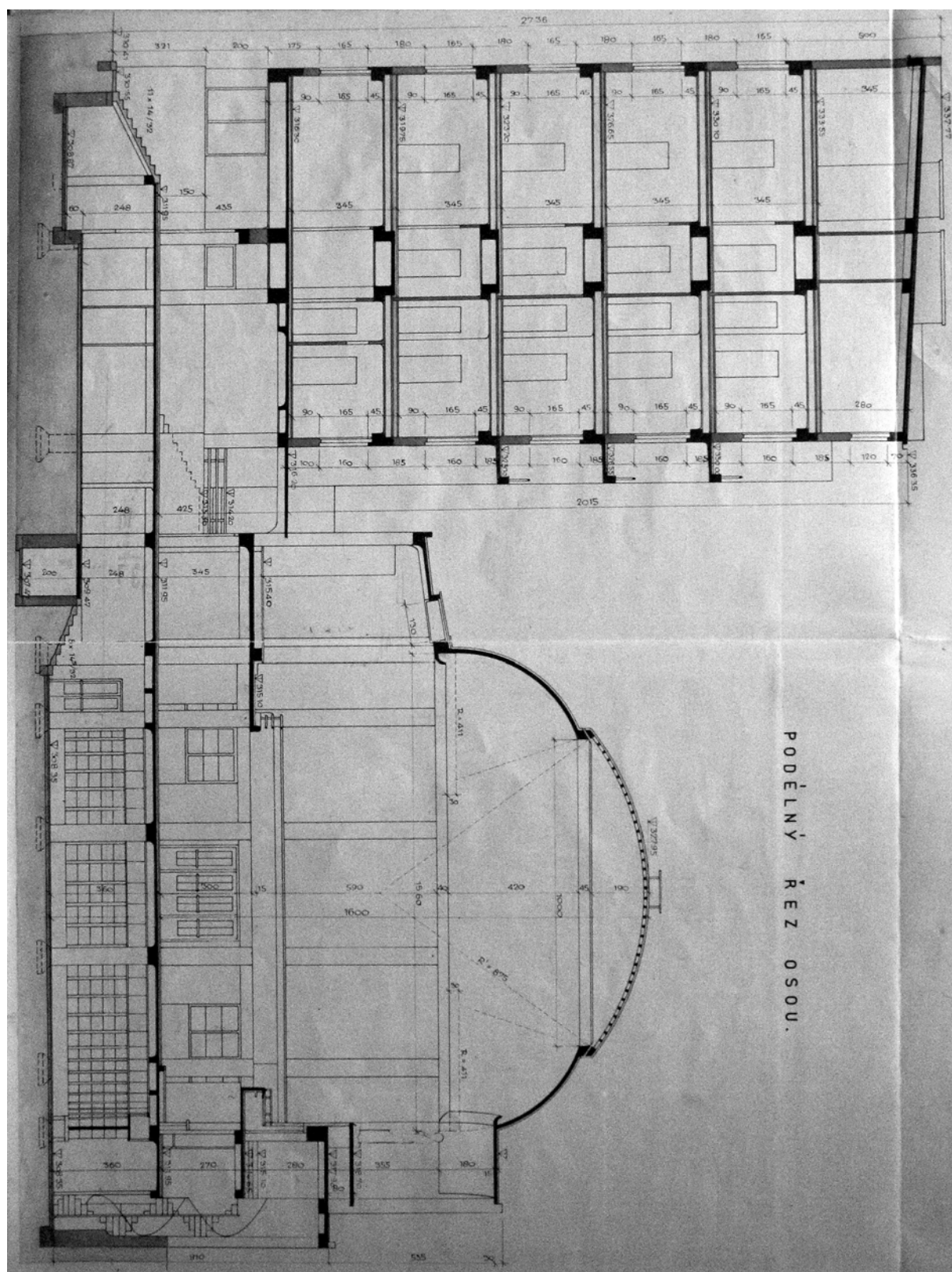
Příloha č. 15. Jaroslav Fišer, průřez modlitebnou, srpen 1934.



Příloha č. 16. Jaroslav Fišer, půdorys modlitebny (přízemí), srpen 1934.



Příloha č. 17. Jaroslav Fišer, průřez sborovým domem a modlitebnou, duben 1935.



Architectural floor plan of the first floor (PRÍZEMÍ) of a building. The plan shows a large semi-circular auditorium with tiered seating, a central stage area, and a large circular opening at the rear. The seating area is divided into sections with various dimensions. The stage area includes a large circular opening and several smaller rectangular openings. The plan also shows a central corridor, a vestibule, and several rooms, including a 'domov. palub. pool' (home deck pool), a 'vest. sanitovádl.' (vestibule sanitatory), a 'vestibul' (vestibule), a 'hudební sál.' (music hall), and a 'staršovstvo' (senior citizens' room). The plan is detailed with numerous dimensions and labels.

Příloha č. 19. Jaroslav Fišer, pohled z Anglického nábřeží, duben 1935.

